

Godina IX. Nova serija, br. 78

BEOGRAD, 24 OKTOBAR 1958

Cena 30 din

Miloš I. BANDIĆ

Reč i prolaznost

Sahranili su ga, ali čele pōgrebne noći njegove knjige su, smeštene tri po tri u osvetljenim izlozima, bdele poput anđela raširenih krila, i izgledale, za onog koga više nije bilo, kao simbol njegovog vaskrsenja".

Marsel Prust

Odavno je svima jasno da se lepim rečima i oblim lirskim rečenicama teško i sporo utiče na tamnu stranu čovekove prirode; pa ipak, pesnici i filozofi nikad nisu prestali da ih pišu i govore. Posredi je, izgleda, obostrani inat: ljudi, ne hajuci mnogo za pouke i opomene, gledaju svoja (dobra i zla) posla; pesnik pak, jadikujući nad ljudskom neosetljivošću i bezobzirnošću, nastavlja istrajno da brine svoje i svacije, opšte brige; i tako, eto, niko ne popušta! A to baš nije loše. Književnost na taj način ne gubi predmet i široko polje dejstvovanja; a ni sve poruke pesnika ne proguta beznažno pomrčina: neke reči dopru ipak do ljudskih srca i ostaju u njima, stvarajući tako novi zavičaj razuma, dobrote i ljubavi.

Ova mogućnost potstiče još jednu nadu: može li reč da se odupre prolaznosti? I šta je, zapravo, prolaznost? Reči često onespokojavaju i ranjavaju, i mi ih, naročito one nezgodne i zlokobne, svesno ili nesvesno, izbegavamo i prećutkujemo. Tako je i reč „prolaznost“: ne retko samo drugo ime smrti: njen konačni smisao dobio je time ubla-

ženo, simbolično značenje postepenog nestajanja, prolaženja. Ta reč podrazumeva u sebi i trajanje, vreme: sekunde i stoleća. Prolaznost je put svega živog kroz vreme ka neizbežnoj smrti.

Nemoć i strah pred smrću, međutim, nije moguće otkloniti nikakvom optimističkom ili utešnom frazom i doskočicom. Niti je to samo tema spekulativnih filozofskih basni i analiza; ona je, isto tako, i sasvim obična i normalna ljudska stvar. Čovek strepi danas (i oduvek) i pred kudikamo manjim i neznatnijim silama ovog sveta, a pogotovu pred strašnom tajnom prolaznosti i smrti. Legende i priče primitivnih naroda, a kasnije i književnost nose u sebi odjeka te vekovne svirepe i grozomorne strepnje. U romanu — proznoj opemi Tomasa Vulfa „Pogledaj dom svoj anđele“ tema prolaznosti jedna je od čestih sumornih i gorkih varijacija: „Dim. Fuimus fumus (bili smo dim). Čitav naš život nestaje u dimu. Nema nikakvog stvaranja u njemu, čak ni dimljivog sastava snova. Sidi niže, anđele; šapni nam u uši. Mi nestajemo u dimu i danas nema ničega sem zamora da nas nagradi za jučerašnji trud. Kako da se spasemo?“ A roman Marsela Prusta „U traganju za izgubljenim vremenom“ pretstavlja grčevit i neobuzdan napor da se vreme povratiti ili uspori i osmisli u svojoj neumitnoj prolaznosti...

Nastavak na 3 strani

JOVAN SOLDAPOVIC: KOMPOZICIJA

MALI ESEJ

ZA SMISLOM PISANJA

Izkrštanost savremenih životnih odnosa, koji se u svome zahuktalom razvitku sve više komplikuju, nameće i određena sintetička i nepojednostavljena gledanja na probleme umetnosti, a specijalno literature, kao živog i najneposrednijeg televizora naših dana. Ako aparat seizmografa precizno beleže trusove, umetnost još više od toga utučano govori o složenosti psihe na koju se daleko mučniji zemljotresi okomljuju, koju na neki način opredeljuju, pa ako hoćete i iskrivljuju. Rezultati se očigledno iskazuju i u obogaćivanju, i u osiromašavanju, postupaka i mišljenja.

U svetu, koji živi pod senkama stroncijuma, leukemije, paralize, zavejanom s vremena na vreme oblacima atomskih prašina, nipošto se ne može prenebregnuti uloga svakojakih strahovanja, koja remete takozvane uobičajene tokove života. Međutim ni ta naviknutost na nešto što smo posmatrali juče nije sredena u smislu sigurnosti ljudskog opstanka, ali su bar godine za nju donele lekove koje ljudsko društvo neumorno ispija, i njena je stanja umetnost u dovoljnoj meri u svojim zahvatima uspeła da uobliči. Uznemireni pred novim fenomenima koraca, pojedini vidovi moderne umetnosti, nezadovoljni postojećim aspirinima za ljudske glavobolje, a često ne nalazeći na svojim skladističkim ništa da ponude, bar kao tešenje, obrću se mazohistički po muklim odajama da još više proćepkaju po kanceroznim tkivima opstanka pod zvezdama. I na tim putanjama svi čekaju Godoa, i ne čekaju ništa, jer na udare pera egzistencije šuplje odzvanjaju.

S druge strane medalje sve je opet čudljiva vera u svespasavajući penicilin koji treba da izleči čak i dužtabanije, i stranice romana su prepune receptata koji ukazuju na asfaltirane drumove budućnosti, oivičene pastoralno zelenim travnjacima, ali na kojima je gotovo kao danteovska pustoš, jer se po takvom Edenu šecu šeme, a ne ljudski likovi. A pre svega, i to je najprimarnije, u tim tekstovima nisu prisutni ni sadašnje vijuganje rastinja ni vreli dah bica koja bitišu u veoma živim brigama i žudnjama.

I kada danas pesma, esej i drama govore o vremenu koje se ne iscrpljuje, o toj nadprostornoj savremenosti, ne može ova tužna čovečja sudbina, ni u trenutcima omanjenosti, da zaboravi svoju omeđenost, i stoga je neophodnije zagnjuriti se stihom, analizom, dijalogom u vreme koje nas okružuje, koje je za nas i što je još neumitnije — u nama. Nije nam neblisko saznanje da postoji demon, ta ne samo evropska noć koja kruži kroz vekove i siše krv samih izvora nadanja i trajanja, ali ga literatura ne sme ni pod kojim izgovorom okivati u mitove što nas opominju na drevna i najsvetije nemoćna zaprepašćivanja pred vizijama pojava. Umetnički je besmisleno posmatrati ruku koja drži hidrogensku bombu, a plašiti se pucnja svetoilijinskog groma.

Bodler je umesno jednom napisao: „Da ne budete mučenici i robovi vremena, opičajte se bez prestanka. Vinom, poezijom ili izvorom — kako vam drago“. Ta opijenost dobom, tragična ili smirena, svedjedno, koja ustvari nije razdešenost, razglavljenost od

svih sadržaja smisla, i koja, što je najbitnije, nije ni nemoćno klecanje pred mitskim snovidenjima svakojakih usuda ni bespomnočno zagledanje kulta praznine, ni neumesno i bezrazložno spokojstvo primitivaca, prisutna je na stranicama života, na daskama teatarskim gde igramo sebe same.

Jeste sve oko nas proces nastajanja i nestajanja, i u nama se pod istim zakonima svemirske mehanike to previranje vrši, i nema te istinske umetničke nadahnutosti koja se ne bi želela i usudila ogledati sa tminama istorije, sa nepočudnošću klima i sa zgusnutim kolanjem krvi. I ne videti virove pod mirnim izgledom reka znači ne poznavati istrajnost koraca, silinu klice, pulsiranje ulica, znači nemoć piščevu da u svome romanu zabeleži, i kad je sav introvertan, vere i sumnje svoje epohe. Možda je negde i pomodno, ali je daleko i od ovlašnog uzbuđivanja, akamoli od surove dramatičnosti zbivanja nešto što je već definisano kao ego — kult primitivaca; ustvari to je jalovi spomen na antičkog Narcisa, čiji prsti protegnuti kroz vekove pune pasuse mnogih dela. Tamo gde se pod prividom neizvesnosti sve uvija i previja u kvazi-grčevima, otrovano veštačkim nadraženjima, često se iza gro-plana neradne susretne samozadovoljnost i samodovoljnost pseudo-intelektualističke literature.

Ako je svetlost modernosti donela i istakla pravo ličnosti na posebno osećanje sveta, neodrživo je divljenje pred prolaznim vartrometima rečenica, jer čim se od igračaka naprave idoli i iza svake nesuislosti otkrivaju hamletovska pitanja, to se pravo izvrzava u svoju suprotnost, u uporno usmereno pravo da čovek bude zagažen tudim rečima. Da, za najsavremeniju smo literaturu koja je oslobođena i straha pred nepostojećim i neosnovane vedrine, koja ne tavori ni pod pretjom dogmatičarskih kalupa, ni pod opsesijom praznine. I u jednom i u drugom slučaju čovek je u punoj suštini „oslobođen“ svoje vlastite psihe, jer ili je nateran da kao doživljava dirigovane paroksizme pred izmišljenim trijumfalnim kapijama ili ne doživljava ništa zagledan u bunar bezizglednih konfužija.

Život koji smo upili sa prvim dečjim krikom neprekidno razaznajemo, i menjajući sebe, i kada toga nismo svesni, menjamo i svoje opservacije, da bi nam se za novoobojenim pejzažima nametala i drukčija rešenja. A stvaralac je ipak na kraju krajeva samo čovek, koji je, dok pretače sadržaje po svojim retortama, podložan i nevidljivom unutarnjem prepisanju u žilama svoja najličnijeg postojanja i stalnom imperativu rekreiranja.

Ništa se u toj stvari do danas nije izmenilo, sem što smo siromašniji za detinjstvo mašte, a podložniji događajima i bogatiji u kompleksnosti raznorodnih postupaka. Pa ako nam je duže iskustvo, onda možemo još konzekventnije zahtevati da literatura bude osetljiva do alergičnosti na atmosferu čovekove sudbine, na njegov intelektualno-emocionalni svet, na svakovrsne odnose među ljudima.

Slobodan GALOŽA

Visoki jablani

Povodom 50-godišnjice smrti S. S. Kranjčevića

Kakva silna riječ, kakav pun pojam — Kranjčević!

Kakvo ime, a kakav život. Bacan iz mjesta u mjesto, životareći o tankoj službi, u tada bijednoj, snenoj, oskudnoj Bosni i Hrvatskoj, dizao se, velike i sjajne misli u kozmičke visine duha, grmio kao Zeus s Olimpa, borio se silnom svojom riječju razdirući sadašnjost, i opominjući u budućnost, proričući svojem svijetu ljubav koju mu nosi slova, i mržnju koju mu nosi nepravda i laž, podlost brata prema bratu.

Veličina tog duha razvila se u istinu iz identične bijede: bijede vlastitog života i bijede života svog naroda, ona je onoliko kozmička duhovno koliko je mikrokozmička fizički, i društveno, njegova baza. Tu se natprirodno razvila jedna ličnost iz težnje cijelog naroda za većom nacionalnom afirmacijom i uspon Kranjčevićeva duha anticipira psihološki uspon cijele nacije; iz iste težnje iz koje je nikla ova istinski natprirodna nova afirmacija, socijalna renesansa, niveliranje i skok ujedno, širokih staleskih talasa, iz iste te duboke težnje razvio se i Kranjčevićev protest i Kranjčevićev entuzijazam. Kranjčevićev dedalski lijet — Kranjčević je bio Ivan Preteča, historijsko upozorenje na tu potencijalnu tendenciju i movens tog puta i tog razvitka.

U tome se i sastoji Kranjčevićovo JEST i Kranjčevićovo NIJE.

Matoševa pjesnička ličnost primjer je takvog prožimanja čovjeka i literature, gdje je nemir doba našao svoj lik u čovjeku koji se odrazio u literaturi bolje nego li je to vrijeme moglo podnijeti i sav onaj suvišak koji se tada svio u krošnji polja literature — Matoš je skrivio u sebi stotinu ptica pjevičica i ptica grabljivica i njihov zvučni cvrkut i krik nije se mogao izglasati samo u jednom dobu, nego je glasan još uvijek jednako, a možda i više, jer je njegova poetska krošnja bila skrivena suvremeniku nad glavom

koji je gledao izblizu, a svjetlost Matoševih tisuću sitnih sunčanih zrcala upravo se, lutajući, postavljala prema suncu u svom idealnom aspektu.

(Kad kažem „pjesnik“ ne mislim samo na Matoša stihonioca — nego je uzimam onako kako ju je volio Balzac — mislim na Matoša uopće, a sav je, uopće, bio pjesnik, ponekad u eseu i feljtonu više nego li u stihu, što je često slučaj s pjesnikom, koji je katkad više pjesnik tamo, gdje je to mislio biti manje. Tako mislim govoreći i o drugima, no nigdje to nije bilo potrebno više naglasiti nego ovdje).

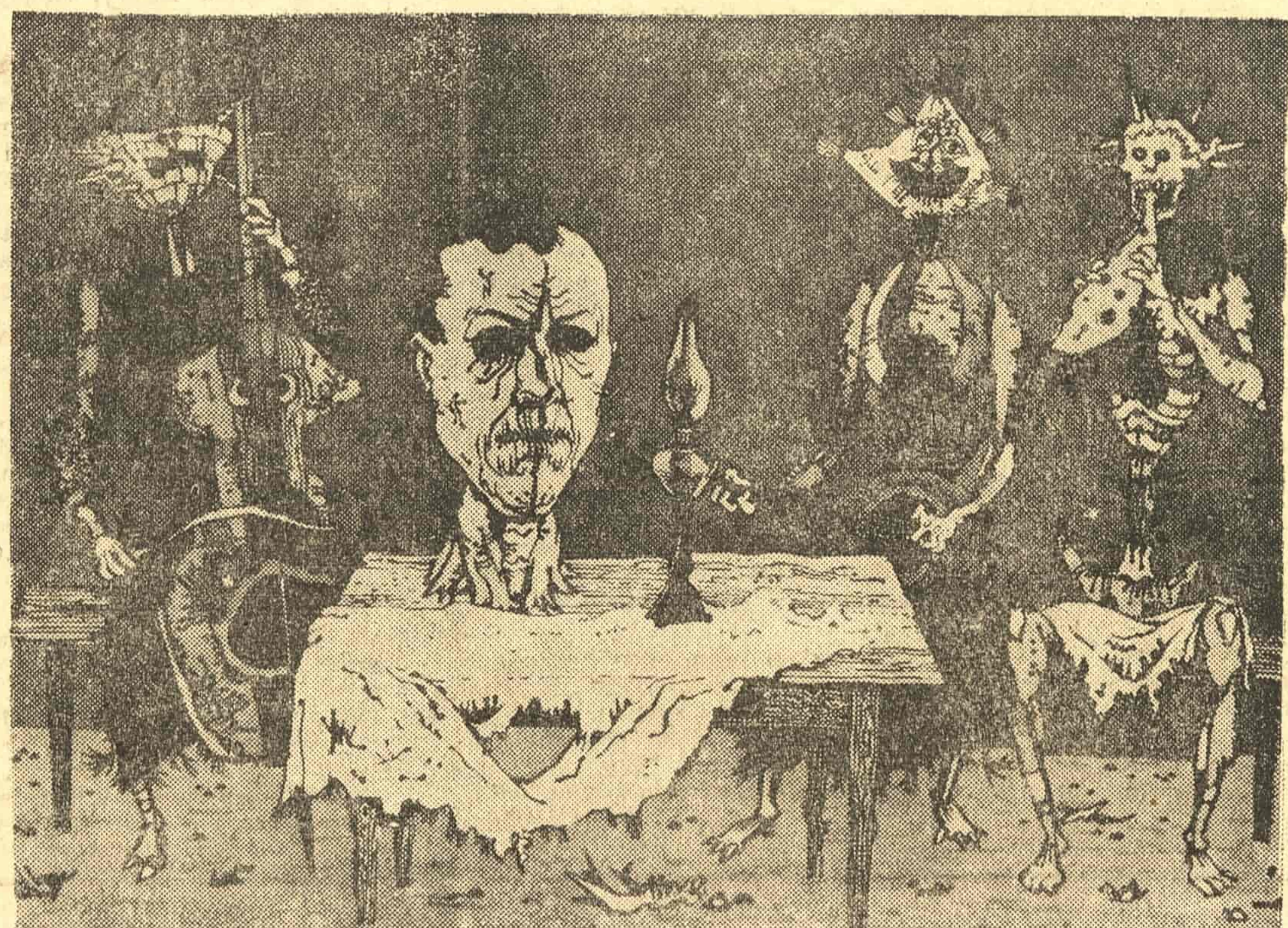
Kranjčević je rast svoga naroda, a Matoš njegov nemir; obilježjima svoje suptilnosti, svojeg vitaliteta, svoje elegancije, svoje sigurnosti, svoje neumornosti, svojeg bogatstva — on potvrđuje drugu stranu potencije jednog usnoga, u svom estetskom nemiru on provocira na stogodišnju distancu, što se potvrđuje svakodneвно, jer Matoš se ne može nadmašiti, pošto se onoga koji je u nečemu prvi ni u čemu ne može nadmašiti; samo genijalno prvenstvo ono je što je uistinu nenadmašivo — barem u umjetnosti je tako. Prvi je često i posljednji. Matoš je prvi Matoš i posljednji Matoš.

Mlad, upravo „zelen“, pravi „grenhorn“, nejakta tijela, bolestan, nemilosrdan i prema drugima i prema sebi, plantio je kao buktinja gimnazijalac A. B. Šimić, koji je tek ostavio sedmi razred — da se više nikad u nj ne vrati — pravi hrvatski Rimbaud, pronicave misli, koja je išla do dna svake pojave, počeo je tako nejak, tako bolestan, tako mlad, a ustvari tako zdrav, tako jak, tako zreo — cijelu jednu književnost dovoditi u red, prevrtati glomazne starinske estetske sisteme, koji su se tu, tko zna otkad postojeći, našli, i ustrajao je do smrti — držeći u ruci bič kojim je tjerao trgovce iz hrama, te vitlao po teoretskoj gluposti, predrasudi, laži, reakcionarnosti i poklonstvu lažnim bogovima.

Kranjčević je bio pojava rastuće snage, Matoš pojava nemirne ljepote, a Šimić manifestacija kritična uma; opet slučaj u kojem se individualna pojava poistovjećuje s nacionalnom, ne samo u formi bezvremene kategorije, nego i u historijskoj podudarnosti. Svaka od ovih literarnih pojava došla je organskim rastom i kontinuitetom (odnosno diskontinuitetom), u svoje najidealnije vrijeme i ono što bijahu potencijalno to je atmosfera duhovnih realizacija ili tendenci svojim djelovanjem učinila manifestantnim. Ne, ne griješim, nije to kontra-

Nastavak na 8 strani

Zlatko TOMIĆ

FRANCE MIHELIC: OBISK

Hodočašće

I ako podeš, podi gorom:
neka u lisju trepti duša brujna.
I ako podeš, podi zorum:
neka se svetli staza jedvačujna.

I ako brodiš, brodi valom:
neka se kolevka sretna s grobom;
i ako hodaš, hodaj žalom:
nek progovori zemlja s tobom.

Ti podi moru, šumi, podi vatu;
ti brodi, brodi zori, brodi moru;
ti idi, idi gori, idi žalu;
ti hodi, hodi zemlji, njenom dvoru.

I ako pevaš, pevaj o njoj;
nek zagrljene ruke svetle zrakom;
i ako sanjaš, sanjaj spokoj;
nek se i zora sretna s mrakom.

I ako ljubiš, ljubi stenu:
nek ljubav nađe ljubav kamen;
i ako tražiš zemlju, traži njenu:
nek bukti zemlja — zemlja plamen.

Ti hitaj moru, hitaj zori,
ti brodi noći, brodi bruju;
ti pevaj o njoj, pevaj gori,
ti ljubi spokoj i olaju;
ti nađi zemlju, hodi gaju,
— besmrtna bičeš u tom sjaju!

Desimir BLAGOJEVIĆ

»Antirevizionistički« zadatak

Tamare Motiljove

Priloge za treći kongres sovjetskih pisaca potakle su kritičara Tamara Larionovnu Motiljovu da napiše — i objavi u moskovskoj „Literaturnoj gazeti“ — članak o „nerješivim zadacima“ iz područja rada autorovih kolega. A to su oni sovjetski kritičari i proučavaoci književnosti koji se isključivo ili pretežno bave inostranom literaturom.

Glavni „nerješivi zadatak“, o kome u članku „Nerješivi zadaci“ piše Tamara Motiljova, nije u sferi učvršćavanja socijalističkog realizma, već u jednom drugom domenu, gde, prema tvrdnji ovog kritičara, treba obratiti i rušiti. Na nišanu je takozvani revizionizam u književnosti, i autor članka izražava žaljenje što sovjetski kritičari — poznavajući inostranu literaturu ne poklanjaju dovoljno pažnje tome pitanju. „Dosađ mi gotovo i nismo uspjeli da pokazemo do kakvih posledica dovodi revizionizam u stvaralačkoj praksi inostranih pisaca“, — žali se Motiljova, tvrdeći odmah zatim da u tom pogledu postoji „bogat materijal“.

Kao primer tog „bogatstva“ T. L. M. navodi, pre svega, današnju poljsku literaturu u kojoj su protekle dve godine, prema njenoj oceni, bile obeležene „idejnom pometnjom“, a ona je veoma štetno delovala „i na pojedine darovite stvaraoce“. U takve pisce T. L. M. ubraja Andjejevskog i Brandisa, za koga tvrdi da je primetno krenuo „ususet revizionističkim pogledima“. Karakteristično je da T. L. M., koja inače podvlači važnost i hitnost objašnjavanja — sovjetskom čitaocu — delovanja „revizionizma“ u književnosti, uopšte i ne pokušava da koliko-toliko određeno protumači: šta ona u suštini smatra književnim revizionizmom. Kroz članak Motiljove nije teško uočiti veoma jednostavnu, ali u istoj meri neubedljivu šemu:

Ako su istorijske analogije u književnom delu površne (reč je, konkretno, o obimnoj pripovesti Andjejevskog „Mrak pokriva zemlju“), onda je to posledica revizionističkog uticaja.

Ako se u delu ogleda pesimističko raspoloženje (i ovog puta to se odnosi na Andjejevskog), posredi su revizionističke tendencije.

Ne znači li ovo da je u rečniku Motiljove, Apostolova i nekih drugih sovjetskih autora reč „revizionizam“ postala neka vrsta etikete kojoj se pribegava onda kad se izvesna pojava iz oblasti književnog ili umetničkog života i stvaranja želi obeležiti kao negativna? Šta se sve ne trpa u vreću „revizionizma“, na koja se sve ostvarenja i pojave ne stavlja ta etiketa? Doduše, njena upotreba nije univerzalna na području ocene domaćih književnih dela. Mnogo češće oznaka „revizionizma“ nalazi upotrebu u napisima o delima inostranih književni-

ka, i nije mnogo verovatno, naprimera, da bi ovaj ili onaj sovjetski kritičar, konstatujući nedopustivost nekih istorijskih analogija u nekom od romana Olge Forš, Sergeja Golubova itd., izveo iz toga zaključak da je autor sklon revizionizmu, kao što je to učinila Motiljova u osvrtu na delo Andjejevskog.

Mnoge mladičke pripovetke Leonida Leonova svakako ne odišu optimističkim nastrojenjem — onim i onakvim kakvo se preporučuje kao izrazita protivteža „beznadežnosti“, pa ipak nijedan sovjetski kritičar zacemento neće napisati da je taj prošlavljeni književnik u mladosti naginjao revizionizmu. Ali kad je reč o poljskom piscu Andjejevskom i njegovom novom delu, primenjuje se drukčiji sistem ocenjivanja: čim ne postoji „optimizam“, postoji „revizionizam“!

Naravno, u ovom slučaju nije ni najmanje bitno da li je delo istaknutog poljskog književnika zaista tako sumorno i koje je vrste inkriminisan pesimizam. U razmatranju napisao T. L. M. i sličnih tekstova suštastveno je nešto drugo: polazi se od izvesnog, isključivog merila, i sve što tom merilu ne odgovara — ili, tačnije, treba da bude unapred osuđeno iz određenih kampanjskih razloga — odjedanput se pretvara pod „antirevizionističkim“ perima u ispoljavanje „revizionističkih“ shvatanja i uticaja.

Samo u toj i takvoj svetlosti mogu se posmatrati sledeća dva pasusa članka Tamare Motiljove:

„Da bi se mogao povesti spor sa revizionistima na materijalu njihove vlastite nacionalne literature, da bi se izložila ozbiljnoj analizi umetnička produkcija koja je upila ideje revizionizma (ili koja, suprotno tome, odbacuje te ideje), — od naših kritičara se traži solidno specijalno znanje.“

Imamo li mi kadrove koji raspolažu takvim znanjem? Izgleda da imamo. Pored kritičara iz starijih generacija, imamo mlade naučne radnike koji su se spremali u aspiraturi, koji rade na univerzitetima, u istraživačkim institutima. Ali sar — neznan deo ovih naučnih radnika učestvuje u sadašnjoj borbi protiv inostranih idejnih protivnika. Između ostalog, postoji priličan broj kandidata nauka koji su se specijalizovali za poljsku književnost. Ali, da barem jedan od proučavalaca književnosti-polonista pokuša koristiti svoje znanje za studiozno kritičko istupanje protiv revizionizma! Naravno, znatno manje truda se ulaže ako se neko bavi dramaturgijom Slovačkova i ranim stvaralaštvom Sjenkjevica.“

„Imamo mi i poznavaoce literature Jugoslavije. Međutim, ja-

goslovenski revizionizam, nije naišao u našoj književnoj kritici na potreban otpor, čak nije ni dovoljno osvetljen. Mi vrlo malo znamo o tome kako dejstvuju revizionisti u jugoslovenskoj književnoj istoriografiji, a još manje o tome kako oni dejstvuju u umetničkoj literaturi. Za sovjetskog čitaoca veoma je interesantno do kakvih praktičnih stvaralačkih rezultata dovodi u oblasti književnosti i umetnosti ona politika, oni pogledi na ulogu partije i karakter države koji su dobili u Jugoslaviji zvanično programsko obeležje. Ali oni proučavaoci književnosti koji bi mogli značajki da istupe po tim pitanjima više vole da se bave problemima dalekim od današnjice.“

Citirani redovi trebalo bi da budu trubni znak za uzburu... Za uzburu koja bi trala sovjetske proučavaoce poljske i jugoslovenske književnosti iz njihovog neinteresantnog i neplodnog (sa gledišta „antirevizionizma“) bavljenja piscima i opusima kojima se, prevelikom srećom po njih, ništa ne stavlja na teret. — Tako je pisati o Zmajcu, Svetozaru Markoviću, Sremcu, Domanoviću, Nušiću, Činiku, ali koja vajda od toga, ostavite pokojnike na miru, drugovi proučavaoci, i krenite u lov na revizionističkog davala! — to je smisao zahteva Tamare Motiljove, to je njena poruka, to je

„nerješivi zadatak“, taj glas odjekuje iz njene „antirevizionističke“ trube!

Zanimljivo je da Motiljova nije propratila svoju poruku navođenjem imena i „krivica“ makar jednog „sluge davalovog“ u našoj današnjoj književnosti i književnom životu, dok je u odnosu na poljsku literaturu postupila drukčije. Posredi je, očigledno, potpuno nepoznavanje i naše društvene stvarnosti, i naše savremene kulture, i naših književnih ostvarenja, tj. svega onoga čemu bi T. L. M. htela da nalepi etiketu „revizionizma“. Doduše, Motiljova se i ne pretstavlja kao poznavalac jugoslovenske kulture i književnosti: ona daje „ideju“ a sve ostalo očekuje od proučavalaca literature Jugoslavije, tj. od onih kojima je, na veliko nezadovoljstvo T. L. M., ipak više stalo do postojećih realnih, krupnih sadržaja dela jednog Branislava Nušića nego do nepostojećeg jugoslovenskog revizionizma.

Veoma poznata ruska poslovice kaže da je davo manje strašan nego što ga prikazuju. Ovoj poslovice moglo bi se dodati da je davo ponajmanje strašan onda kad egzistira jedino u uobrazilj potstaknutoj isključivo određenim kampanjskim motivima, ali upornoj u nastojanju da sagrađi čitavu kulu od „antirevizionističkih“ fikcija — kulu od karata bez ijednog aduta.

Udružena sa nepoznavanjem, kampanjska ravnost pisca članka „Nerješivi zadaci“ rešava zadatak sredstvima koja unapred obećavaju tom piscu neuspeh, potpun i veoma očigledan: Motiljova prikazuje živa stvaralačka stremjenja na području jedne literature — stremjenja

Anketa o Kongresu Saveza književnika

U nameri da pred Kongres Saveza književnika Jugoslavije, koji treba da se održi od 24 do 26 novembra u Beogradu, otvori diskusiju o problemima naše književnosti, i Saveza književnika, „Književne novine“ pokreću anketu o sledećim pitanjima:

1) U čemu može da se ogleda doprinos Programa SKJ razvitku naše književnosti i još izrazitijem manifestovanju stvaralačke aktivnosti pisaca?

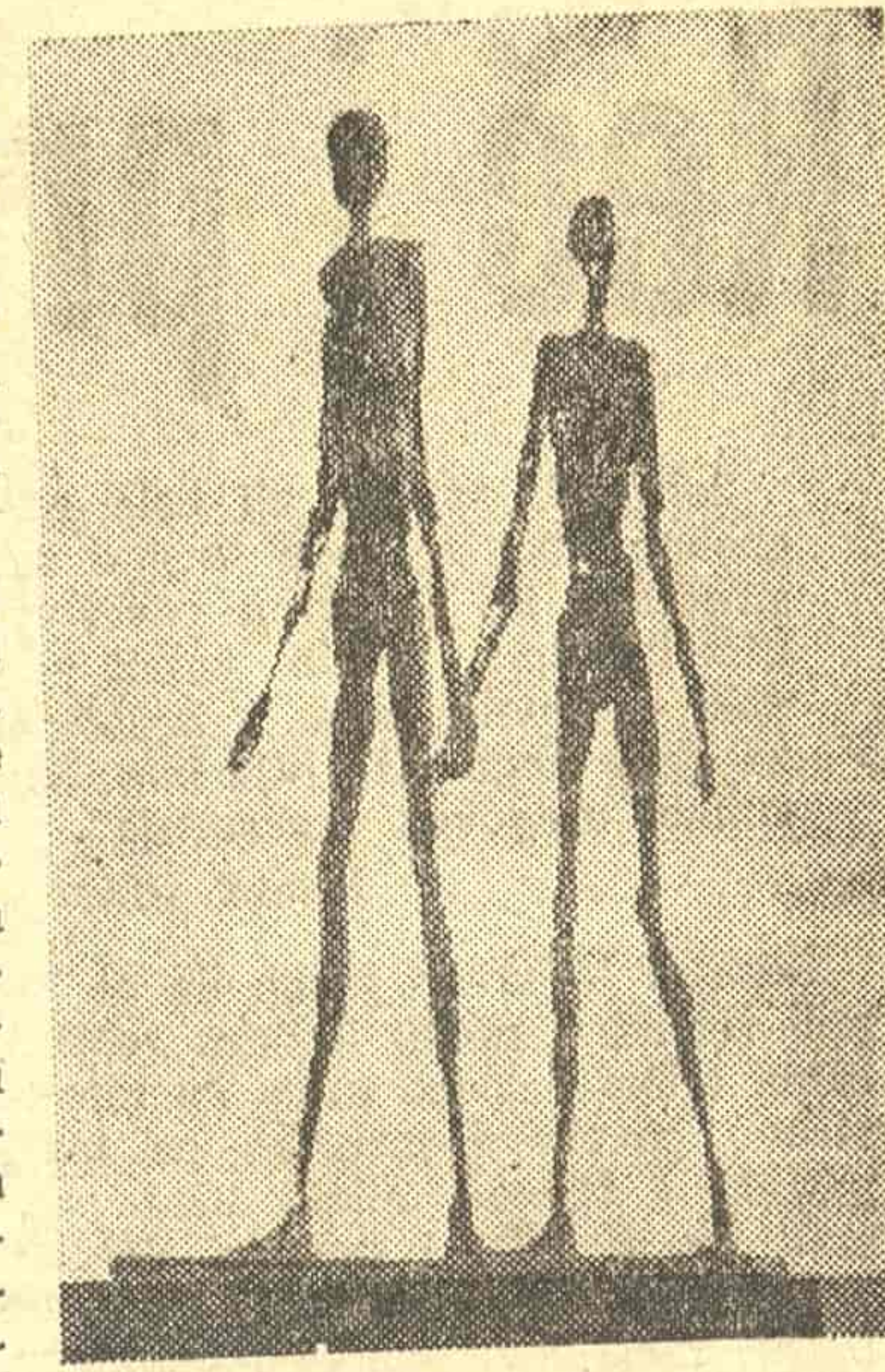
2) Kako gledate na ulogu Saveza književnika — u svetlu Programa SKJ — i koje tendencije treba da budu najvidnije izražene na predstojećem Kongresu o karakteru Saveza kao društvene organizacije?

Uredništvo „Književnih novina“ moli članove Saveza književnika da učestvuju u anketi i da svoje odgovore pošalju najkasnije do 14 novembra.

raznolika po tematskim i oblikovnim obeležjima — kao nekakvu gozbu „revizionističkih“ aveti, a odmah zatim poziva sovjetske autore, bolje upućene u jugoslovensku književnost, da ta priviđenja takoreći uhvate na mestu nedela.

Pošto nema ni aveti, ni njihovih nedela, očigledno je kako će ići sa rešavanjem „zadatka“...

Međutim, tema o nepoznavanju naše kulture i književnosti nije u ovom slučaju potpuno iscrpljena. Štaviše, na tu temu nadovezuje se jedna druga, konkretnija: da li su pojedini sovjetski kritičari i proučavaoci književnosti, umesto da trube na „antirevizionističku“ uzburu, poklonili recimo, dovoljno pažnje veoma interesantnom pitanju veza između naše literature, našeg književnog i društvenog života u prošlosti — i opusa i težnji najvećih ruskih pisaca? Ne bi se moglo reći da je to interesovanje naročito budno i obuhvatno. Naprimera, u Moskvi je prošle godine izišla veoma obimna knjiga „O svetskom značaju L. N. Tolstoja“ (izdavačko preduzeće „Sovjetski pisac“, 726 stranica), koja sadrži poglavlje „Slovenske zemlje“, ali na bezmalno osamnaest stranica tog poglavlja govori se samo o delovanju Tolstojevog opusa u Poljskoj, Bugarskoj i Čehoslovačkoj — kao da Jugoslavija nije slovenska zemlja, kao da delo i ličnost genijalnog pisca „Rata i mira“ nisu veoma živo interesovali čitaoce u jugoslovenskim krajevima još pre deset decenija, a interesuju i danas. Tolstojevu veličinu osetili su duboko i prismo toliki jugoslovenski pisci prošlog i ovog veka, a među njima i veoma značajni stvaraoci Svetolik Ranković i Milovan Glišić, koji su dali i vidan doprinos (naročito Glišić)

JOVAN SOLDATOVIĆ: KOMPOZICIJA

prevođenju dela Lava Tolstoja. O njegovom stvaralaštvu, odnosu prema pitanjima estetike, društvenom opredeljenju, filozofsko-etičkim postavkama itd. pisalo je dosad toliko jugoslovenskih javnih radnika, esejista, kritičara da bi nabranjanje imena zahtevalo veći prostor, i stoga će se na ovom mestu pomenuti samo zaslužni socijalistički borac Dušan Popović, Branislav Petrović, Jaša Prodanović, Živko Jovanović, Marko Car, Jovan Maksimović. Samo srpska bibliografija napisala o Lavu Tolstoju, objavljenih do 1925 godine, sadrži blizu 1.500 naslova.

U ogromnoj knjizi „O svetskom značaju L. N. Tolstoja“, u poglavlju „Slovenske zemlje“, prešlo se čutke preko svega toga, što je, u ostalom, vrlo dobro poznato piscu članka „Nerješivi zadaci“, koji poziva na razobličavanje — nepostojećeg — jugoslovenskog književnog revizionizma, ali se nije pokazao voljan da, u drugoj prilici, govori o nečemu značajnom i uverljivo egzistentnom: o vezama između Tolstojevog dela i Jugoslovena. (Autor knjige „O svetskom značaju L. N. Tolstoja“ je Tamara Larionovna Motiljova.)

Milan ZARIĆ

Poslednje opamećenje ljudi

One, izbledele od kupljenog rumenila na ustima. One su bezdušna vitkost gladnog zverinog tela.

Očima nas ne gledaju da bi nas zamamile i u pokretima bedara nose lažne ljljane.

Kad belim smehom preliju svoja tela u praznim sobama zadrhte velika ogledala.

U svakom njihovom znojovom podvigu rodi se smrtni mir jednog razočaranja,

nalik na razbijenu dečju čigru.

Mrzim te lažne poglede! Ta glupa tela; njihove zarubljene oblike bez šiljkova pameti.

Te zarobljene ljude u njihovoj nagosti: svoje lice i svoje ime su prodavali

u trenucima neravnoteže. One,

kao krnje prepune tuđe krvi i želja zalivaju danonočno svoja izvitoperenja.

I od ničega ne beže. Krv je podmukla sita,

a one su proteze uma. One su tragovi pljuvački i ispijenoga ruma i steničavih noćista.

Sve do krvavih krpa pod miškama vimena. Rastureni na grudima gradskih dubrišta.

Zato što imaju samo lepa i mila imena biće poslednje opamećenje ljudi.

Razgolite ih do ispod kože. Videćete da su one onaj deo vašega tela koji bole.

O, tupi oblici tela, bez šiljka pameti!

One su kraj nekog davno započetoj osveti,

a ljudi kraj nje izvitopereni i pogrešni.

Radovan BLAGOJEVIĆ

TASA RUZMARIN: VINJETA

SELO U ALPIMA

Posle poklonjenja našim srednjovekovnim freskama i mozaicima u Raveni, putovanje po Savoj i razgledanje njenih crkava, manastira i kapelica pruža nove i sveže utiske.

Ne privlači samo muzejsko i umetničko blago ovih skromnih parohijskih crkava i kapela. Sama priroda je čitava riznica. Planine se pružaju na sve strane, niču neočekivano, nadmeću se, s vrhovima izrečkanim kao zubi testere i ostrim grebenima sa kojih puze glečeri pritiskujući svojom težinom padine. Na jednoj strani planinski visovi onako beli i nestvarni na bledom suncu kao da su se zamrzli negde između neba i zemlje na svome putovanju u večnost. Zelene i mrke šume poprsane rdom razređuju se na visini. Na drugoj strani kamenjar koji je meko oboljela mahovina hrani u pukotinama stena sivkasto žbunje i bokore krležave trave. Seio koje se uz kamenjar pripilo željno je svetlosti. Sa dna tog kamenjara senka se brzo penje i sunčeva traka iznad senke već beži zasuvaajući se. Jesen.

Oštre okuke puta koji se spušta niz padinu izbičaju na visoravan sa koje odjednom puca širok vidik.

Dole, sasvim dole, poglela je ravnica, jednolika, štura i ogolela. Čelična traka reke preseca je na dva nepravilna trougla, a dalje svuda unaokolo stoje usučene planine. Vrhovi Alpa opasani snegom blešte na suncu, a usred jednog useka koji je sunce odrezalo od senke, stisnuto između mršavih polja uzdiže se selo Besan. Malo planinsko selo kao i tolika naša planinska sela. Sa ove daljine jasno se crvene krovovi i presijava bakar crkvenog zvonika. Na izgled sasvim obično selo pored koga biste prošli da vam nisu skrenuli pažnju kakve sve lepote krije u sebi ovo staro naselje koje je u XIV veku potpadalo pod jednu moćnu italijansku diocezu.

Ulazimo u Besan. Crveni krovovi pokrivaju nove kuće — selo je za vreme rata bilo gotovo potpuno razrušeno. Borbe u Savojji vodile su se uporno, a seoske kuće, većinom brvnare, gorele su kao baklje.

U ovo nedeljno popodne mir je s planina siao u alpsko selo. Samo nekoliko žena, zabradjenih i u crnini, kao naše žene iz primorskih sela, proviruju na vrata. Malo trgi i pozelenela česma i stara crkva čiji zvonik kao krik para nebo. Vrata su otvorena.

Ulazite i dočekuje vas težak miris starih dana koji još lebdi u vazduhu. Podignuta je u čast svetog Antoana i njene freske, koje su naslikali nepoznati majstori, potiču iz XV veka. Zidovi su puni scena iz Starog i Novog zaveta. Freske su ustvari radene kao bareljefi i pojedini detalji na njima plastično se izdvajaju. Oreoli oko glava svetaca, raspletena kosa Bogorodice, nabori na togi Pilata i krila anđela, interesantno stilizovani, ističu se sa mirnih površina slika. Likovi su živopisni i njihove karakteristične crte ponavljaju se od freske do freske. Tajna Večera kao posuta mrkozlatnim prahom, zatim Hristov ulazak u Jerusalim i freska koja prikazuje miropoznanje privlače pažnju više od drugih. Usko Judino lice, zgrčeni usana i pogleda koji beži pod teškim kapcima ima u sebi dramatičnosti tako ljudski izdajničke i žive da zastajete poduže pred njim. Dve manje freske na levom zidu, razdvojene nišom šarenih prozora u obliku cveta, rađene u klasičnom stilu, pomažu da zapazite svu jednostavnost arhitekture. Na freski bliže oltaru kao da svetli sedesfotno-rumeno telo jednog heruvima nimalo klasičnih crta.

Objašnjavaju vam da su ove freske dobro sačuvane zahvaljujući jednostavnom sistemu neprekidnog provetravanja — običnim rupama u zidovima.

Zatim obilazite redom znamenitosti — crkvice i kapele ovoga kraja — svih petnaest na broju. Kapela Svetoga Duha, hladna i mračna, ima bogat oltar sav izrezbaren pozlaćenim ornamentima. Potpis je nečitak. U drugoj kapeli izbrojali ste oko pedesetak skulptura, kipova i figura svetaca i drugih božjih ugodnika. U kapeli Averola, na visini od preko dve hiljade metara, spolja sirotinjskog iz-

gleda, nalaze se Bogorodičin triptih i triptih svete Ane koje drže maloga Hrista. Oba su s kraja XV veka. U drugoj kapeli osećate mističnu viziju umetnika koji je slikao „Strašni sud“, u trećoj pojedine biblijske scene imaju nešto lako, pastoralno, svetovno, čak puteno.

Ipak, najživlje u sećanju na Besan ostaće vam ispijeni Hristos na krstu, klonule glave, mrtvac; oko koga anđeli lebde i skupljaju u putire krv koja kaplje sa njegovih ruku i srca. Svakako su, kako kažu ovde, umetnici iz Besana radili „Skidanje s krsta“ inspirisani nekom slikom flamanske škole jer je ovakva scena jedna od rede obrađivanih tema religioznih kompozicija iz tih dana.

„Sličan motiv nalazi se još i na bareljefu koji krasi grobnicu Margarite Austriske“, kaže vaš vodič, umetnik-amater koji ima dragocenu zbirku bakroreza i u privatnom je životu profesor Zenevskog univerziteta, lekar. Onda se vraća mršavom Hristu, zagleda „anatomske nepravilnosti“ i primećuje:

„Ovde je telo mrtva priroda. Mrtva priroda može da ostane mrtva, ali ona isto tako može i da oživi, i to fantastično da oživi. I da bude naturalistička, i da bude ekspresionistička, barokna, kubiistička, polifigurativna i apstraktna.“

Posmatrate kompoziciju neznanog slikara. Ima u njoj teatralnosti starih misterija, ali osećate da je u ovom umetniku došla od izražaja i lična intelektualna rekonstrukcija jedne toliko profanisanane scene Svetoga pisma.

„Za mene mrtva priroda — kao što je to ne znam ko rekao — može da izrazi sintezu svih mogućih bromatskih harmonija, ili psiholoških, ako hoćete“, kaže lekar.

Oči su mu se razgorele i podmladile ispod bele kose. „Da, kažem vam, ima mrtvih priroda koje su odista „mrtvije“ od drugih.“

Inače, Besan se ponosi još jednim svojim spomenikom. Tu je s kraja XVI veka osnovana majstorska vajarska škola koja je kroz čitava dva

stoleća davala ovom kraju pokolenja i pokolenja umetnika. Osnovao je seljak rođen tu blizu u planini, Žan Batist Klapije. Skromnu radionicu nasledila su njegova tri sina, njih opet unuci.

„Dinastija“, kaže lekar. „Istina malo poznata, ali možda zaslužnija od mnogih drugih“. Počutao je jedno vreme, a onda nastavio:

„I vaš Meštović je seljak, čitao sam negde“, rekao je zamišljeno. „Te legende više me uzbuđuju od detektivskih romana“, dodao je smejući se. „Ili recimo od ovih sireva?“

„Sireva?“

„Zar niste primetili u tami jedne kapele sasvim u dnu one gomile sireva? Evo vam dobar primer francuskog duha i duhovitosti. Trgovčini iz Besana izgleda nemaju magacin, a u selu ima toliko kapele. I lepo su naslagali svoje sireve u jedan kraj, a u drugi preneli trpu svetaca i anđela. Po onome „caru carevo, a bogu božje“. I svi su srećni i zadovoljni, zar ne?“

Onda, opet se nižu ozbiljne, značajke primedbe isprekidane slikovitim impresijama jednog duha koji je koliko umetnički toliko i analitički.

Kada ste prepuni utisaka izašli iz polutame crkvice i kapela dan se već bližio kraju. Učinilo vam se kao da se i nebo nad vama zatvorilo. Vrhovi pod snegom izgubili su svoju lomnu providnost i planine su počele da beže negde u daljinu, blede, sahnule i nestaju. Magla se širila sve više i zahvatala ceo prostor ugušujući ovaj zakasneli jesenji dar koji je još od jutros svitao sporo i teško. Kao kraci polipa račvasti prelom glečera još je jedini slao svoju svetlost.

Prvo se spustila ona žučkasta lepšijiva izmaglica, a zatim pramenata magla koju je neočekivano progutala tama, bezglasna i gusta, tama koje se u planinama toliko plaše jer je predznak oburvanja i prethodi lavinama koje ugrožavaju ljude oduzimajući im hleb, a često i život.

Tako se završio jedan dan u Besanu, promenljivo jesenji dan u Alpima. I dok čekate da se magla, koja je narasla kao testo, i tama razidu ili da sasvim izgubite nadu i prenoćite tu u seoskoj krčmi, pred očima vam još dugo lebde likovi sa fresaka i kipovi iz skromnog muzeja jednog malog sela u Savojji, izgubljenog u Alpima.

Vera ILIC

„Zaboravljeni snjegovi“

Dušana Kostića

Zbirka „Zaboravljeni snjegovi“ pokazuje nam Dušana Kostića onakvog kakvog smo ga još i od ranije znali. Elegičan, stišan, pesnik se ispoveda u vidu meke, intimne lirске egzaltacije u kojoj reči svojom prigušenošću, svojom tamnom čistotom, svojim melanholičnim ritmom čine da pesma deluje kao jačikovka. Pesnik je zagledan u sebe, u pređene putanje života, u naslućene i nedoživljene momente, u svet neispunjenih želja i mrtvih čežnji koje on sada poetski evocira kao neka bića prošlosti u kojima intenzivno žive nesrećne uspomene. Kad Kostić napušta izvore svog subjektivizma, on postaje hladan, anegdotican, narativan. Njegova prava poetska ličnost je u subjektivnom, osećajnom lirizmu. U ovoj zbirci to su pesme: „Samoća“, „Orna planina“, „Dječak na kamenu“, „Ponoć planine“, „Zaboravljena humka“ i druge. Iz njih izbija tuga za detinjstvom, stalni nemir, traženje mira i spokojsva, bol diskretno kazan kroz štimung nostalgičnog dozivanja svega onoga što je minulo i što uzbuđuje tragikom svoje lepote i prolaznosti.

DUSAN KOSTIĆ

Ponoć je. Slutim sebi ispod grana: busija srca muklo mene stiže

dok jezdim ludo, kroz divlji vrtlog tmine kraj glečera što strasno zvijezde liže i blago na me spušta suze njegine...

Ali u ovoj Kostićevoj zbirki nalaze se pesme koje nemaju ni kondenzovanosti u izrazu ni emotivnog lirizma, kao što su „Jutro“, „Kalemgdan u podne“ i još neke. U njima motiv izlazi iz sfere subjektivne stvaralačke obrade i stoji kao nešto objektivno, spoljne, dekorativno.

U celini zbirka pesama Dušana Kostića „Zaboravljeni snjegovi“ sadrži ipak elemente prave poetske vrednosti; zamerke koje su joj ovom prilikom izrečene, upućene su, prvenstveno, načinu izbora pesama, nedovoljnoj samokritičnosti i rigoroznosti u komponovanju ciklusa i čitave zbirke. Senzualni melanholik Dušan Kostić voli da opeva svoje tamne trenutke, svoje egzaltirane trenutke, njegov šapat je mek, topao, nežan, zagrcnut od nemira, strastan od uzbuđenja.

Paule ZORIĆ

OGNJEVI I MRAK NAD KASABAMA

Dušan BARANIN: „Dvojniki“, roman

Novi roman Dušana Baranina „Dvojniki“ nosi već dobro poznate karakteristike ovog pisca: strogo realistički tretman materije, zanimljivost fabule, svež i jedar jezik, lak stil i sposobnost plastičnog vanjanja likova. Uopoređen sa „Davalom u manastiru“, koji je patio od opširnosti i obilja istorijskih činjenica, što je smanjivalo umetničku tenziju romana i odvlačilo u hroničarsko registrovanje, „Dvojniki“ označava uspon ovog pisca i otkriva jednu zreću kreativnu snagu ozbiljnih mogućnosti. Baraninu je strana svaka artifičialnost. On skoro nema interesa za literarno eksperimentisanje. On nije misionar koji luta po neispitanim putanjama, tražeći nove mogućnosti izražavanja, nove tonove i nove vibracije umetničkog teksta, on ubacuje viziju svog nemirnog sveta u stare dobre kalupe romansijske tehnike. On je živ, ubedljiv i zanimljiv. On stvara roman pun životnih sokova. Snažna i uverljiva realnost njegove fabule do prinosi da tekst na momente bude nerafiniran i grub, ali zato uvek gust i svež. Heroji njegovog romana su grube i snažne ličnosti nemirne zbog neprestanog kretanja podvodnih reka, produbljenih nagona i instinkata, oni su uvek u zanosu punog življenja i u grču pražnjenja svojih efekata. Oni su duboko u

svom vremenu, uverljivi i plastični, uvek progognjeni erotskim vizijama. Proza Dušana Baranina je sva u sočnom koloru realnog sveta, sva u naporu transponovanja realnih životnih tokova, skoro bez ikakvih tendencija ka izvlačenju filozofskih nijansi svoga vremena. Možda u tome leži ona granica koju Baranin treba da pređe da bi potpuno iskoristio svoj emotivni i kreativni potencijal i upotrebio na stvaranje proze visokih umetničkih kvaliteta. Baranin na mahove pokušava da iz ličnosti izvuče neke filozofske sentence, ali je u tim trenucima prilično neuverljiv.

U tamnom pejzažu istorijskih zbivanja tridesetih godina prošlogog veka, u vremenu sarajevske bune bosanskih Turaka protiv reforme sultana, Baranin pronalazi građu za svoj romansijski tekst i snažno dočarava atmosferu tadašnje Bosne, gradeći jednu mračnu viziju tog sveta, punu ognjeva, pljačke, ubistava i silovanja, kroz koju promiču janičari, ubojice, siledžije, age, begovi i ugnjetena raja. Ovdje se na mračnoj pozadini skrivena drama bosanskih kasaba puna neizvijenih strasti, nasilja i ljubavi, puna erotskih vizija tih tamnih i gustih zytukova nečiste krvi jednog Orijenta. Zaplet romana je zasnovan na frapantnoj sličnosti glavnog junaka harambaše Mića Gluševića i Turčina — siledžije Mujage Fočaka. Ujese Mićo napušta hajduke, ubija Mujagu, oblači njegovo odelo i luta po turskim varošicama i hanovima. To daje izvrsne mogućnosti piscu za psihološko nijansiranje ličnosti i dočaravanje atmosfere nemirnog trenutka naše istorije.

Baranin ima izvanredan osećaj za detalj koji mu omogućava da ubedljivo dočarava atmosferu u kojoj se odvija njegova fabula, on raspolaze sposobnošću za plastično oživljavanje sporednih likova. On je stvorio galeriju plastičnih likova koji promiču pred čitaocem: pop Gavrla, vladika, harambaša Marinko, Arslan Šujica, rafinirani lik Husein-kapetana, plemeniti mladić koji ustaje protiv diktature sultana i čudno odudara od stihije izglađenih Turaka. Nešto finije obrađeni ženski likovi dopunjuju ovu impozantnu galeriju. To su dve ljubavnice harambaše Mića: Fatima, nežna, suptilna i meka sanjarka, koja izgara u tišini soba i Jerina, sva od krvi i mesa, psihološki opravdana i živa.

Lik Mića Gluševića donosi nove akcente u tretiranju tadašnjih ličnosti. Taj hrabri harambaša je više avanturista i sanjar koji se protiv ubijanja iz plemenitih ciljeva („jedino je večna ljubav“, kaže on), Taj nemirni skitnica čudno odudara od grube stvarnosti svoga doba, verovatno zbog piščeve jasne tendencije da ga prikaže u najboljem svetlu, da mu da filozofsku dubinu i zbog toga deluje mestimično neubedljivo i knjiški. Pojedini dramski čvorovi romana nisu najrečnije rešeni i motivisani (prvi susret Mića i Fatime, rešenje sukoba Mića-Marinko).

Baranin priča brzo, zanimljivo, skoro gračajući i dopušta da mu stil mestimično bude neodorađen, rogobatan i pomalo banalan. Posebnu vrednost knjige predstavlja gust i svež izvorni jezik, možda mestimično suviše lokalno obojen.

Zvezdan JOVIĆ

NOVE SVETLOSTI U DEČJOJ POEZIJI

„Šareni most“, pesme za decu Voje Carića, ilustracije Lazar Vozarević

Ova zbirka pesama je zanimljiv pokušaj poznatog pesnika Voje Carića da razbije uobičajene i unapred poznate rekvizite dečjeg sveta u poeziji. Umesto potocića, maca, zeka i davolaka bez repova, on u dekor stavlja sunčane konje, šareni most, mornara u gradu, ružu i maslačak... I sve to, majstorski ukomponovano u stih koji ne robuje osmercu.

Imponovaće deci oni stihovi. Pridobije njihovo poverenje, brzo, i ne za trenutke, što nije bez male važnosti kad se radi o jednoj ovakvoj knjizi koja je pokušaj da se pobegne od „neveno-zmajevskih“ osećanja, rezona i jezika. Treba istaći nekoliko pesme u kojima se eksperimenat isplatio: „Šareni most“, „Svetli prozor“ i još neke.

U njima je od prevashodne snage autentičnosti sveta, i to ne jedino po činjenicama, već i u atmosferi. Posebno je zanimljiv jezik; rečnik nije oskudan i sveden na mali, od duge upotrebe već izlizani — i u frazu pretopljeni — žargon koji se već više nije mogao slušati.

Ilustracija Lazara Vozarevića, za razliku od mnogih prethodnih radnika na tom poslu, nisu odvojene od teksta i smisla knjige. Duboko su vezane za svaku pesmu i delovače na shvatanja i razumevanja. U nekim slikama, što je pokušaj koji ohrabruje, vidi se želja da se zaboravi obavezno brađato ilustrovanje u kojem dečija mašta ne nalazi ni trenutno prividna zadovoljenja.

Slike uz pesmu „Mesec“, „Prvi snovi“, „Plava Ptica“, „Prepelica“ i „Voz u snegu“ predstavljaju i mali domet u okviru ilustrovanja za decu. Te ilustracije dozvoljavaju širenje kruga dečakih interesovanja, potiču zanose bez kojih prvih prostiranja u detinjstvu nema.

Voja Carić i Lazar Vozarević napravili su, ovom knjigom, kao zanimljivim pokušajem bežanja od uobičajenosti, prodor i ukazali na nove mogućnosti koje stoje pred literaturom za decu. Taj njihov posao treba da naide preko svega na podršku u prosvetnim krugovima koji bi mogli da pomognu širenje ove knjige, da pomognu novi rast dečije književnosti.

M. JEVIĆ

REČ I PROLAZNOŠT

Nastavak sa 1 strane

Ali tražiti spas i sigurnost uzaludno je. Ima u tome čak i neke prijatne i opasne pustolovine: prolaznost nas razdražuje, začikava, uzbuđuje; privlači nas i zove da se uhvatimo u koštac sa životom, sa sudbinom; i time daje našem življenju izvestan pravac, vrednost i smisao. Prolaznost je, veli Tomas Man, „duša postojanja“; pa dalje kaže: „Tamo gde nema prolaznosti, početak i kraja, rođenja i smrti, vreme se ukida, a bezvremenost je neprekidno ništavilo... i u potpunosti lišeno svake zanimljivosti.“ Ispitujući nestvare i stravične prostore prolaznosti i smrti mi ustvari tragamo za novim vidovima i mogućnostima života nastojeći da razmaknemo i produžimo njegove granice.

Kažemo li da je smrt uvek živa, a život smrtan — time još nismo sasvim presudili životu. U tome njihovom uzajamnom praćenju i preplitanju ima nečega iskonskog, neuhvatljivog i demonskog, sasvim neizvesnog. Kako da se u tom vrtlogu mraka i kobi snađe čovek? Usred beskrajan postavljenih i ponavljanih pitanja čini se ponekad da je lakše naći rešenje nego ga objasniti. Svojom svakodnevnim upornom i neumornom delatnošću čovek se suprotstavlja prolaznosti pokušavajući da je nadvlada. Nije čak ni svestan toga! Neko to čini svojom ljubavlju prema porodici i deci; neko vrednim i predanim ra-

dom; neko željom za materijalnim udobnostima, sticanjem novca; neko donjuštvom; neko potrebom za društvenim isticanjem i ugledom; a neko prevarom, zločinom i tiranijom. Kako bilo, čovek teži za vlastitim samopotvrđivanjem, delom, stvaranjem; hoće da se odupre stihiji; i da u ovom svetu, nasuprot brišućem i ledenom vetru prolaznosti, ostavi tragove i znamenja svoga postojanja.

Jedan delić tih bezbrojnih i bezimernih podviga ostao je sačuvan u književnoj i pesničkoj reči. Istorija ljudske patnje i veličine u delima istaknutih pisaca je najverodostojniji svedočanstvo čovekovog otimanja iz tvrdih kandži smrti i gnevno prkošenja prolaznosti. Da nije toga, kaos i besmisao bio bi ispisan na rubovima neba koji se dodiruju sa budućnošću. Donoseći činjenice i razloge o neophodnosti življenja, aktivnog i stvaralačkog postojanja, književnost već samim tim postaje pobuna protiv prolaznosti, i ubedljiva potvrda ljudske nade da sve ono što se mukotrpnim radom i naporom postigne i osvaja nije predodređeno da besciljno nestane i propadne.

Nada je sve, i nada je ništa: i kad veruje u čoveka i njegovo vrhovno značenje u svetu, i kada ga baca u blato beznada književnost je na strani čoveka i njegove borbe za stvarnost i stalnost istine i svetlosti. Dovoljno je da nadahnute i srčane reči pesnika sačuvaju i osnaže čovekovu veru u samog sebe, pa da aveti prolaznosti i smrti budu potisnute iz ljudske svesti. U sudaru smrti i reči smrt je trenutni pobednik koga reč ipak nadživljuje. Vlast smrti je povremena i prolazna; reč pesnika neprekidna i večna. Stoga je Prustova vizija smrti pisca Bergota, čije su knjige u izlozima na dan pogreba bile nema potvrda njegove trajne prisutnosti u svetu, jedan od najlepših simbola o triumfu čovekovog stvaranja i dela nad prolaznošću i smrću.

Te dve reči uvek će privlačiti pisce. Teme ljudske večnosti i prolaznosti čine književnost univerzalnom, opštečovečanskom. Trajati, uprkos svemu, na opakvoj vetrometini vremena, iščeznuti u tišini jednog blagog jesenjeg predvečerja — to je radost, to je bol razumljiv svim ljudima sveta. S pesnikovom podrškom, sa njegovom buntovnom, sažaljivom, melemnom reči utehe i ohrabrenja, taj definitivni odlazak dobija obrazloženje i postaje smireniji, lakši, bezbolniji. U ovom vremenu više nego možda ikad ranije čovek treba da bude pripravan na sve: na sva nepredvidljiva iznenađenja, na sve provalije, u stavu vedrog i preživog očekivanja, bez uzdaha i drhtanja. Književna reč zna i za takve trenutke. Ima u tome inata, beskorsnog prkosa, ironije, ali — zašto da ne?! Svako neka odgovara za sebe. I ja već sad sa mutnim i mračnim zadovoljstvom čekam čas kada će me konačno i nepovratno nestati.

Miloš I. BANDIĆ

Herman Vouk u vodama tipičnog

„Mardžori Morningstar“, roman

Voukov ratni romani „Pobuna na Kejnu“ izazvao je u svoje vreme živo interesovanje, adaptiran je za pozorište i film, a samo kod nas doživio je dva izdanja i dugo vremena punio pozorišnu kuću koja je prikazivala njegovu dramatičnu. Zato je i samo ime pisca bilo dovoljno da njegov novi roman „Mardžori Morningstar“, obima od blizu 700 stranica, postane „bestseller“ još pre nego što se na njemu osušila štamparska boja i pre, valjda, nego što je i pažljivo pročitan.

Upoređenja, i protiv volje, nameću se na prvom koraku. U „Pobuni na Kejnu“ mogli smo ne prihvatiti izvesna shvatanja pisca, ne deliti njegove simpatije ili antipatije za ovu ili onu ličnost, zameriti mu ponegde na gotovo reporterskim pojednostavljenjima u prikazivanju događaja, ali je njegovo svedočanstvo bilo toliko doživljeno i uzbuđljivo da se roman u celini nije mogao obezvređiti. „Mardžori Morningstar“ u odnosu na priču o kapetanu Kvgu, uprkos bestsellerskoj fami, predstavlja neuspeh za pisca Voukovog talenta i, što je još teže, njegovo izlaženje iz sfere umetničkog u zabavno-popularnu literaturu sasvim osrednjeg ranga.

Roman ima svoj problem: život devojke za udaju iz srednjih krugova Amerike i Vouk celo vreme insistira na njegovoj literarnoj vrednosti i nužnosti. Junakinja je Mardžori, lepa mlada Jevrejka čiji je otac izvoznik. Njen lik, uprkos tome što je na nekoliko stotina stranica u centru zbivanja, ostaje neodređen i tipski uopšten. Pisac je izgleda i sam video ovaj nedostatak i pokušavao je da joj udahne više života komplikujući razne peripetije kroz koje ona prolazi, ali to je doprinelo samo proširivanju romana i tome da nas njena sudbina

često i upadljivo potseti na popularni strip od Juliji Džons i njenim nesrećnim ljubavima. Još jednom se pokazalo, ovoga puta na drugoj strani okeana, da „tipični junaci“ moraju ispoljiti svoju papirnatu suštinu. Jer možda je i tačno ono što kaže pisac da u Americi postoji problem devojaka kakva je njegova Mardžori, ali taj se problem nikako ne može obraditi ako mu se pristupi površno i uopšteno kako je to on učinio.

Vouk ne ostavlja po strani ni izvesne društvene probleme iz sredine o kojoj piše, ali oni su u ovom njegovom romanu blago lakirani tako da sve ostaje u granicama dobro namernog i pomalo zabranjivanog štiva za učenice kakvog devojačkog pansiona sa strogim režimom nastave i vaspitanja.

Osim mnogobrojnih opisa Mardžori-

ričnih izlazaka sa njenim mnogobrojnim udvaraćima, njene neuspele težnje da postane pozorišni star autor je svoju knjigu nakitio detaljnim reportažama sa porodičnih svečanosti, amaterskih pozorišnih pretstava, mонденih letovališta i skupih restorana. Vrhunac je opis momenta kada se Mardžori sva predaje voljenom čoveku, negde posle polovine knjige i posle dugih meseci ljubavi koja je pretežno nesretna, jedne noći baš u času pomračenja meseca. Taj mladić, Noel, posle beži u Pariz, grad koji je u romanu opisan pomalo kao strašilo s ciljem, valjda, da se vaspitno deluje na avanturistički nastrojene mlade Amerikance. Ali Mardžori je uporna, pronalazi svoga Noela u Parizu, i najzad doživi dugo očekivanu ponudu braka. Iznenađeno, ona ga odbija i udaje se na poslednjih dvadesetak stranica za jednog pravnik.

Lik Noela, pomalo boema, a pomalo lenštine i bonvivana, može biti da je i tipičan za američko društvo, ali kod Vouka u ovom romanu taj lik je primer slabog psihološkog nijansiranja, tako da deluje konfuzno i prazno. Da nije likova teče Samson-Arona i nekih američkih poslovnih ljudi, očigledno doživljenih, veliki broj „tipičnih“ majki, kćeri, braće, oceva, ljubavnika, mladih ljudi našeg doba, obezvređio bi potpuno ovaj roman. Vouk i ovde piše dosta tečno, dijalozli su mu pretežno reporterski, tu i tamo sa po kojom raspljaskom, ali sve se beznačajno rasplinjava iz stranice u stranicu do kraja koji se ne može više ni čitati.

Voukov roman prikazuje jedan svet o kome pisac naizgled ne zauzima nikakav stav, svet osrednjosti u kome se pogrebi, venčanja,

rođenja pa čak i prijateljstva i rođakći odnosi dele na klase; prema visini uloga na čekovnoj knjižici. Ali taj prikaz sve do kraja romana ostaje površan.

Miloš BJELIĆ

ANTON GOJMIK KOS: U ATELJEU

TASA RUZMARIN: VINJETA

IZLOG KNJIGA

LJUBOMIR SIMOVIĆ:

„Slovenske elegije“

Evidentne vrednosti Simovićeve lirike zaslužne su za to da belu tanku zbirku „Slovenske elegije“ shvatimo kao uslov toga da je ovo izdanje van područja početničke, provincijalne anonimnosti. Upravo u ovoj lirici nećemo naći podatke koji bi mogli da potvrde razloge nedovoljne afirmisanosti pesnika Ljubomira Simovića. Od prvog do poslednjeg stiha — čitamo jednu neprikosnovenu, savremenim lirskim izrazom stilizovanu želju za životom, produženi uvid u oblike stvari i humanu, dublju sadržinu transponovanu u lirsku objektivnost. Akcenti ove lirike u znaku su pesnikovog tragiranja: »Kako da nađem reč koja se isparava, iz koje — do skeleta opran — isplivam ko iz mora, koja me usisava u sebe ko ona vera garava, od koje na telu ostaje trag ko od lovranskih zora...« — i akcenti ove lirike dokazi su osmišljene pesnikove evokacije svoga sveta. Ono što ovaj lirici daje sjaj posebnog, autentičnog šarma, — to je zrela, neočekivano nova, i u leksičkom smislu bogata metafora koja nije, ovde, izvesno, samo spreg »poetičnosti« već jedno naporno, do bola zamorno, a u sebi uvek obnavljajuće tragalačko ispitivanje, i u višem smislu te reči — optimističko pronalaženje novih sadržaja koji su odveć daleko od jednog čipkastog oslobađanja lirizma koji možemo sreći svaki dan i svaki čas. Ciklusi »Epitafi« i »Smisao pesme«, kao i prvi ciklus »Lete« — delovi su skladne i homogene umetničke celine iznad koje se svojom sugestivnošću izdižu pesme: »Traženje reči«, »Povratak zavičaju«, »Epitaf za nedonošče« (neminovne su asocijacije na Rilkeovu »Pesmu o idiotu«, pre svega zbog gnomske, u sebe zatvorene jeze), »Panonska pesma«, »Moj brat govori golubovima«, »Elegija«, »Dis«.

Ljubomira Simovića

B. P.

DRAGUTIN VUJANOVIĆ:

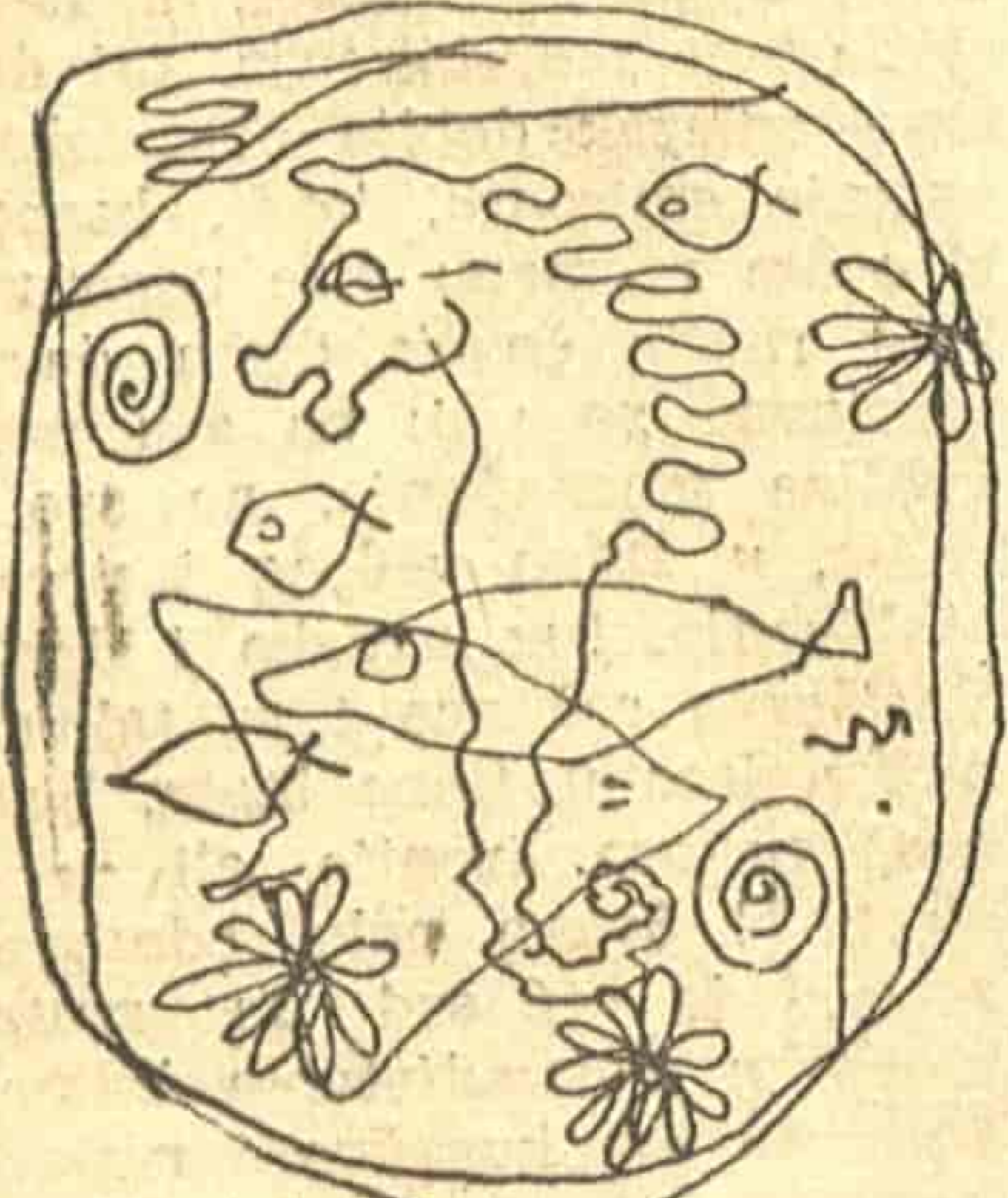
„Sunca kap“

Ime pesnika Dragutina Vujanovića često se moglo sreći na stranicama časopisa »Stvaranje« i »Susret« i, manje, u drugoj našoj književnoj periodici. On pripada nizu savremenih mladih crnogorskih pesnika, koji su se izdignili iznad regionalnih, užih klasifikacija svoje lirike, a to su Zarko Đurović, Sreten Perović, Ivan Ceković, Nenad Tomić i Blažo Šćepanović.

Knjiga lirike »Sunca kap« pretstavlja evidentan dokaz Vujanovićevih poetskih intencija ka sublimnom lirskom doživljavanju sveta oko sebe; ova knjiga je potvrda Vujanovićevih lirskih mogućnosti, i, izvesno, može da bude predmet jedne opširnije analitičke ocene. Međutim, u ovoj zbirci kao da je neminovno suočavanje sa jednom njenom vidnom osobenošću: to je neujednačenost kvaliteta; Vujanović, čini mi se, nije želeo da učini jedan užih izbor svojih najboljih ostvarenja, već je, primetno, težio tome da u zbirku unese i ona ostvarenja koja, iako poetski sugestivna, nisu delovi one lirске modulacije koja je autentična silka njegove poetske moći; »meki štimunzi« i znana liriska ispedovanja nalaze se pored izrazito modernih, dubokih i stvarno neferisanih dometa Vujanovićeve poetske ekspresije.

Možemo pročitati, npr. ove stihove: »Naše čutanje se krni poljupcima kao zreli klas, ili: »U plavoj sjeni kamenja rodila se ljubav, ili: »U mene je prodira ljubav kao more u kameni jaz«. Mereći ove poetske deklaracije pravom merom Vujanovićeve poetske lucidnosti, a ona nije nimalo sumnjiva, zaključujemo da brza, neumoljiva ekstravertiranost, u ovom slučaju, pesniku, kojiput, smeta da se vine do kompleksnijih poetsko-misaonih, pojmovnih afirmacija svojih svetova.

No to su zaista uzgredne napomene

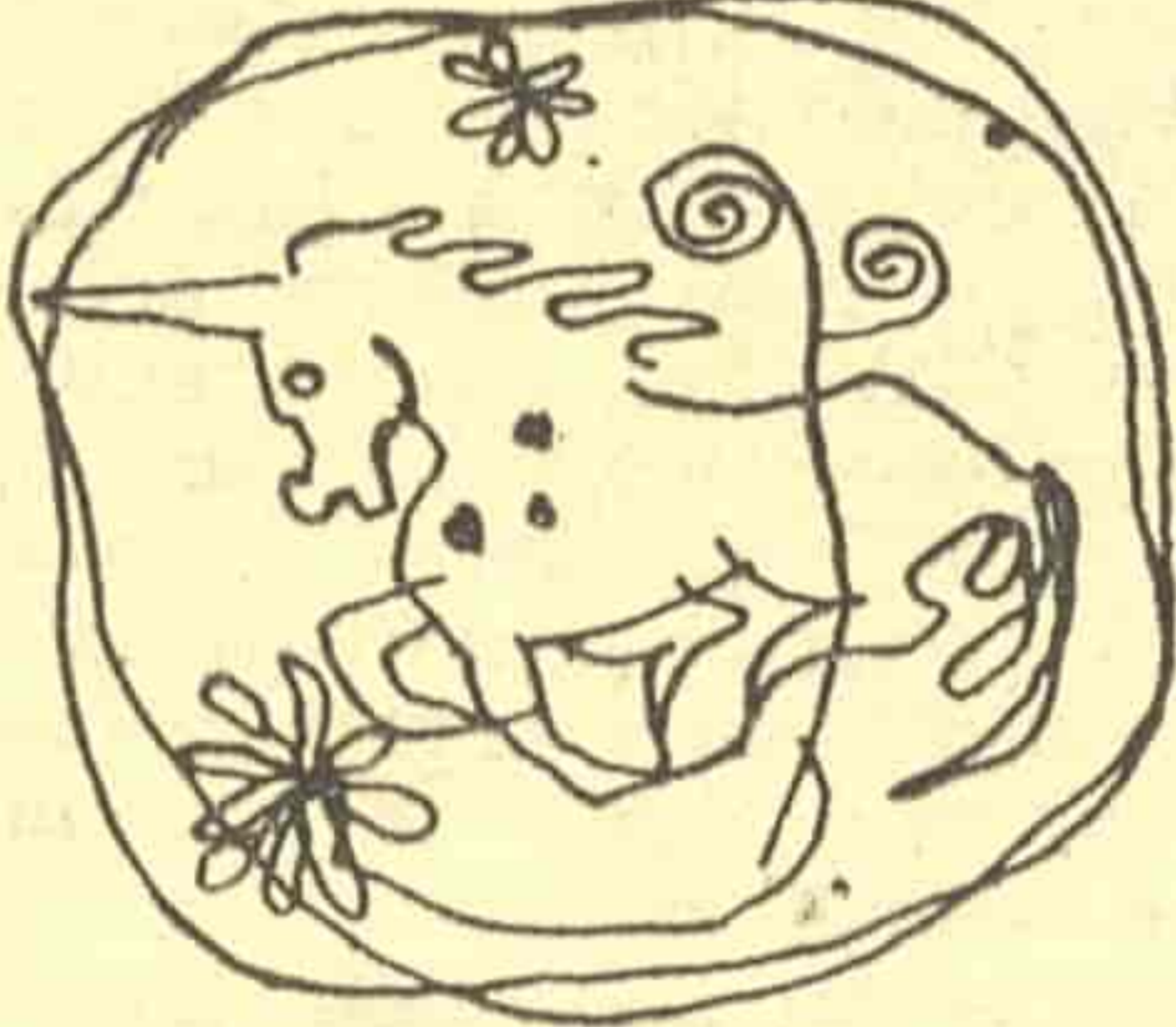

TASA RUZMARIN: VINJETA

za svakoga ko se dotakne Vujanovićevih pesmi »Alke mojih buđenja«, »Jesenji nokturno«, »Evo sada jedna pjesma«, »Pospana ptica«, »Osuščaj svoje oči« i »Daleko od slijepe vidaje«. A ove pesme u kojima ima mnogo dokaza izbistrene pesnikove formiranosti, zrelosti, njegovog bogatstva u krepkim, jednostavnim ali lucidnim metaforama, — dokazuju da je Vujanović samo sticajem okolnosti u našim književnim (ne)prilikama po strani od centralnih matrica našeg poetskog života.

Ako bi učinili kvalitativne poredbene analize između npr. ove lirike i stiha koje čitamo u zbirci Dušana Kostića »Zaboravljeni snjegovi«, — onda bi mogli da kažemo da bi primat dobio Dragutin Vujanović, pesnik čija reč, izvesno, nije drugo do sublimnost jednog lirski osmišljenog interpretiranja prirode, preokupacija odnosa: ja prema sebi i ljubavi, samoti, gubljenju svojih snaga i saznavanju rastvorenih umora i plima rezignacije. I pošto ova lirika, po svim svojim kvalitetima jeste kompaktan dokaz jedne poetske invencije, — njen znamen je moderna, poetski oplemenjena čulnost koja će, nesumnjivo, biti trajnija od mnogog eksperimenta ili nižerazumskog lirskog ispedovanja, u prvom licu jedine, obično...

B. P.

TASA RUZMARIN: VINJETA

SLAVOMIR NASTASIJEVIĆ:

Hanibal ante portas

Istoriski roman je u našoj novijoj književnosti prilično negovan. Za razliku od tema ostalih naših istorijskih pisaca, Slavomir Nastasijević se okrenuo dalekim ali uzastidljivim danima stvaranja velike Rimske imperije. On je svoj roman počeo od trenutka koji je značio kraj romana njegovog velikog prethodnika Gustava Flobera. Kraj čuvene »Salambe« i događaja oko velike pobune najamnika u staroj Kartagini su početni akordi istorijskog romana našeg pisca. Iako u gorostasnoj Floberovoj sceni, roman Slavomira Nastasijevića »Hanibal ante portas« ostaje dobra literatura ne samo za omladinu, u čijoj se biblioteci i pojavi, nego i za svakog kome je draga tako kovzana klasična prošlost čovečanstva. Istoričar po struci i dobar poznavalac naroda i običaja koji su vladali za vreme stvaranja i Sirenja Rimske imperije, Slavomir Nastasijević je uspeo da ličnostima i događajima svoga romana udahne život i da ih sasvim približi savremenom čitaocu. Roman nije samo dobra ilustracija odgovarajućeg istorijskog materijala i njegova popularizacija nego ima sopstvenu fabulu koja se prepriče sa autentičnim istorijskim zbivanjima, ali koja ima svoj nezavisan tok i razvitak.

Držeći se istorijskog okvira kada su bile u pitanju istorijske ličnosti i događaji, Slavomir Nastasijević je zato kod epizodnih zbivanja i karakterata dao svojoj pripovedačkoj mašti pravo slobodu i napravio interesantno delo, puno avanturističkog duha koji tako lako pleni pažnju naročito mladog čitaoca. Dalje on pleđira za mladu Rimsku državu koja je neminovno morala da na Mediteranu zameni već prilično izivelu Kartaginsku državu, čiji je već bio proizveden jedino genijalnim sposobnostima njenog velikog vojskovođe Hanibala. To je bio čovek, koji je najveću državu starog sveta u njenom mladačkom naponu snage doveo do sloma iz koga se spasla jer Kartagina nije imala još jednog Hanibala političara na svom tlu. Slavomir Nastasijević nam i prikazuje takvog jednog Hanibala, koji je kao i svaki čovek pun sumnji u uspeh svoje misije, jer se njegova najamnička vojska sreće sa Rimljanima čiji je jedini izlaz odbraniti prag svoje kuće ili umreti na njemu. To je i smililo Hanibala koji je do kraja ostao nepomirljiv neprijatelj Rima. Ličnost Hanibala u romanu Nastasijevića pati zbog prizora strahovitih razaranja i ljudskih žrtava, koje je njegov pohod izazvao i postavlja samom sebi staro pitanje da li to sve ima nekog smisla i ako ga ima da li je za to plaćena isuviše velika cena. Zbog svih ovih kvaliteta, ranije već potvrđenih istorijskim romanom »Gvap«, ovo novo delo Slavomira Nastasijevića zaslužuje dužnu pažnju.

A. Kostić

RANKO PETKOVIĆ:

Sastanak u ponoć

Svet lopova je oduvek privlačio pisce kao bizaran ambijent u kome egzistiraju ljudi čija životna putanja i životna filozofija predstavljaju podjednako interesantno gradivo za književno uobličavanje. Vremenski i literarno-metodološki raspon od Lesaža do Foknera pokazuje da se na toj temi uspešno mogli graditi i roman akcije (u svim svojim varijantama) i psihološki roman. Ako insistiranje na dramatičnosti same fabule biva potiskivano kao literarni postupak (ali i neopravdano kvalifikovano kao doajstvo i obeležje isključivo tzv. detektivske literature), težište neposrednog interesovanja pisaca sve se više pomera ka ispitivanjem i neispitanim predelima čovekove psihe.

U ovoj evoluciji sadržano je i jedno od osnovnih merila za ocenu vrednosti određenog književnog dela: približavanje psihološkom romanu postaje sve očiglednije literarno preimućstvo. Sagledan iz tog aspekta roman Ranka Petkovića »Sastanak u ponoć« prethodno predstavlja sintezu romana akcije i psihološkog romana. Ne zanemarujući mogućnosti koje jedna uzbudljiva materija pruža za ostvarenje dinamičnog toka radnje i vešto građeni kompoziciji romana u cilju postizanja što veće interesantnosti, autor je ipak prevashodno nastojao da psihološki raščlani i razjasni htenja i delovanja ličnosti svog romana. Akcija grupe provalnika, koja leži u centru radnje nije sama sebi cilj; ona samo pruža splet određenih situacija u kojima autor ispituje psihološke predispozicije i reagovanja ljudi koji se nalaze u konstantnom sukobu sa moralom i ciljevima društva.

Ranko Petković nije pritom apriori diskvalifikovao svoje junake u ime jedne apstraktne moralne šeme, nego je u skladu s jednim autentičnijim humanizmom tražio i nalazio ono što u određenom stepenu predstavlja rehabilitaciju ljudskog u ljudima koji su se izdvojili iz društva (one treba zaboraviti da su i lopovi ljudi; svaka senka je, naposljetku, i dete svetla). U tom smislu naročito dobro su dati likovi Pegave i Goranje (prostitutke i lopova tek izaslog iz zatvora), čija neobična ali doista i realna ljubav predstavlja upravo lirsku temu koja teče naporedno sa glavnom temom romana. Među najimpresivnije stranice dolaze svakako i one koje osveštavaju psihološku krizu Sokola (možda glavnog junaka ove knjige) kada odlučuje da izneveri svoje prijatelje.

Pisan jednim svežim i dopadljivim stilom i ovaj roman Ranka Petkovića će, svakako, naći na dobar prijem kod čitalaca, kao i njegova prethodna dva romana, čija su prva izdanja za vrlo kratko vreme bila rasprodata. Tome će besumnje doprieti i solidna (iako ne baš sasvim ukusna) oprema ove knjige.

A. M. A.

ENGELS-LAFARG:

„Nepoznata prepiska“

Kada se udubimo u široku, raznovrsnu i intimnu tematiku prepiske Engels-Lafarg, — neosporno je da ćemo osetiti u kojoj je meri ova knjiga dragocen prilog upoznavanju knjige dragocen prilog upoznavanju Engelsove ličnosti i ne manje Lafargovih poveravanja četrdeset godina najbližem Marksovom saradniku. I kao što većina pisama nije pisana u cilju publikovanja, tako i ova pisma nose pečat jedne intimnosti, neposrednog uvida u političke ocene situacije i određenog trenutka koji je uslovio jedan ovakav ili onakav potez buržoaskih vlasti i reformističkih strujanja. Posebno su interesantna ona poglavlja iz pisama koja prikazuju Engelsova i Lafargova shvatanja o razvojnim putevima kapitalizma, agresije, monopolizma i taktike radničke klase. Ne manje evidentni su Engelsovi napori i njegovo nesebično žrtvovanje, uprkos bolesti, na dokrajčenje Marksove naučno-literarne ostavštine i njegov napori pri rešavanju svih organizacijskih pitanja bitnih po dalji razvitak radničkog pokreta putem klase klase i materijalističke ocene poteza revizionističko-reformističkih struja ili pak buržoaski privremenih ustupaka ili enerģičnih istupanja na liniji zakonitog prerastanja kapitalizma u imperijalizam. Otvorenost, neposrednost izlaganja misli u ovoj prepisci, posebno Engelsov stav revolucionarne doslednosti — to su komponente Engelsovog intenzivnog ispravljanja i kritikovanja nacionalističkih zastranjivanja štetnih po načine borbe proletarijata. U ovim pismima, dakle, upoznaćemo, još jednom, šta znači životno, antidogmatsko primenjanje dijalektičko-materijalističke analize na stvarnu političku situaciju. U celini »Nepoznata prepiska« Engels-Lafarg nije manje nego potrebna zbirka duhovnih, često stilski savršanih, u formulacijama prečiznih i bitno naučnih analiza političkog karaktera, i, isto-

vremeno, jedan gotovo potresan dokument o humanim, nekom ljudskom brigom i toplinom ispunjenim prijateljskim odnosima Generala, a to je bio Engelsov nadimak dat mu od Lafargovih, i Pola Lafarga, briljantnog erudite i strastvenog revolucionara i Laure koja je tanaanost obrazovane i požrtvovane žene tako iskreno mogla da utka u smisao borbe proletarijata za svoje oslobođenje. Znalacki komentar i odličan prevod dao je Mile Jeka. Ovu knjigu pisama potrebno je, korisno i veoma prijatno posedovati.

B.

DRAGOLJUB OBUĆINA-LEKA:

„Na napuklom ledu“

(Piševo izdanje, Čačak, 1958)

Pojavila se, i dopri i do nas, jedna knjiga skromnih i plemenitih pretenzija, kakve su uglavnom i svih onih koji sami izdaju svoje pesme i o njim treba progovoriti nekoliko reči ne samo zbog toga. Jer, ono što nam svojom tankom knjižicom donosi ovaj, nekadašnji nastavnik i sada novinar iz Čačka, ima i svoju određenu, iako ne baš žarku i čistu boju, i određenu, iako ne baš uvek dovršenu fizionomiju. To su pesme

jednog osobenog života i napora da se savlada onaj palanački mentalitet koji našalost još uvek ponegde traje u nešto izmenjenim oblicima, ali ipak traje.

Osnovna boja koju nosi ova knjigica je boja usamljenosti i jedne težnje da se što više obogati svoja ličnost, da ona dobije puni sadržaj i svoje pravo mesto. U toj težnji pesnik veoma često zalazi u predele očaja, ali nikada ne takvog da poriče vrednost života i puni i pravi smisao egzistencije. On se opire tom očaju. U većini slučajeva to je usamljenost koja prelazi u naviku. Dosta često to su fina, oštroumna zapažanja ljudi i sredine, grada u kome pesnik živi. Ali sve to ne prelazi granice čovekoljublja, već naprotiv uvek se oseća neka težnja da se bude uz čoveka i da se sa njim živi. Možda samo na jedan određen, i svoj način. Ali zar i to nije kvalitet ako je izraženo poetski.

Mnoge su pesme nedoradne, sirove; i mnoge izgubile od svoje lepote aljkavim odnosom autora prema ritmu. Ponegde ima i banalnosti. Ali, ipak iz svake pesme živi jedna određena ličnost.

D. G.

PETRONIJE ARBITER:

„Gozba Trimalhionova“

Od poznate »Knjige satira«, za koju se pretstavlja da ju je sastavio Petronije, dvorjanin Neronov, sada je najbolje sačuvan odjelak »Gozba Trimalhionova«. Upravo taj odlomak objavilo je izdavačko predu-

zeće »Nolit« u svojoj ediciji »Mala knjiga«. Time je savremenom čitaocu pruženo jedno veoma interesantno delo iz rimske prošlosti. — »Gozba Trimalhionova« opisuje život oslobođenih robova za vreme Neronove vlade, koji su se, kada su dobili slobodu, predali tri za materijalnim bogatstvima i slobodrasnim uživanjima. Ovo poglavlje »Knjige satira«, u formi pričanja Enkolpija, inače jedne vrlo problematične ličnosti, pruža sliku jedne raskošne gozbe kod bogatog Trimalhiona, nekadašnjeg roba, koji se, pošto je stekao slobodu, osamostalio i obogatio. Pored uspehli opisa ceremonije oko stola ovde imamo prikazan u pravoj svetlosti čitav društveni slioz: »oslobodenci«, pored nastojanja da se materijalno obogate, žele da pokažu i svoje znanje i kulturu pa se, kao i snobovi naših dana, razmeću svojim »znanjem« iz oblasti istorije, književnosti i umetnosti. Tu je naročito došla do izražaja Petronijeva satira. Isto tako, autor bez okolišanja, slika moral toga društva. Nekadašnje robove i njihove prijatelje — građanstvo starog Rima nije razjedalo samo slobodrasna i sklonost ka piću. Voleli su ti oslobođeni robove i svoje mlade robove i to pisac ne prećutkuje. U tome i jeste vrednost ovog dela: gotovo sve negativnosti svoga vremena Petronije je u ovoj satiri izvrgao ruglu.

»Gozbu Trimalhionovu« preveo je Božidar Kovačević, koji je napisao i informativni pogovor. Prevodilac je, zajedno sa Dr Milošem Đuricem napisao i potrebne napomene uz tekst. Raško Jovanović

IZLOG ČASOPISA

„Izraz“ br. 10

Uvodni tekst oktobarske sveske časopisa »Izraz« je esej »Sima Pandurović« Zorana Gavrilovića. Zoran Gavrilović konstatuje da se treba složiti sa jednim savremenim kritičarem, da »Pandurović je bio dekadent, pravi, originalni i potpun, samo što i pojam dekadencije, u istorijskim relacijama, ima ne samo punog opravdanja nego kod pravih umetnika dobija i svoju sumornu, gorđu, lepotu od najteže vrste: lepotu samoće«. Jelena Nenadović u članku »Umetnost i zabava« pleđira za diferenciranje dve grane muzičke prakse u društvu i konstatuje jednu odveć evidentnu činjenicu: »Mnoge priredbe, muzičke večeri koje se u štampi oglašuju kao kulturno-umetničke manifestacije nisu ni kultura ni umetnost, već naprosto večeri zopodne i zabave«. Jelena Nenadović opominje da »demokratizacija muzičke umetnosti je posao. Posao na kome se ne može zaraditi, koji ne može da donosi rada, obaveza i tek malo uspeha«. U svakom slučaju, ovaj tekst veoma mnogo kazuje o neskladu i neharmoničnosti diferenciranja umetnosti od zabave u našoj svakidašnjoj praksi. Ivo Vidan daje vanredno savestan, solidan analitički tekst povodom pojave Džojsovog »Uliks«-a pred našim čitaocem u prevodu Zlatka Gorjana, dajući analizu sadržaja knjige, likova, paralelu između Džojsovog dela i »Odišeje«, pišući o unutrašnjoj organizaciji dela i preplitanju motiva, o ocenjivanju ovog dela u istoriji svetske kritike, o odnosu prema savremenim književnostima, stilskim problemima, prenošenju smislaonih vrednosti, prenošenju glasovnih vrednosti i o suštini Gorjanovog prevodičakog podviga. Ivan Font objavljuje drugi deo svoga teksta »Sedamirova dijagnoza«. Veoma je zanimljiva, i u svom najvišem značenju impresivna, za ljubitelja slikarstva Otona Glihe naročito, analiza Grge Gamulina pod naslovom »Gromače Otona Glihe«. Uzgred, napomenimo, da je ovaj broj ilustrovan sa nekoliko reprodukcija ovog briljantnog našeg slikara. Pod naslovom »Izdateljeka pitanja« Mithad Begić u rubrici osvrtja objavljuje svoje marginalije uz Skerlićeve »Pisce i knjige«. O novim knjigama pišu Risto Trifković, H. Tahmišić, Slavko Leovac, Miodrag Bogićević, Miroslav Karaulac, a u rubrici »Vidici« Vitomir Marinović (»Milan Begović i naša moderna« povodom desete godišnjice njegove smrti) i Miroslav Sichel (povodom diskusije o savremenom proznom izrazu u poljskoj književnoj kritici).

B. P.

TASA RUZMARIN: VINJETA

„Letopis Matice srpske“ br. 10

Na početku oktobarske sveske, čitamo dva impresivna eseja o Zmaju iz pera Veljka Petrovića. Od prvoga poezije ističu se dve pesme Boška Petrovića, »Marš« i »Kruženja«. To su pesme znatnih kvaliteta i pretstavljaju, čini nam se, uvod u jednu novu, u višu fazu pesnikovog stvaranja. Momčilo Milankov objavljuje pripovetku »Julski dan bez neba«, potvrđujući svoje kvalitete i pripovedačke mogućnosti. Impresivno i sa jednom neposrednošću u izrazu napisan je tekst Aleksandra Tišme »Sa Todorom Manojlovićem u Zrenjaninu«. Pavle Stefanović objavljuje svoje kratki putopis iz Holandije. U ovom broju čitamo stihove Federike Garsije Lorke u prevodu Zvonimira Goloba, koji se, u poslednje vreme, kod nas, afirmisao kao jedan od najboljih prevodilaca sa španjskog. Dr Milan T. Kostić daje tekst iz kulturne istorije pod naslovom »Poslednje brige Koste Trifkovića«, a dr Krešimir Georgijević piše o romantizmu kod Hrvata. U rubrici prikaza i beležaka o novim knjigama čitamo niz kraćih osvrti od Draška Redžepa, Predraga Protića, Tomislava Sabljaka i Petra Sarčevića. U celini, oktobarska sveska »Letopisa Matice srpske« za čitaoca može da bude interesantna.

B.

„Naša stvarnost“ br. 9

I ovaj broj časopisa »Naša stvarnost« donosi niz veoma kvalitetnih, savsesno i temeljito napisanih, studijskih napisa koji raspravljaju niz aktuelnih problema našeg vremena. Pre svega pomenimo tekst Kira Hadži-Vasiljeva »Značajan prilog marksističkoj teoriji nacije« (povodom II izdanja »Razvoja slovenačkog nacionalnog pitanja«). Janez Stanovnik piše tekst pod naslovom »Društvena stvarnost savremene Amerike«, a Aleksandar Veselinović u tekstu »Samoupravljanje kao činilac formiranja novih shvatanja« raspravlja mogućnosti samoupravljanja kao uslova formiranja novih etičkih kategorija i kategorija svesti. (Najdan) Pašić piše o planu rada Instituta društvenih nauka, a Miloš Macura

„Delo“ br. 10

Uvodnik ovog broja časopisa »Delo« pod naslovom »Hoće li Ahil ikada stići kornjaču«, odmah možemo da pretpostavimo, i nismo pogrešili — piše Jovan Hristić. Problem Zenonovih aporija on diskutuje sa stanovništa modernih naučnih i filozofskih argumentacija i tekst zaključuje rečima: »Zato smo mi danas sasvim u pravu kada tvrdimo da Ahil nikada ne može da stigne kornjaču, samo — trči li on za njom uopšte u tako složeno konstruisanim prostorima matematike?« Pesme objavljuju Radoslav Vojvodić, Husein Tahmišić, Slobodan Berberski, Vladimir Stojšić i Milorad Đurić. Najkvalitetniji poetski prilozi u ovom broju su stihovi Huseina Tahmišića i Vojvodićeve »Momčilošove elegije«. Veoma je interesantan tekst Mihovila Pansinija: »Linija i pokret, prostor i vrijeme«, tekst koji nam može pomoći da učimo kako treba gledati, kako treba shvatiti vizeulni pokret, problem dimenzionalnosti, odnos linija — vremenski pokret itd. Vladimir Petrić objavljuje tekst »Psihologija i akcija«, vanredno zanimljiv, informativan esej koji, ustvari, pretstavlja razmatranje odnosa akcije i psihologije u filmu; Petrić piše: »Mi smo namerno analizirali žanrove trilera i ratnih filmova jer su u njima najočiglednije izražene sve one promene o kojima smo ovde govorili«. I dalje: »Bez toga i najveća eksternija jurnjava i fizički pokreti postaju na ekranu »tromi i dosadni«. Dakle, bez »dinamike spoljašnje, statičnosti nekog zbivanja« koja se može »objektivirati unutarnjom dinamikom«. Pripovetka Slobodana Selenića »Ko je stranac?« dokazuje njegove pripovedačke kvalitete u domenu savremene prozne interpretacije aktuelnih problema odnosa među ljudima. Slobodan Selenić u ovom broju objavljuje, takođe, vrlo interesantan tekst »O Jonesku, povodom Joneska«. Svakako treba pročitati tekst Đorđa Trifunovića »Pripovedanje i simboli srednjovekovne naše umetničke proze«, tekst u kome daje niz veoma korisnih eksplicitacija za bolje razumevanje suštine problematike naše srednjovekovne proze i njene »modernosti«. U rubrici »Zapisi« objavljen je tekst Dragana Babića »Kurjak«, a »Letopis« donosi »Uzgređne zapise starih naših prepisivača i čitalaca« pored teksta Đorđa Sp. Radoljića »Tragovi našeg svakodnevnog života XIII—XVIII veka«. »Uzgređni zapisi« dokazuju ispravnost uzgređ nabačenog mišljenja jednog pisca koji je ove zapise čitao i spontan izrekao svoje mišljenje: »Iz ovoga se da videti šta smo izgubili, gubljenjem ovog jezika...«

Napis M. M. o knjizi poezije Cedomira Minderovića nije u vezi sa književnom kritikom i ukoliko se njegova pojava u »Delu« tretira, to bi trebalo obaviti na drugom mestu. Redakciji »Dela« takvi napisi ne služe na čast, kao nijednoj drugoj redakciji, uostalom. Ne razlikuju se mnogo ni egzibicije kada je reč o Dušanu Kostiću, Desimiru Blagojeviću, Desanki Maksimović i V. Zivojinoviću. Uopšte, M. M. (što je isto kao i kada bi se reklo X. Y.) svoj »kritičarski« debi počinje na karakterističan način — karakterističan za, najblaže rečeno, potknjiževne pretenzije.

B.

IZGUBLJENI SE TRAZE

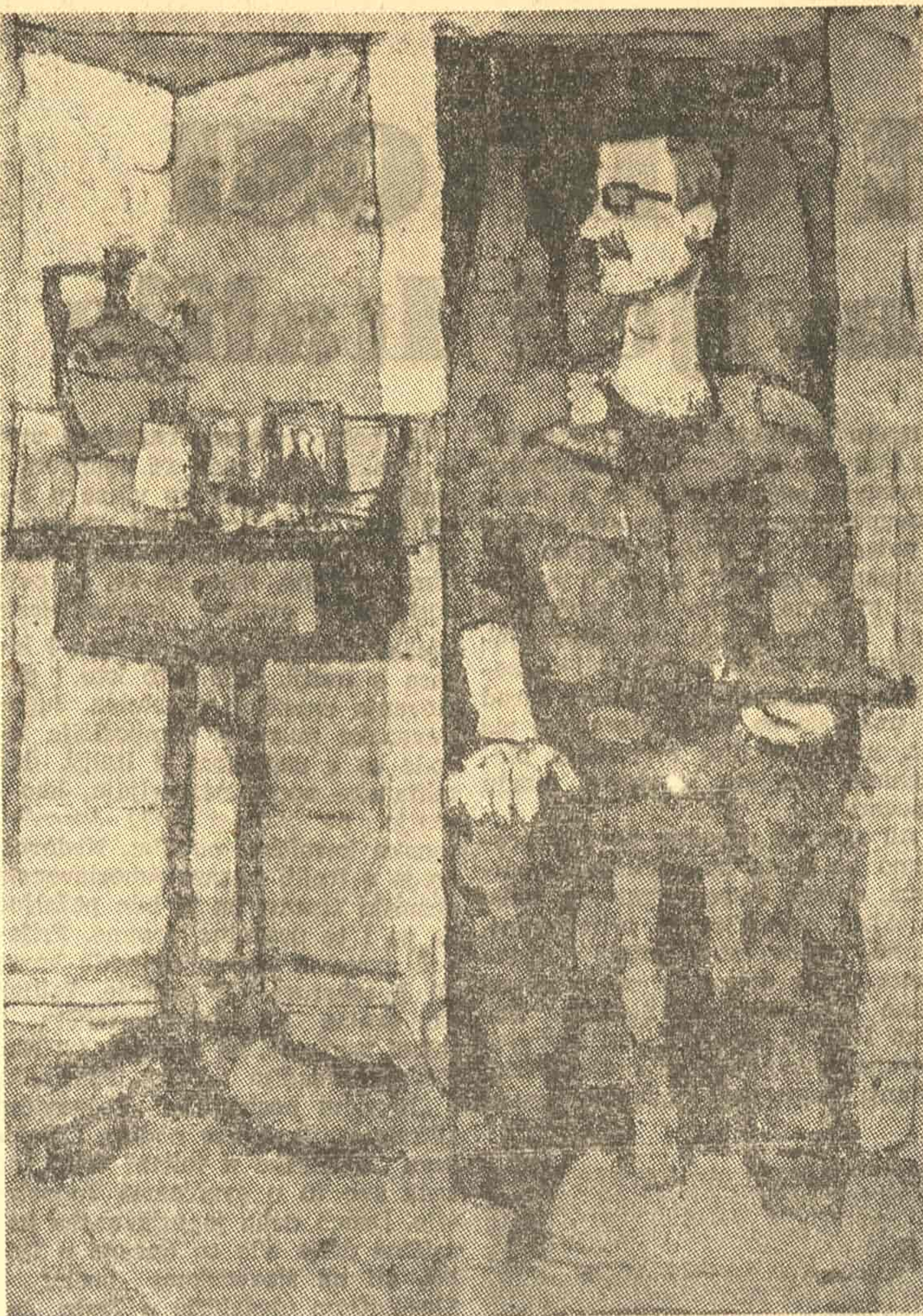
Jedan od doživljaja koji su se najviše urezali u moju dušu je rat. Doživljaji su to zloslutni i zamagljeni, doživljaji puni bolnih pojedinih i nespokojstava. I kad hoću da izvučem neki radostan trenutak iz svoga detinjstva — ja taj trenutak ne mogu izvući, jer rat slaže gorke utiske, a ne radostna raspoloženja. Ko uostalom zna šta u ratu može biti utešno, ko zna gde se pojam lepog iznenađenja može pojaviti. Lepo iznenađenje? Zar se u ratnom metežu može pronaći makar i mali vid spokojstva? Ne moram da naprežem pamćenje pa da uvidim da su rat i ratne nevolje povredili našu dušu i našu ljudsku reč. Rat? To je oživljavanje mutnih uspomena, rat — to su čula potopljena strahom i nevoljom. Ni u mirnom životu sve stvari ne mogu da teku normalno i pod konac, akamoli u ratu. Uvek kad dirnem u opnu minulih dana, kad se nadnesemo nad složenosti ratih trenutaka, mi smo već uhvaćeni u zamke sete. Lice nam je namršteno i treba učiniti veliki napor da budemo u stanju staloznosti. Izliši smo i rata pomalo grubo — pomalo ili podosta, svejedno, izliši smo iz rata sa oblatim sećanjem na zao udes, bez obzira što i pri neznatnoj promeni temperature tražimo lekarsku intervenciju. Istina, vredno je to što smo ušli na normalni kolosek životne potrebe, što mislimo o frižideru marke „Philips“, što mislimo o štednjaku AEG sa dve ili tri ringle. Ali, u izvesnom mestu može postojati mladić i devojka koji umesto električnih predmeta traže jednu vrlo ljudsku stvar — roditelja. I mi kupujemo štednjak onaj iz radnje ili onaj preko oglasa: polovan, a na nekoliko santimetara od oglašnog stubca tegobna vest: Tražim sina! I zamislite kad se te dve potrebe paralelno udruže — šporet i sin, šporet sa rernom tolike i tolike zapremine i sin — razdvojen ratom od roditeljske ruke i reči. I tako dva „predmeta“ traže „kupca“. Za jedan se plaća u dinarima, a drugi očekivanjima i neizvesnostima. Dani teku a sa njima i tuga raste. Tuga teška i poražavajuća. Uteha gde je? Oglas je bez odziva. Nikakva vest da dušu obraduje. Radost je takva da čoveka skoro uvek mimoidu. Dva oglasa — dve potrebe. Za cenu se interesujete? Odgovaram — krvna „roba“ cene nema, a šporet — šporet je sasvim druga stvar.

da se na tom i tom peronu našio dvoje braće koje je rat razdvojio. Dirljivo je to da su oni od radosti bili nemi. I onda nam rat iskrene pred očima, onda mi taj rat kune-mo, kunemo ga zbog toga što nas je neštedimice onespokojavao. Ne želim da budem pogrešno shvaćen pa da ovo insistiranje na ratnim nevoljama bude propraćeno kao neki ubičajeni red, dnevna potreba. Ja to govorim zbog toga što osećam nerazlučnu vezu sa čovekom kojeg je rat desetkovao. To ne osporavam ni drugome, ali svak podjednako ne shvata jezive opsege rata.

Našli se dvoje izgubljenih. Radostan je to trenutak da se u nesrećeno lice povrati, da mu se vrati poverenje u život. Ranjena ruka pridržana je da ne padne, duša je počela da diše punije i srećnije, spokojnije. Radostna suza onog mladića iz mesta N — to je i moja suza radostna. Evo vesti. Posmutram je. Uistinu to je ona. Čitam jednu po jednu reč — vidim: duša je ukrašena svetlosnim zastorima. Idem kući i inspirisan trenutkom pišem pesmu. Pesmu gde je portret duše sasvim ispoljen.

Radostan sam.

Žarko DUROVIĆ

MARIJ PREGELJ: AUTOPORTRET

SUSRETI

Filozofski kongres u Veneciji

U nizu različitih festivala, izložbi i umetničkih i naučnih konferencija Venecija je ove godine u vremenu od 12 do 18 septembra bila mesto susreta još i oko hiljadu i četiri stotine filozofa raznih zemalja i kontinenta, koji su se u ovom lepom italijanskom gradu okupili na svom Dvanaestom kongresu. Impozantan broj učesnika i činjenica da su posle duge pauze ovom kongresu prisustvovali i filozofi Sovjetskog Saveza (kojih je bilo oko trideset sa Mitinom na čelu) i drugih istočnih zemalja dali su ovom kongresu univerzalan karakter. Na kongresu je najveći broj govornika zastupao teze pozitivizma, fenomenologije, neotomizma i marksizma, tih danas nesumnjivo najznačajnijih filozofsko-idejnih strujanja u svetu. Iako su istupanja učesnika iz istočnih zemalja bila sasvim disparatna shvatanjima filozofa iz zapadnih zemalja tako da se još uvek nije mogao naći zajednički teren za korisnu razmenu ideja i postignutih rezultata, ovaj susret je bar omogućio bolje međusobno upoznavanje, što je preduslov za popuštanje ideološke zategnutosti u današnjem svetu. Na kongresu su uzeli učesća mnogi istaknuti filozofi današnjeg vremena, ali ne i oni najistaknutiji kao što su Rassel, Hajdeger, Jaspers, Šartr ili Merlo-Ponti. Za one koji u filozofiji vide nauku ili specifičnu duhovnu aktivnost koja se nalazi negde između nauke i literature nije bila simpatična činjenica što je na kongresu poznat broj učesnika, pa i govornika, bio u svešteničkim odorama.

Na plenarnim sednicama raspravljalo se o metafizičko-ontološkim („Čovek i priroda“), etičko-aksiološkim („Sloboda i vrednost“) i logičko-semantičkim problemima („Logika, jezik i komunikacija“). Na sastancima sekojia govornici su pored ovih tretirali još i različita pitanja iz estetike, socijalne filozofije, filozofije istorije i kulture, istorije stare i nove filozofije, odnosa između filozofije Istoka i Zapada i o padovanskom aristotelizmu. Kao što se vidi problematika je bila opsežna i raznovrsna, a tri glavne teme tako široko postavljene da su dozvoljavale da se ponaše na najrazličitijih stanovišta, da se pitanja rešavaju na raznovrsne načine i da se dođe do veoma disparatnih rešenja. Čovek se ne može oteti utisku da filozofi govore svojim posebnim jezicima i da se vrlo često ne razumeju. U takvoj situaciji pitanja

jezika i komunikacije dolaze na prvo mesto, jer ako je tačno da su ciljevi komunikacije, kao što je istakao na završetku diskusije o trećoj glavnoj temi predavajući Gaston Berže, saopštavanje, ubedivanje i ujedinjavanje, onda se svi moramo najpre brinuti o tome kako da se međusobno razumevamo.

Glavni govornici o temi „čovek i priroda“ bili su: Filip Frank, nekadašnji istaknuti član „Bečkog kruga“, M. Mitin, šef ruske delegacije i Johanes Loc, jedan od poznatih neotomista iz Pulaha kraj Minhena. Frank je zastupao tezu da su otkrića i dostignuća savremene prirodne nauke, a posebno Ajnštajnova teorija relativnosti i teorija kvanta, neutralna u odnosu na filozofske interpretacije koje se od njih mogu načiniti. O ovoj Frankovoj tezi govorilo se više nego o bilo kojoj drugoj zastupanoj na ovom kongresu, ali ju je većina govornika odbacila. Veoma je karakteristično za stanje duhova u današnjem uznemirenom svetu da je jedan ovakav stav doživio napade sa raznih strana, a naročito sa strane katoličkog neotomizma. Ako je tačno da između nauke i filozofije postoji odnosno treba da postoji prisljina povezanost nego što to Frank misli, ipak je čudno što još i danas ima takvih ljudi koji se ozbiljno trude da dokažu da nova otkrića i nove prirodna naučne teorije potvrđuju ono što je u starim filozofskim doktrinama, stvorenim pre sedam vekova ili pre sto godina, već tobože anticipirano.

U Mitinovim izlaganjima nismo čuli ništa što već odavno nismo znali. I za ostale referate sovjetskih filozofa, kojih je bilo još sedam, može se reći da klize po površini, da insistiraju na opšte poznatim tezama marksizma i da ponekad stižu na opasnu ivicu ideološko-političkih diskusija. Izuzetak od ovoga predstavlja referat Kedrova, koji je na konkretan način obradio pitanje kako otkriće pojedinih zakona fizike i hemije utiče na definisanje odgovarajućih naučnih pojmova.

O temi „sloboda i vrednost“ glavne referate podneli su Miguel Reale iz San Paola, Alojz Dempf iz Minhena, Adolf Munjoz Alonzo iz Madrida i Ričard Mak-Kin iz Čikaga. U ovim i drugim radovima kao i u diskusiji problemi slobode i vrednosti posmatrani su sa etičkog, aksiološkog, fenomenološkog, socijalno-ekonomskog, pa čak i sa pedagoškog stanovišta. Mnogi govornici su se složili u tome da su sloboda i vrednost nerazdvojni, da je sloboda uvek konkretna, zavisna od situacije i vremena, ali su u pitanju odnosa sudova o činjenicama i sudova vrednosti mišljenja bila podeljena.

Treća tema „logika, jezik i komunikacija“ obrađena je pre svega u radovima Š. Perelmans iz Brisla, A. Ejera iz Londona i E. Foresta iz Monpeljea. U diskusiji je najviše reči bilo o sementici, koja izbegava da ispituje značenja reči, nego ra-

dije usretruduje svoju pažnju na njihovu upotrebu.

Između pojedinih učesnika iz Sjedinihenh Država i Sovjetskog Saveza došlo je u jednom momentu do prepirke oko toga gde ima više demokracije — na Istoku ili na Zapadu. To je bila vrlo neprijatna situacija, kada je postojala opasnost da rad kongresa skrene u vode ideološko-političkih razračunavanja. To se srećom ipak nije dogodilo, jer većina učesnika nije bila spremna da govornicu ovog velikog filozofskog skupa prepušti onima koji hoće da vode nefilozofske sporove. Međutim u pojedinim sekcijama filozofske diskusije između učesnika iz Istočne Nemačke i onih iz Zapadne Nemačke često i lako su ispadale iz svog akademskog toka i pretvarale se u čisto političke sukobe i međusobna optuživanja.

Ipak, i pored tih zalosnih epizoda, sedmodnevno trajanje kongresa omogućilo je mnoge i verovatno plodne lične susrete i poznanstva, koji ubrzavaju cirkulaciju različitih ideja i shvatanja. Ti lični kontakti su ponekad značajniji od slušanja zvaničnih govora i izlaganja na pet jezika, izlaganja koja nije ni bilo moguće pratiti u celini, jer su se, bar u sekcijama, istovremeno održavala u jedanaest sala. Stoga će puni značaj kongresa moći biti ocenjen tek kad učesnici budu dobili štampane radove i diskusije govornika.

Na ovom dvanaestom međunarodnom kongresu učestvovali je iz naše zemlje veći broj filozofa nego što je to bio slučaj na ranijim kongresima. Saopštenja su u pojedinim sekcijama čitali: Đuro Kurepa („Neki filozofski aspekti teorije skupova“), Mihajlo Marković („Faktička i logička istina“), Mihajlo Popović („Uslovi ljudske slobode“) i Dragan Jeremić („Problem estetičke vrednosti u odnosu na slobodu u umetnosti“). Ova saopštenja izazvala su interesovanje kod učesnika kongresa. Da su naše pripreme za ovaj kongres bile bolje organizovane mislim da je jugoslovenska filozofija mogla biti potpunije reprezentovana.

Po završetku rada kongresa održana su i dva simpozija, jedan estetički sa temom o estetičkom sudu, drugi (simpozijum) humanističkih studija sa temom o odnosu između humanizma i simbolizma. Osim toga zasedala je i Medunarodna federacija filozofskih društava kao i Kantovo društvo.

Organizatori kongresa su se trudili da učesnicima boravak u Veneciji učine ugodnim, pa su ostavili slobodno vreme za posetu XXIX Bijenala, za prikazivanje japanskog filma „Rikša“ nagrađenog prvom nagradom na filmskom festivalu u Veneciji, za festival savremene muzike, za kraće izlete u okolinu Venecije i za veće ekskurzije po Italiji posle završetka kongresa.

Sledeći internacionalni filozofski kongres održaće se 1963 godine u Meksiku.

Miodrag CEKIĆ

U SVE SE ONA STALA MEŠATI!

Muzici je još do nedavno složno osporavana nadležnost da svojim potencijalnim sadržajima, svojim misonim klimatom, svim onim što je čini tonsko-slikovitim, nediskurzivnim pandanom filozofskog napora ljudskog duha, zalazi u predele preko granica klasicističkih i romantičarskih njenih domena i osvovenja. Kao što je jedan tako duhovslav Krleža osporavao likovnoj umetnosti moć da se „likovno pozabavi Kantovim apriorizmom, na primjer, kao tematikom slikarstva“, tako se i muzici odriče mogućnost da se pleće, recimo, u apstraktnu sferu Lajbnicove monadologije, Spinozine „Etike“, Peanove ili Raselove logistike. Ja pak mislim da u pomenutim i drugim nepomenutim filozofskim sistemima ima pesničkog napona, jednog primarnog mislilačkog elana — zanosna, patosa, vizionarstva i, na kraju konstruktivističke igre duha, igre iz koje konstruisana monumentalna građevina sistema vremenom prelazi u stanje ruševina a onaj lucidni, vizionarski napon (koren i pogon konstrukcije) ostaje da blista, kao prometejski, makar i uzaludni, makar i promašen elan ljudskog duha. Baš dvanaest Kantovih kategorija predmet su divljenja i za nas koji zaista nismo usvojili sistematizovanu konstrukciju filozofskog idealizma (kriticizma). Divim se ja, dakle, Kantu, kao i Bahovim fugama, „slaganju i razlaganju tonova“ u poznim delima Igora Stravinskog, neoklasicističkom „formalizmu“ Paula Hindemita, dvanaestostepenom sistemu temperiranih polutona u serijama Arnolda Šenbergera. Malo po malo, muzika se emancipovala od svoje tradicionalne nadležnosti da zabavlja igrama i pesmama, ukovitela se u pasakaljam i fugama, proputovala je kroz kompleksni svet sonatne forme, traga za jednom svojom, specifičnom, mogućom jezičkom sistematizacijom i u samoj „konkretnoj muzici“ Pjera Sefera i drugih, a uostalom, još u hudoj posmrtnoj zaostavštini knjiga kraj Betovenove samrtne postelje izrekla se da je žudela i bludela za Kant-Laplasovom teorijom neba.

Muzika se već poodavna stala mešati u sve, samo joj to nismo priznavali, malo ko je njene latentne misaone tenzije zapažao, izgledalo je zbilja, toliko puta, da se čovekov duh kroz nju i njen jezik samo igra i poigrava, bez pozadine strave od zagonetnosti sveta, bez pozadine likovanja zbog naslućene zakonitosti i neslućajnosti sveta. Ali, i dan-danas, mi joj najvelikodušnije priznajemo pravo da se mešata u našu sopstvenu, društvenu istoriju, pa nam je zato kao na danu najjasnija programska muzika, ona koja se poštapu o literaturu, naslanja na istorisku dokumentaciju i legendarnu, mitološku priču, priziva cvrkut ptica, kreketanje žaba, romor jesenje kiše, iznenadno pražnjenje atmosferse elektrine u vidu mnogotimpanškog udara groma.

Eto, zbog tog osporavanja i priznanja, ja ću se sad kratko osvrnuti na dva poslednja beogradska koncerta, od kojih prvi sadrži primer „legalne“ akcije muzike u svetu, a drugi — primer njene neočevidne nadležnosti.

„Počomkina“ nije shvatilo da i film može dati isti utisak kao kad se sam čovek umeša u pobunjeni narod i s njim zajedno učestvuje u oslobodilačkim poduhvatima. Sad, posle Sostakovičeve 11. simfonije, jasno je da i muzika može dati isti utisak. „Montaža atrakcija“ poslužila je Ejenštajnu za „nove emotivne šokove“, montaža tamičkih pesama političkih osudnika iz 1905-te poslužila je Sostakoviču za jednu džinovsku, simfonijsku fresku o jadu, bolu, stradanju pobunjenog čoveka.

2. Muzika o imaginarnom prostoru

Radio Beograd je pozvao nekoliko desetina građana, od muzičke struke i bliskih njoj, da saslušaju koncert Kamernog ansambla Radio Beograda, trinaestorice gudača iz Filharmonije i Operskog orkestra. Sem dveju minijatura poznog srpskog romantičara Milojevića, na programu sve samo suvo zlato baroka: Vivaldi, Hendel, Bah. Igor Ozim i Rajko Dojčinović, pridodati ansamblu kao solisti, začinjili su, kao individualno različiti a podjednako tanani violinisti, jedan tih sastanak bez diskusije, sa temama i kristalno čistim tonskim mislima — van diskusije. Zbilja, muzika baroka danas je takva — plemenita tišina, otmeno intelektualna zabava, produhovljena elegancija pokreta i jedno veliko, jako neprimetno i nenametljivo čišćenje od svih glavobolja svakidašnjice. Malenom grupom odabranih svirača rukovodi poznati beogradski violinist Branko Pajević, još nevičan štednji u dirigentskoj akciji gestovima, nepotrebno izdašan u manuelnim indikacijama jednom orkestru koji sva ta zalaganja ne preobrazava potpuno u zvuk. Ali ne mari to ništa, kada je na programu i Bahova koralna predigra za orgulje, koju je D. Skovran transkribovao za gudački ansamb.

Jer, sva ta stara muzika sa programom ove čiste i plemenite uravnotežene muzičke večeri, razume se, izvrsna je, skupocena je muzika, ali koralna predigra Johana Sebastijana Baha još je i nešto više. Ona je svojevrsni obred, čija je ozdravljajuća sila nezricena, ona odvodi u imaginarni prostor s one strane svakog dobra i zla, ona vam za malo minuta svog trajanja otokrije svu smešnu beznčajnost vaših dnevnih nevolja i briga, ona briše sve lude kavge oko „važnih“ sitnica, ona seje mudri, distancirani, nepovredivi mir, demaskira licemerstva, razgolićuje privotrvstva, oslobada vas od jevtine graje, od svih „bura u čaši vode“. Bah — to je smerna priča o unutarnjoj tišini u svetu imaginarnog prostora čovekova, svakidašnje trudebničko ispevanje jedne moralne filozofije koja se nije dala opseniti prolaznim perturbacijama epohe, ostajući privržena trajnim i elementarnim istinama, zakonima sveta. Hvala budi svakome za svaku trunčicu Bahove izdvojenosti iz Magbetove „buke i besa“, pa zato i Radio Beogradu za besmrtnu svetlost koralne predigre na ovom skromnom a retko čistom koncertnom večeru.

Paule STEFANOVIĆ

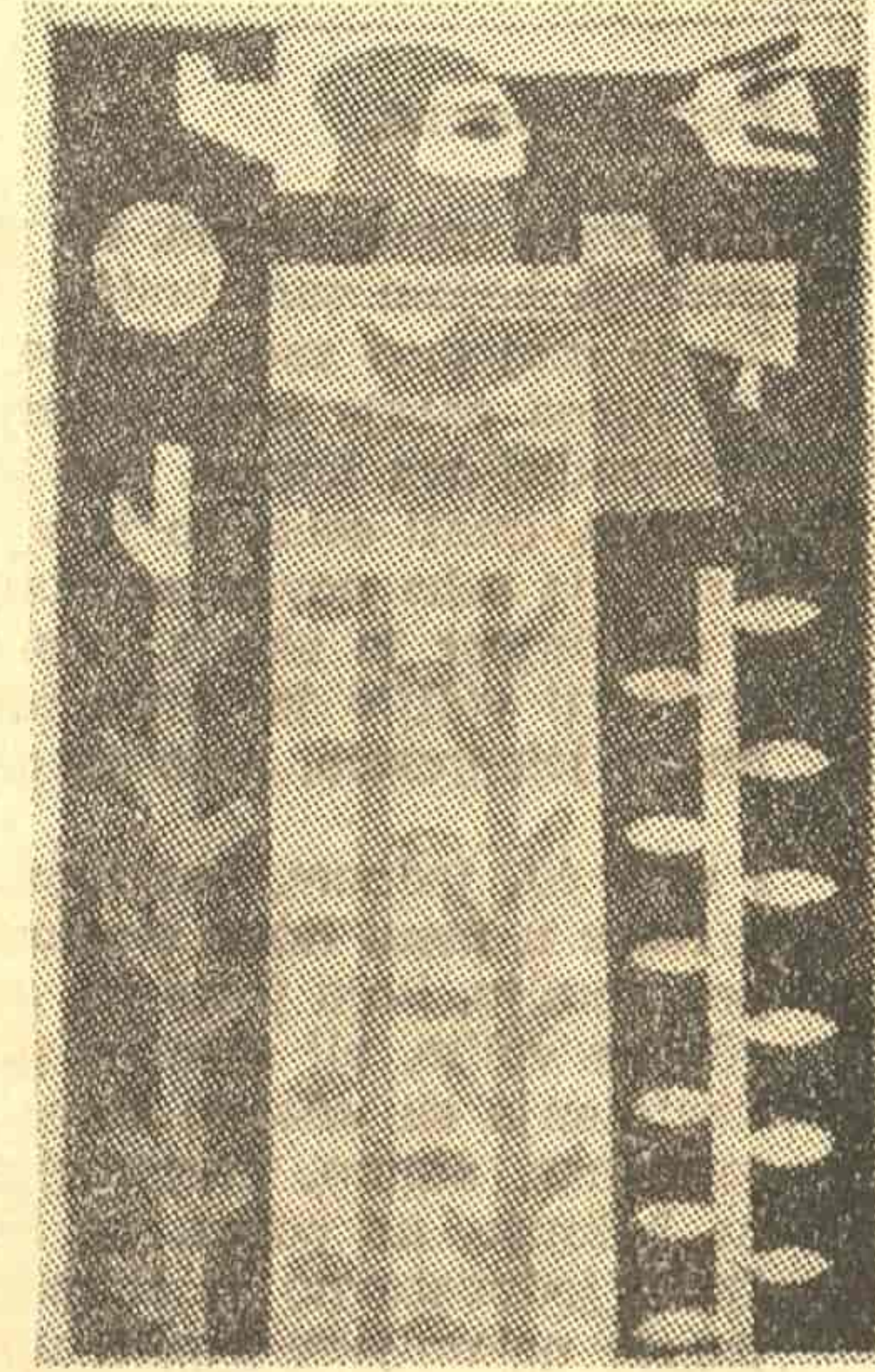
Sa jednog pločnika govorim

Ja više nemam ničeg zajedničkog sa oblacima.

Kiša je oblake rasterala, moje su misli nestale.

Kažem vam ja više nemam ničega zajedničkog sa oblacima.

Aleksandar ALEKSIĆ

ALEKSANDAR ALEKSIĆ: DEVOJKI SA GITAROM

KRATKO PUTOVANJE SA SAROJANOM

Posle snimanja u Radiu i posete „Politici“ za obećani intervju ostalo je svega nekoliko minuta — koliko treba kolima od „Politike“ do „Metropole“.

Sarojan se izvinjava: „U jedan imam zakazani ručak, popodne freske o kojima sam toliko slušao i koje veoma želim da vidim, zatim jedan prijem, uveče pozorište, a onda odlazim za Minhen.“

Mislite li da nema vremena? Može intervju ipak uspeti. Da odgovorim na pitanja ili da ja počnem? Kao što sam vam rekao u Radiu, zadovoljan sam da su prve pripovetke objavljene kod vas bile baš „Medu sirotinjom“ i „Povratak kući“. Nisam znao da me je Radio preporučio vašim čitaocima, odnosno slušaocima, još 1950. Izdavam te dve pripovetke i mislim da za zista dobre. Da, autobiografske su, rađene na osnovu sećanja i ličnog iskustva. Obraduju moj omiljeni motiv — život maloga čoveka. Vidim da sam dosta preveden kod vas. I smatram da neki pisci dobijaju prevedeno — mislim najčešće u stilu, kaže Sarojan s lakim humorom.

„Nalazite da se ne mogu ni sa kim uporediti do sa samim sobom? Znači, jedinstvena pojava u američkoj literaturi? A, to citirate Francuze? Oni misle da sam kod njih popularniji nego u Americi? Možda zbog optimizma? Teško je dati nepristrasan odgovor.“

Zar nisu pristrasni i pisci prošle „izgubljene generacije“ u svom pesimizmu i cinizmu. Da uporedim tu generaciju sa današnjim mladim književnim generacijama u Americi i da kažem nešto o sadašnjim književnim strujanjima? Ona su takva da ih ja, nažalost, naročito ne volim. To je naša „utučena generacija“ koja se naravno razlikuje od engleskih mladih „umornih i gnevni ljudi“. Taj izraz označava jedan mentalitet u Americi — one koji su beznadežni i puni očaja, one koji ne rade ništa sem što piju i odbijaju da prihvate ovaj svet ili priznaju njegove zakone. Međutim, ima tu i izrazitih talenata. Uzmete, na primer, pesnika Ginzberga.

Mislite da su moj optimizam i ljubav prema čoveku i životu utoliko više iznenađujući, ili za poštovanje — kako ste se vi izrazili — zato što znate kako sam se mučno probijao do uspeha? Kakvu psihološku motivaciju mogu da iznesem kao obrazloženje? Uz humor i satiru nalazite da duševnost i toplina najjače zrače iz mojih redova? U koliko je meri moje delo autobiografsko?

Moje ličnosti su odista većinom mali ljudi i njihova skromna bitisanja, njihove nađe i snovi, i svakodnevni problemi i muke — od ko-

jih je glavna kako sastaviti kraj s krajem. U mojim delima ne nailazite na mizantropiju ni izolacionizam koji su tako karakteristični za američku literaturu posle Prvog svetskog rata, ili, drugim rečima, manje više za moju generaciju. Reći ću vam da to što nazivate „ličnom notom i prestižom“ može da bude i napadano, i to veoma žučno kritikovano. Da, ponekad to nazivaju sentimentalnošću i romantikom. I zameraju još mnogo štošta. A motive sam zaista najčešće nalazio i uzimao iz svog sopstvenog života, iz sredine i prilika u kojima su se našli toliko moji najbliži — rođaci i prijatelji. Moji su poreklom Jermeni i tu ima veoma živopisnih tipova.

Ne znam, ne mogu to da kažem jer ako i ima nečeg vitmanovskog u mom pogledu na svet to je nesvesatan uticaj i ugledanje. Nalazite da i kod mene pričanje često teče rapsodski, i da u prikazivanju siro-tinje i „poniženih i uvređenih“ kroz moj optimizam nazirete novu projekciju Vitmanovog sna o Americi? Poređenja sa Tomasom Vulfom bliže mi je i prisnije. To je bio pisac, i šteta je što je tako rano završio. Eto autobiografskog dela. Da, i za njega i za mene se tvrdilo da utisci iz najranije mladosti i prva sećanja čine okosnicu. Naravno, zavisni od vrste memorije. Da kažem kakva je razlika između moje i njihove Amerike? Između Vulfa koji je sve želeo da opiše i Vitmana koji je sve voleo da opeva. Moje delo je onakvo kakvo je i kakvo mora da bude. Sve što sam napisao i stavio na hartiju istinito je i iskreno. U koliko sam meri u tome uspeo ne znam, ali mislim da sam uspeo.

Da li sam jači kao pripovedač ili dramski pisac? I koliko dramsko delo dobija u vrednosti kada ga postavlja na scenu sam autor? Drugi treba da odgovore na prvi deo pitanja, a ja mogu da kažem da smatram da dramsko delo — ukoliko se tiče što vernijeg prenošenja pisane reči i njenog uobličavanja na daskama — samo dobija kad ga realizuje njegov pisac. Naravno, to treba uključiti i sve one druge momente koji doprinose ili ometaju uspeh jednog pozorišnog komada.

Prisustvovao sam sinoć vašoj interpretaciji Foknerovog „Rekvijema“. Zanimljivo. Bliži mi je O'Neil. Vidim da postoji interesovanje i za moje drame. Koju bilj preporučio? To zavisi od vaših ljudi.

Mogu da kažem da me raduje što se moja dela čitaju i kod vas, i da tome imam da zahvalim najviše onome što neki nazivaju mojom vrlinom, a drugi manom — razumevanju za čoveka i njegov život, prvenstveno za malog čoveka, i pronalaženju poezije i lepote u svemu“.

Kola su stigla do „Metropole“. Završeno je kratko putovanje. Sarojan se oprašta, jednostavno i srdačno, i, dok odlazi, mislim na jednu njegovu rečenicu iz njegove poznate drame „Doba vašeg života“, rečenicu koju dobro pamtim i koja glasi: „Za života, živite, — živite tako da u tom divnom vremenu ne doprinesete svoj obol bedi i tuzi ovoga sveta: živite tako da se osmehuje beskonačnoj radosti i zagonetci života“.

Čini mi se da ova rečenica lepo odgovara i Vilijemu Sarojanu i njegovim delima. Šta li bi on kazao?

Vera ILIC

VILJEM SAROJAN

LIKOVNA UMETNOST

Tapiserija i skulptura

Izložba novosadskih umetnika Boška Petrovića i Jovana Soldatovića

Izložba radova dvojice umetnika posleratne generacije, Boška Petrovića i Jovana Soldatovića u malo galeriji „Ateljea 212“ ima, naročito za one koji prate razvoj naše mlade moderne, jedan izuzetan značaj. Ona donosi rezultate dva ni malo laka, a za našu sredinu i originalna, umetnička poduhvata. Jedan, tapiserija Boška Petrovića, pionirskog je značaja, a drugi, skulptura Jovana Soldatovića, po stilskom obeležju vrlo kompleksan, rezultat je višegodišnjeg traženja. Za izlazenje je samo što ovakva izložba nije zabeležena ni najskromnijim katalogom.

Među mnogim starim i novim tehnikama kojima se izražava savremena umetnost, tapiserija je jedna od onih koje su i vrlo stare i sasvim moderne. Njena obnova vezana za Francusku, sasvim je novog datuma, od pre jedva tri decenije. Pa ipak, čini se da je retko kad još jedna umetnička tehnika da te mere zadovoljila ukus i potrebu savremenog čoveka.

Kod nas, u zemlji gde su čim i tkanica od davnina prisni pratioci svakog doma, postala je tehnika ovog zanatstva sredstvo individualnog umetničkog izraza, tek pre tri-četiri godine. Svaki rad u tom periodu svega nekoliko jugoslovenskih umetnika još uvek je pionirskog karaktera.

Radovi BOŠKA PETROVIĆA imaju zrelost i osnovne odlike savremene tapiserije. One nisu istakane slike nego samostalne umetničke tvorevine koje imaju svoje specifične likovne i tehničke zakone. Prema nekoliko Petrovićevih tapiserija koje je beogradska publika do sada imala prilike da vidi na skupnim izložbama („Desetorica“, „Slikarstvo i vajarstvo Jugoslavije“), ove najnovije predstavljaju i u tehničkom i tematskom pogledu znatan napredak. Finije i suptilnije rađene, sa spajnicama čisto i logično rešenim, sa potpuno savladanom horizontalom tkanja koja više ne sputava crtež, one su rezultat potpunog posredovanja zanata prerastog u umetnost. Rešavane u dve ili više boja, one po likovnoj koncepciji i tematskom rešenju pokazuju dve različite vrste.

Prvoj grupi pripadaju kompozicije sa stilizovanim figurama od kojih svaka čini zasebnu celinu koja ostavlja utisak statičnosti. U sadržaju i stilizaciji pokazuju ove tapiserije još izvesnu najavnost, a motiv je često šablonski primenjivan (glave, ruke, oko). Mada zanatki odlično izvedene, naročito obzirom na čistoću pasaza, ipak je osetno da se u tehničkom pogledu umetnik zadovoljio najuobičajenijim načinom pri višebajnom tkanju koji se služi nazmeničnošću klinova tamne i svetle

površine. Međutim, druga grupa tapiserija pokazuje sasvim originalna rešenja. Jednostavnije od prvih, one su komponovane na jednobojnoj osnovi sa mnogo puta ponovljenom gotovo istom bojenom formom kojom umetnik želi i uspeva da postigne utisak neprekidnog ritma. Ovim svojim apstraktnim preokupacijama umetnik je umeo baš kroz tkanje da sugerira neobičnu životnu realizujuću utisak njihovog delovanja u vremenu, pa one izgledaju kao deo jednog niza, isečak iz toka, fragment trajanja. Tehnički uvek besprekorne, ove su tapiserije retko uspele likovna ostvarenja.

Izložba sedam tapiserija Boška Petrovića, druga je ove vrste u Beogradu, a to uz zaista vredne kvalitete ekspanata, još više podvlači njen značaj.

U savremenom svetskom vajarstvu postoji generacija umetnika ekspresionista naročito izrazita u Francuskoj sa Rober Couturier-om, Auricoste-om, Germaine Richier i Giacometti-em, koji donose novu pretstavu čoveka ili životinje, vrlo izduženu, više konstruisanu oko same armature nego modeliranu u masi. Njome svaki umetnik, na svoj način i svojim sredstvima, izražava sasvim lična osećanja. Zajednička im je samo osnovna šema, i to grubo uzevši. I naš bi SOLDATOVIĆ svojim delom, zapravo spoljnim, formalnim odlikama svoje skulpture bio srodan ovoj značajnoj porodici vajara. Ovo treba naglasiti ne zato da bi se Soldatoviću umanjila originalnost, nego naprotiv, baš zato da bi se o njom vodilo računa.

Još 1954 g. kada je samostalno izlagao u sklopu majstorske radionice Tome Rosandića, skrenuo je Soldatović na sebe pažnju, tada još istina, više koncepcijom nego realizacijom svojih skulptura. Već onda je, oslobađajući se majstorovog uticaja i napaštajući impresionističku fakturu i traženje svetlosnih efekata koje ona pruža, pokušavao da realizira izvesne ekspresionističke

je doveo ovaj postupak. I tada, oko 1955 g., kao da je htio da da neko literarno objašnjenje za čudnu tugu koja vrlo osobeno koloriše njegove forme — autor ih je u to vreme opteretio anegdotikom podvrgavajući ih ničim opravydanom sentimentalnosti („Prva ljubav“, „Dva laneta“), koja je unoseći narativne elemente neminovno rušila likovne vrednosti. Bila je to prekretnica vrlo teška i vrlo opasna u Soldatovićevom razvoju, prekretnica na koju uostalom često naidu slikari i vajari koji su ekspresioniste. I tada se postavilo pitanje hoće li Soldatović nadvladati nastao sukob između likovnog i anegdotskog, sukob između skulpture i ilustracije, a da ipak ostane na ni malo lakom putu ekspresioniste koji je od prvih dana odabrao. Pojedini radovi kojima se od tada javljao na skupnim izložbama u Beogradu, ostavljali su ovo pitanje otvoreno i uvek aktuelno.

Tek danas, ova Soldatovićeva samostalna izložba deset skulptura manjeg formata, donela je odgovor. Otuda njen izuzetan značaj.

Soldatovićeve jako izdužene forme, gotovo oslobodene zapremine, slične znaku koji asocira oblik ljudskog ili životinjskog tela izgubljenog u prostoru, tumači su jedne čudne poeme. Njeni prvi akordi skicirani su u duhu umetnika svakako još od svirepih ratnih dana. Forma ovih skulptura više je sugerirana nego definisana. Faktura porozna, skoro rastresita, građena kućinom i gipsom, upravo satkana oko čvrste armature, podvlači krhkost jednostavnih oblika i podržava utisak lomnog, prolaznog. Skulpture životinja manje su uspele, ali su ljudske figure uvek sa mnogo senzibiliteta i znanja komponovane, naročito „Dve muške figure“ i „Figura na klupi“, kod kojih i raspored šupljina koje gradi crtež konture dobija likovnu vrednost. Izložba deluje homogeno, ekspanate osim formalne srodnosti, vezuje naročito akcentirane duboke humanosti koju oporno podržava krhku vitalnost usamljenih bića.

Savremena po svojoj i likovnoj i ljudskoj problematiki, ova izložba Soldatovićeve skulpture donosi zrela rezultate višegodišnjeg vrlo kompleksnog traženja, a ujedno njome naše mlado vajarstvo dobija i jednog izrazitog ekspresionistu. Zato je treba naročito istaći.

Autoportret u Sloveniji

Jubilarna izložba Moderne galerije u Ljubljani

Sa pravom se očekivalo da ljubljanska Moderna galerija na jedan izvanredan način obeleži svoju desetogodišnjicu. Među srodnim ustanovama u zemlji ona zauzima jedno posebno, vrlo istaknuto mesto. Beskrajnim trudom i zalaganjem malog kolektiva izvanrednih organizacionih i stručnih kvaliteta, ostvaren je kod nas ne samo uzor galerije modernog tipa po svom internom radu, nego je nizom uspešno realizovanih izložbi domaćih i stranih, u zemlji kao i u inostranstvu, potvrđena visoka afirmacija ove naše ustanove i van okvira naše zemlje. Činjenica da je Moderna galerija u Ljubljani postala sedište Medunarodnog grafičkog bienala najbolje ilustruje razmere ovakvog uspeha.

Svoj mali jubilej obeležila je Moderna galerija jednom velikom izložbom. Velikom i po broju ekspanata kojih je 475, i po zamašnosti poduhvata da se sakupe svi umetnički autoportreti u Sloveniji, a velika i po studioznosti priprema i postave same izložbe koja je strogo tematskog karaktera. Ovakve izložbe, tematske, imaju pored istorijskih i likovnih vrednosti i još jednu posebnu draž. One prate kroz vreme i stil svu bogatu raznolikost umetničkog prilazanja jednom istom motivu. Autoportret je u toj vrsti izložaba možda najzanimljiviji, jer, osim ostalih karakteristika on ima i značaj psihološkog dokumenta, kao dragocenog podatka koji umetnik beleži o samom sebi.

U Modernoj galeriji prišlo se i izložbi autoportreta sa mnogo ozbiljne studioznosti o čemu govori izvanredan katalog koga zaista treba istaći, ma da smo već navikli da ljubljanska Moderna galerija ima uvek najlepše opremljene publikacije. Međutim, katalog ove izložbe (Predgovor Zorana Kržišnika; Studija o autoportretu u svetu i u Sloveniji kao i biografski i bibliografski materijal, rad Dr Luca Menaše; Kataloški deo i tehnička oprema Ljerketa Menaše), po ozbiljnosti svoje istorijsko umetničke studije, po vrednosti priloženog materijala i po bogatstvu podataka, dragocen je prilog našoj još uvek skromnoj istoriografiji moderne jugoslovenske umetnosti.

Vrlo kompleksna problematika autoportreta ilustrirana je izložbom na najadekvatniji način. Od šest stotina (!) evidentiranih slovenačkih autoportreta, izbor ekspanata vršen je prema likovnoj i istorijskoj vrednosti a u nekim slučajevima i prema dokumentarnom i ikonografskom značaju. Nekada je izloženo

ANTON AZBE: AUTOPORTRET

čak i do deset autoportreta jednog umetnika ako su oni ujedno i svedoci stilskog razvoja slikarevog. Naravno, pri izlaganju čuvan je metod hronologije sa minimalnim ustupcima zbog estetsko aranžerskih razloga. U sedam sala prezentirane su slike, skulptura i grafika koje predstavljaju autoportrete slovenačkih umetnika od XVIII veka do današnje, najmlade generacije. U malom istoriskom uvodu markirani su prvi sporadični autoportreti, često delo stranaca, od 1592 g. preko pozne gotike i baroka, do XVIII veka, kada sa France Jelovšekom počinje serija slovenačkog autoportreta.

Iz epohe klasicizma i romantizma dva su portretista, Josip Tomine i Matevž Langus, ostavili nekoliko

autoportreta koji čuvaju sve karakteristike odgovarajućeg likovnog pravca. Autoportreti slični intimnim beleškama, Janeza i Jurija Šubica, uvod su preko generacije realista za lepa likovna ostvarenja velike slovenačke grupe impresionista. Među ovim autoportretima naročito se ističe lik njihovog učitelja kod koga su i mnogi drugi slovenski kao i strani slikari proveli svoje prve studijske dane, Antona Azbea. Izvanredno je slikan, mada po duhu još sasvim u okviru klasične portretske koncepcije. Čitava mala galerija od devet Jaminih autoportreta i jedan izvanredan, tako nedovršen, Groharev, iz 1906, jasno govore o odlikama i snazi novih shvatanja koja beleže početke slovenačke moderne umetnosti.

Značajna generacija slovenačkih ekspresionista predstavljena je likovima, često u okviru neobičnih kompozicija, Tratnika, braće Kralj, a i Božidara Janca i Mihe Maleša iz odgovarajuće epohe.

Vrlo je bogato zastupljen period slikarske generacije između dva rata. Niz autoportreta Antuna Gojmira Kosa predstavlja pravu slikarsku autobiografiju. Tu su i poznata imena grupe „Nezavisnih“: Kregar, Mihelič, Sedej, Omerza i Marij Pregelj, sa autoportretima koji nose sve individualne odlike njihovog slikarstva. Među njima je i Gabrijel Stupica čija autoportretska ostvarenja izgleda da zaista predstavljaju najviši domet postignut u našoj zemlji među dosad poznatim slikama ovog motiva.

Ekspanati ove velike izložbe, dragocene po svojoj istorijsko dokumentarnoj i likovnoj vrednosti, vrlo su raznoliki. Nekad dokumentat stila ili epohe, nekada psihološka studija čoveka ili likovni eksperimenat umetnika, reprezentativno patetičan nastup ili intima stranica dnevnika, svi su oni od izvanrednog interesa i zanimljivosti.

Slovenački autoportret studijski tretiran i sakupljen u jednu ovako impozantnu izložbenu celinu nameću ideju o mogućnosti sličnog poduhvata i po ostalim republikim centrima. Uzim izborom najuspešnijih jugoslovenskih autoportreta mogla bi zatim da se ostvari jedna i po kvalitetu dragocena i po značaju reprezentativna izložba likova naših umetnika. Da bi takav poduhvat bio vredan napora i da bi imao višestruki uspeh primer je ova izvanredna jubilara izložba ljubljanske Moderne galerije.

Dr. Katarina AMBROZIČ

RUŽE

U parkove ulazimo malo zamagljeni, pijani, visoki. Nema čuvara ruža, odnosimo ruže. Vedra jezerca rose, jutro. Opet pijemo, stojeći, u brdima. Padaju ruže, ljuļljaju se stepenice. Oh, — ti onda gledaš; Čovek očekuje, a mi smo lepi. Šapuću ruže odmičući se, sad su razbacano jezero. Čovek se jasno smeje; mangupi, Andeli — popijte! — kaže čovek. Ne znaju da žive — ti govoriš — vole uvek. Dižemo visine čaša za tvoje uvek iste oči I za reči drukčije malo I otvoren prozor. A parkovi su puni, pusti, pustil uzalud I pobacane ruže, ostale iza nas, preostale. Kupi čuvar ne razumevajući zvonik i pesnike. Silazimo iz svih naših uspomena, svi niz stepenice.

Brato PAVLOVIĆ

POSLE KIŠE

Od nas dvojice jedan mora da bude budan. Hteo bih da shvatim to jednom... Naše poznanstvo ubrzo se pretvorilo u zaton iza koga su ptice pravile gnezda. Sve što se dešavalo pre toga shvatili smo kao puku slučajnost — kao što bi žednom putniku na visoravni kišnog aprila rekli da svako mora da sačeka dok padne njegova zvezda. Poznavao sam dobro tu rezervisanu slučajnost neprobojnih ogledala i kao kelner svanuća uzimao bakšiš za lažna svedočenja pred samim sobom ali ti nisi mogla... a možda nisi ni htela... a možda nisi ni dala da ti se približim bar za trenutak i odem sledećim brodom... A tako bih voleo da se uvek osećam kao u martu kada se otapa sneg u predgrađu. Budim se i slušam kako zvone daleke crkve u svečano okićenim ulicama... Onda otrčim na breg odakle se vidi samo jedan deo doline i čekam da me nadu devojke koje su odavno zaboravile sve moje nadimke sa svetlim uljanicama.

Petar J VASIĆ

BOŠKO PETROVIĆ: TAPISERIJA

Visoki jablani

Nastavak sa 1 strane

dikcija, vrijeme diže pisca i ako ga ne prima u vrijeme. Heraklit Efeški korio je Homera zbog stiha „Tako između ljudi i bogova nestalo svade“, jer te svade mora biti, jer „ne bi bilo harmonije, kad ne bi bilo harmonije, kad ne bi bilo visokih i dubokih tonova“ komentira Aristotel ovu osudu tog nesudnog efeškog basileusa u svojoj „Etici Eudemovoj“. I genija ne bi bilo, narodnog genija, koji je često nikao i iz mržnje, a ne samo ljubavi svog vremena.

Ono što su Platonu tri izvora svake aktivnosti: požuda, osjećanje i saznanje, to su u povijesnom smislu nacionalni reprezentanti tih principa u kompleksu narodne psihe Kranjčević, Matoš i Šimić, od kojih se prvi može poistovjetiti s ovim osnovnim, korjenjskim izvorom svake aktivnosti, koji stoji na početku i u fundusu aktivnosti svake ljudske ili nacionalne individualnosti, iz kojeg proizilaze i druga dva, a tako je i s Matošem i Šimićem, od kojih svaki predstavlja, za Kranjčevićem, po jednu instancu.

Kranjčević: požuda; Matoš: osjećanje; A. B. Šimić: saznanje — ta to su tri izvora i tri stepenice, koje postupno rastu iz širine prema dubini i visini, iz vatre u zemlju i vodu, iz noći u svitanje i dan, iz siline prema nemiru i jasnoći, iz plodnosti u rađanje i svijest.

Kranjčević je izazvao, Matoš razvio, a Šimić oplemenio.

A. B. Šimić je naša prva jasna kritička svijest.

On je iz Matoša izveo najsuštinskije i doveo do najfunkcionalnijeg.

On je prva velika manifestacija naše čistoće; taj osjećaj za čistoću i za red on je proveo svojom lucidnom kritikom gotovo bezglasno u izvedbi, a furiozno po učinku.

Svojim osjećanjem za čistoću on je proveo mirno i grubo čišćenje, koje ni do danas još nije do kraja odobreno, ali koje je obrazac čvrsta reda i pravilne funkcije u literaturi.

A Tin Ujević, tip bogumilskog puritanca i bogumilskog heretika tražio je svoju ružu u nebu i bio uboden trnom ljepote i opijao se affjonskim rajem svoga grabežljiva mozga do smrti svoje sebarske čežnje, do pobješnjele krave i marmurika velike svemirske noći, u kojoj mrak pomračiva mjeseca htjede razbiti svojim koribantskim udaranjem u mjed.

Njegov um je ona snaga, koja se javlja iz veće dubine i uspinje do sjajnije visine nego ikada koja snaga u poetskoj strukturi ovog rlemenskog konglomerata. Ovaj narod našao je u Ujeviću najsajnijeg afirmatora svojeg skitsko-romansko-avarsko-nordijskog mentaliteta, u kojem se ilirsko-slavenska varijanta nalazi u bolnoj sintezi, koja ovaj narod s njegovim balkanskim zabudama, plemenitošću, neustrašivošću, mekoćom, strašću, bolećivošću, ravnodušnošću, ponosom, čistoćom, mudrošću i prijavštinom vodi povišću slabosti ga i jačajući, ljepšajući ga i unakažavajući, osvješćujući ga i pomračujući, dižući ga k suncu i bacajući ga u mračne ponore, kroz plime i osjke u kojem se taj narod od pamtvijeka do danas

neprekidno burno talasa. Tin je simbol krepke i neumorne snage tog naroda, simbol njegove tužne i gromke misaonosti, simbol njegove gorke nepomirljivosti i njegova ljuta odricanja, simbol njegove požudne energije i njegove zaludne ljubavi. On je simbol njegove plodnosti, invencioznosti, inercije, indiferencije, afiniteta, čudenja i one gorde ljepote, koja se još nije historijski prostituirala.

Tinovo patništvo simbol je nacionalnog bola, kojeg još u daleku začetku rodi strasna i neistovjetna krv u zakuhanoj cjelini sjevernjačke barbarske mistike i mediteranske spontane jasnoće, kao odlučnost i lagodu, sjetu i divljenje, bol i bijes, požudu i saznanje — zatim dozrijevanja u nemiru, u kojem se otmahu mučni kričovi njegova neprekidnog rađanja, taj narod nikada sâm, nikada mirnodoban, malo samostalno, malo gospodar, malo bezbrižan, malo sit, mnogo žrtva, mnogo osvjetnik, mnogo palikuća, mnogo ljutica, mnogo ratnik i mnogo lutalica, mnogo ušljivac, mnogo siromah, mnogo potcijenjan — zatim zrelosti u nepriznavanju osobnosti, oduzimanju riječi (kravog čupanja jezika iz usta), prešutkivanju prošlosti, prevari brata, nesložni sinova, izdajstvu očeva, podlosti poglavica, nepoštivanju lara, skromnih, ali toplih roditeljskih bogova, prezrenih, popljuvanih, srušenih, ugraženih na krevlju i poniženjem ugaženom tlu opepeljene zemlje.

On je ispovjednik našeg mraka; branitelj naše vjere, često isprazne, često nepotrebne, često nevjerojatne; objavitelj naše ljubavi, mračne i mučne, usamljene i neizvjesne, tužne, strasne, životinjske, odričuće, nezasične, neprekidne; i teške i tajnovite; više nego vedre i radosne, više nego svijetle i nasmiješene, više nego milosne i otpustljive.

Njegova nemilosrdna sumnja, njegova ponosna vjera, njegova neumorna savjest neosporno su nacionalnog značaja.

Asketski samodovoljan, mučenički necivilan, filozofski kritičan, oštra uma, plodna pamćenja, mladieki buntovne netrpeljivosti — on stoji, u nacionalnom i kozmičkom aspektu, kao kristalizacija pjesničkog duha i svojom golemom pojavom baca sjenu do u najdalju budućnost ovog naroda, baš kao što mu peta — poput goleme pete Meštrovićevog Grgura Ninskog — gazi po kamenu najudaljenije prošlosti što ju je njegov narodni praroditelj proživio na ovoj obali i proživljava i sada, ispunjavajući u silnom bolu i silnoj radosti svoju nacionalnu karmu, kako mu je određeno na njegovu putu patništva i plemenitosti.

Kranjčević je stas, požuda, rast, Matoš nemir, pronicanje, osjećanje, ljepota, A. B. Šimić analiza, čistoća, sređivanje, a Ujević: sinteza. On je sastavljanje svega u ponovnu cjelinu i njegov orfički popularitet nije ništa drugo do blistav kvalitet njegove apoteotične forme Dje-latnog uma i Svjetskog zakona; a njegova individualna forma većoma je aktivan oblik pred kojim materija ne uzmiče gotovo niakakvoj inerciji, tako je imperativan i potencijalan iznutra, iz samog sebe, u materiji takođe aktivno i likotvorno, sadržan, toliko stvaralački, toliko aktuelno i stimulativno i korpuskulativno nastojan, da je to osvojenje, koje ostaje kao jedna od najpoletnijih entelehija, što su, u ovom historijskom planu, izvršile tako heraklejski apoteozu svih svojih sila i svrha.

(Ulomak)

Zlatko TOMIČIĆ

SA DIMOVIMA

Zmije od dimova probijaju kupole pod oblacima. Otputovaćemo bez oproštaja sa crvenim bubama. Po parkovima od maslačka, po alejama od rastanaka. Uz dimne lestvice razbićemo armaturu okovanog, Kula svetilja od krvi uzdiže nas na beznađežnu visinu. Nikad neću da vidim kolonije buba mara U prisnom gaju na dnu moje livade, U baršunastom paviljonu od crvenila Nekadašnje krvi od cvrkutanja.

Milorad BERTOLINO

Z A Š T O

Zašto tako usrdno priželjkujemo kumuluse na tuđa sunčana neba
Zašto jadikujemo ravnosno nad tuđim nesrećama
Zašto se skrivamo iza sedam tegobnih vela
Zašto gromke fraze kad su u pitanju tajanstveni impulsi tela
Zašto smo u želji veliki a na delu mali
Zašto novi bogovi kad smo stare pokopali
Zašto grčevito čuvamo neka svoja prava
Zašto kad će jednom nad nama da leluja trava
I recite kad će nas zapljusnuti Ljudske Sreće val zar je ovaj život zaista samo

karneval?

Fedor ŠEŠUN

PARODIJE

Jerotijevo kruženje

Fotije, Timotije i Jerotije sedeli su u kafani i osećali da im kafanski gosti liče na krpe, ali krpe u rukama kelnera nisu htele da liče na goste. Fotije je sumnjao da one to uopšte i mogu, a Timotije je sipao Jerotiju neku priljavo žučkastu rakiiju i toliko se čudio njenom tečnom stanju da je gundao kako su tečnosti neverovatno pronalazak Dvadesetog veka. Kad je napunio čašicu, satkanu od napuklih mesta i otisaka prstiju na staklu, primetio je da Jerotija nema.

Jerotije je otišao kući da spava, jer je hteo sanjati. Putem se setio da nema svoje sobe, već stanuje iza ogleđala kod nekadašnje Fotijeve svastike. Ona je bila lepa, ali još pre Prvog svetskog rata, o kome je Jerotije takođe nešto čuo za vreme jednog putovanja lađom do Pančeva. Tamo je uvek kupovao obične poštanske marke, jer mu se učinilo da su lepše nego u Beogradu. Inače nije nikom pisao.

On je već počeo da se klati uza stepenice liče obešen i setio se da ga Fotijeve svastika u neparnim danima naziva obešenjakom a u parnim — zavodnikom. Ali, Jerotije nije bio zavodnik, nego je samo, još u doba nemog filma, imao namještenje u bioskopu kao razvodnik. Tamo je navikao na programe filмова i zato je sad na stepenicama, već sastavljao program šta će da

sanja ove noći. Tako se popeo do četvrtog sprata, gde se sivala žuta mesingana pločica sa imenom Fotijeve svastike, pod svetlošću sijalice prošarane potpisima raznih muva. ● Odjednom se Jerotiju učinilo da on ipak ne stanuje tu, da on uopšte nigde ne stanuje i ne prebiva, da on i nije Jerotije, da svastika postoji samo na mesinganoj pločici i da on već sanja tu pločicu koja hoće da bude siva. I da, ukoliko su noge, kojima se završava donji deo njegovog, Jerotijeovog tela, ipak njegove noge, neophodno je vratiti se

u onu kafanu. Jerotije je oduvek bio naročito odabaren za vraćanje u kafanu, a gledao je na svet obično, kao na najobičnije naručivanje pića, i plaćanje, i neplaćanje, kako kad.

Ali čim je ponovo seo za onaj kafanski sto, primetio je da su Fotije i Timotije već otišli. Ili da je to neka sasvim druga kafana. A možda je voćni rasadnik ili antikvarnica. Tek tada mu je sve bilo jasno, i on počeo da kruži oko sebe, tkajući snove za vlastitu rasonodu.

Miodrag BULATOVIĆ

Prst kroz ponoć

Mrk vid i zid
grč uz vrč
i dimi suri dim
i lom
pred snom
i, tihi grom
i rep za psom
za njim!

Mrk vid
i krivi neki prst,
ko zardali čekrk.

Kroz tminu onog prsta bijeg:
kroz snijeg čvrst
uz brijeg...

Pruženoj prsta trk.

A vid i zid je mrk.

Uprti je prst
u noćni roj
što prodre zubu do srži
što grize rub
ponoći te: sve brži!

I mrak ko loj —
po zubu znoj
da prstu zloću sprži!

Sad klonu prst
u krš, u kam
i nije ko vuk okat,
i mukom čuti negdje sam
i slomi mu se nokat.

Marko BANJEVIĆ
(Parodirao Laj ZAHAROV)

O VUKOVIM „OBJAVLJENIJIMA“

Kako se knjiga izdavala pre 100 godina

Nekada se, pre stotinu i više godina, knjiga nije prodavala kao danas. Pošto bi predao svoj rukopis u štampu, pisac se osecio obaveznim da prethodno, naprimer preko novina ili, rede, u obliku posebno otštampanog letka („oglasa“ odnosno „objavljenija“), obavesti čitalačku publiku da je njegova knjiga u štampi i da će se u prodaji pojaviti u određeno vreme, najčešće uoči nekog gradskog vašara, peštanskog, novosadskog i dr. Posebna, ako ne i najvažnija, funkcija ovog oglašavanja sastojala se u pozivanju čitalaca na pretplatu. Kako se spisak „prenumeranata“ skoro uvek štampao na kraju knjige, na dodatnim tabacima, mnogi naši ljudi pretplačivali su se čak i pa ona izdanja koja ih intimno nisu interesovala — samo zbog toga da bi im u knjizi ime bilo naštampano. Po broju knjiga na koje se neko pretplatio merilo se njegovo imovno stanje i cenio društveni položaj. Ponikao u sasvim nerazvijenim uslovima književne trgovine i iz lažnog pomodarstva, ovaj primitivni način duriranja knjiga čitaocima tokom XVIII i u prvjoj polovini XIX veka za nas, danas, predstavlja izvesnu dragocenost: u štampanim spiskovima „prenumeranata“ sabrana je bezmalo sva zvanična srpska čitalačka publika onoga vremena. Jedan iscrpan popis imena svih tih pretplatnika, sreden naprimer azbučnim redom, sa svim podacima na koje se knjige jedna ličnost pretplatala, informativno bi nas upoznao o postepenom razvijanju potrebe za kulturnim životom kod naših predaka, o njihovom sveopstem interesovanju za knjigu, i domaču i stranu i stvaranju prvih privatnih biblioteka. O svemu ovom, međutim, treba posebno govoriti.

U doba kad kod nas književna trgovina skoro nije ni imala tradiciju — živeo je i radio Vuk Stef. Karadžić. Svoje knjige on je prodavao kao i drugi pisci njegova vremena, putem izdavanja „objavljenija“ i mučnim sakupljanjem pretplate. Književno pisanje, i pokatkad, stilski vrlo doterani i prijatni za čitanje, ti oglasni pretstavljaju specifičnu vrstu njegove neosporno žive i značajne književne delatnosti, utoliko dragocelniju što se na njih dosada nije obračala gotovo nikakva pažnja. Sakupljeni na jednom mestu, bila bi to oveća knjižica o čijoj istoriskoj vrednosti ne bi trebalo raspravljati. Na ovom mestu želimo skrenuti pažnju samo na ona Vukova „objavljenija“ kojima je on oglašavao svoja izdanja zbirki sprskih narodnih pesama.

Za života Vuk je publikovao tri izdanja narodnih pesama: prvo bečko u dve knjige (1814, 1815), drugo tzv. lajpciško u četiri knjige (1823, 1824), dok je poslednju knjigu izdao u Beču (1833) i, najzad, treće bečko izdanje opet u četiri knjige, koje znače njegovu definitivnu redakciju (1841, 1845, 1846 i 1862). Petu knjigu pesama poslednjeg izdanja (1865) Vuk je samo priredio za štampu, jer ga je smrt pretekla. Izdajući ove knjige, Vuk ih je oglašio nekolikoim „objavljenijima“, i to drugu knjigu „Pjesnarice“ (1815), treću i četvrtu (1823, 1833) knjigu drugog lajpciškog, te prvu, drugu i četvrtu (1841, 1845 i 1862) knjigu trećeg bečkog izdanja. Da li je za ostale knjige svojih zbirki izdavao slične oglase — nije poznato.

Svega jedno od ovih šest „objavljenija“ nije nam sačuvano. U predgovoru druge knjige „Pjesnarice“ (1815) sam je Vuk pomenuo da je o toj knjizi izdao jedan oglas. Nešto više podataka o njemu nalazimo u pojedinim Vukovim pismima. Svome prijatelju Kopitaru Vuk je pisao 14 juna 1815 iz Srem. Karlovaca da je rukopis toga „objavljenija“ poslao uredniku bečkih „Novina serbskih“ Dimitriju Davidoviću „da ga napečata i razaslije u novinama“. U svom odgovoru od 29 juna 1815 Davidović je obavestavao Vuka da je rečeni rukopis primio, da će ga štampati (ne kaže gde) i, odmah zatim, već 2 jula t. g., „u petak“, razaslati ga. Davidović je održao datu reč i ovo „objavljenije“ štampao, ali po svoj prilici u obliku onovremenog književnog oglasa, na posebnom listu. Vukov biograf Ljub. Stojanović je izneo pretpostavku da je ovaj oglas bio izdan „jamačno kao prilog Srpskim Novinama“. Ovu vest, i pored sve upornosti, ni smo mogli proveriti. U jednom kompletu Davidovićevih novina (vlasništva Narodne biblioteke u Beogradu), koji se nalazi u biblioteci Tih. Đorđevića, nema ovog Vukovog napisa kao dodatnog priloga novinama. Za tim tekstom vršili smo specijalna traganja u Vukovoj zaostavštini u arhivu Srpske akademije nauka, arhivskoj zbirci Vukova i Dositejeva muzeja, fondovima Državne arhive NRS, kao i u Odeljenju starih knjiga i rukopisa Narodne biblioteke. Nažalost, bez rezultata.

To ipak ne znači da je ovo „objavljenije“ za većita vremena zagubljeno. Kojim slučajem ono će se možda otkriti na mestu gde se ne bi nikad očekivalo, naprimer u privatnim rukama. Znamo danas, naprimer, da se na osnovu ovog oglasa Jovan Pačić, za-boravljeni pesnik i konjički oficir, pretplatio na drugu knjigu „Pjesnarice“. Njega je imao i sam Ljub. Stojanović. U jednoj napomeni ispod teksta u svojoj knjizi o Vuku on je dodao da će ovo „objavljenije“ štampati sa ostalom i IV (dodatnoj) svesci njegovih sku-

pljenih gramatičkih i polemičkih spisa. Ova knjiga, međutim, nikada nije doštampana i, jedini njen primerak (od prvih deset tabaka), koji se čuva u biblioteci Vukova i Dositejeva muzeja, nema ovoga teksta, što znači da on nije bio ni složen.

O još jednom ovakvom tekstu trebalo bi progovoriti koju. U Davidovićevim „Novinama serbskim“ od 31 jula 1814, u br. 168 na str. 686, objavljen je kraći oglas da je „u zdješnoj pečatnji kod G. Joana Šnirera izišla [...] knjiga pod imenom „Mala prstonarodnja slaveno-serbska pjesnarica“ G Vukom Stefanovićem izdana“. Ispod oglasa potpisano je „Učredništvo Serb. Novina“. Postavlja se pitanje da li se urednici novina, D. Davidović i D. Frušić, mogu držati za autore spomenutog oglasa. Ljub. Stojanović je s dobrim razlogom posumnjao u verodostojnost ovoga potpisa, tvrdeći bez rezerve da je ovo „objavljenije“ mogao samo Vuk napisati. Koji je to dobar razlog? U tekstu oglasa, naime, pored ostalog, dat je opis knjige koja je tek izišla iz štampe. Dalje, „ima jedan na mjeti izrezan obraz (figuru) koji serbijsku djevojku kod ovaca u odijelu serbijskom predstavlja, kakovo sad nose serbijskom djevojke po Resavi i svuda s onu stranu Morave i Timoka“. Identičan opis ove slike, i pre nego što je prva knjiga „Pjesnarice“ ušla u štampu, ostavio je Vuk u svome pismu Kopitaru od 6 maja 1814. Polazeći od sasvim jasne pretpostavke da je samo Vuk mogao u dva maha doslovno gotovo istim rečima opisati pomenutu ilustraciju svoje knjige, Ljub. Stojanović je uneo ovaj oglas kod Vukova u bibliografiju njegovih spisa po br. 4. No teško da može biti tako.

Pre svega, ako detaljno proučimo jezik ovog „objavljenija“, jasno će nam biti da to nije Vukov jezik. Pominjući, naprimer, gde se ova Vukova knjiga može kupiti, sastavljač ovog oglasa je dodao: „U Pešti za vreme pazara (vašara) peštanskog, sad avgusta mjeseca padajućeg, kod G. Riste Gerčica kod „Zlatnoga krsta“, posle pazara obače: Karlovcima Sremskim kod serbijskog trgovca G. Obrada Tomića u domu Marokanera zovomom... (itd.)“. Dalje, ni u jednom svom pismu Vuk nije pomenuo ovaj oglas kao svoj, što je od posebnog značaja. Da bi, najzad, krajem jula, znači tri meseca kasnije, ponovio u oglasu istim rečima ono što je dodao u svom pismu Kopitaru od 6 maja 1814, moramo pretpostaviti da je on već tada počeo da čuva sve svoje hartije, što ne možemo i potvrditi. Nije nam uopšte jasno, da dodamo i to, zašto bi Vuk tri meseca kasnije ponavljao u doslovnoj stilizaciji ono što je napisao u jednom privatnom pismu? Krajem jula 1814 on se, najzad, nije nalazio u Beču, nego u Srem. Karlovcima.

Mišljenja smo da je autor ovog oglasa o Vukovoj prvoj knjizi „Pjesnarice“ glavom Jernej Kopitar. U pomenutom svom pismu od 6 maja 1814 Vuk mu je, pored ostalog, i ovo napisao, što se dosad nije zapazilo: „Šaljem Vam jednu figuru da vidite kakva je, a meni se dopada — osobito djevojka. A još će se popraviti, to je samo proba. Nego Vas molim: naznačite u Pjesnarici (gdj Vi prilično nadete) da ovaj obraz ili figura predstavlja...“ Kopitar, kome je sam Vuk ostavio da kraćim tekstom objasni čitaocima sliku, to nije učinio u Pjesnarici, jer je to Vuk izričito zahtevao u drugom svom pismu, onom od 20 maja 1814. Logično je, prema tome, pretpostaviti da je on to učinio kad mu se ukazala prva zgodna prilika, po svoj prilici u ovom oglasu. Staviše, on je doslovno prepisao Vukove reči o ilustraciji knjige iz njegova pisma od 6 maja. Moguće je, s druge strane, da su i drugi podaci od Vuka, jer je teško primiti da je Kopitar iz Beča mogao znati kod kojih se (njemu nepoznatih) Srba iz Pešte, Novog Sada i Sremskih Karlovasa može nabaviti ova knjiga. Ako želimo da zaključimo možemo reći: Vukove podatke i sva obaveštenja iskoristio je Kopitar u svome oglasu kojim je obavestio čitaoce Davidovićevih novina da je prva knjiga Vukove „Pjesnarice“ izišla iz štampe. Ovo „objavljenije“ apsolutno ne može biti Vukov tekst.

Da je i sam Vuk cenio svoja „objavljenija“, pokazao nam najbolje jedan slučaj. Kad je pripremio građu za novo bečko izdanje narodnih pesama, Vuk je u Beču i maja 1840 izdao jedno „objavljenije“ na posebno otštampanom listu velike četvrtine, u kojem je — između ostalog — naznačio da će ovo izdanje imati svaga tri knjige (iako je kasnije objavio četiri, a petu samo pripremio). Mnogim svojim prijateljima Vuk je razaslao ovo „objavljenije“. Pavle Josif Šafarik u Pragu i Petar Dubrovski u Varšavi, koji su takođe primili ovaj Vukov tekst, po Vukovoj molbi preveli su ga i štampali u mnogim tamošnjim listovima i časopisima. Nažalost, mi danas ne znamo pouzdano gde su ti njihovi prevodi izišli a, samim tim, izgubili smo dragocene podatke o Vukovoj široj popularnosti izvan granica naše zemlje. Sudeći po pismima, Vuk je molio i druge svoje inostrane prijatelje da prevedu ovaj tekst, izričito Mihaila Pogodina i Petra Ivanovića Kepena. Svi pokušaji da konstatujemo da li su oni nešto učinili u ovom pravcu — ostali su uzaludni.

Borivoje MARINKOVIĆ

SUSRET SA SOBOM

Bilo je mnogo očiju
U kojima se život dvoumi
I onih u kojima smrt sjedi
Sasvim pristojno
U jednim je imala građanski konfor
I rashlađivala se sjetnim sanjarenjem
Kakva je moja smrt i moje oči?
Nijesu znali plafoni i zvijezde neljubazne
Bila je gluha ova stanica smeda

Kada je nada nečujnim posrtanjem
Donijela jednu ženu
Dodirnuo sam njenu nedužnu ruku
Kao što se dodiruje čeljust mrtve ajkule
I kroz vijavicu riječi
Vidio još jednu smrt
Tako blisku i daleku
Tako besposlenu i nesrećnu.

Aleksandar CETKOVIĆ

Tri savremene drame

Čašule — Torkar — Đurđević

U okviru nedelje nacionalne drame Beogradsko dramsko pozorište je izvelo tri dela naših savremenih pisaca: komad makedonskog autora Koleta Čašule „Vejka na vetru“, dramu slovenačkog pisca Ivana Torkara „Na ivicama rasti male jelke“ i „Pogled unatrag“ Miodraga Đurđevića.

Radnja drame „Vejka na vetru“ odigrava se među našim iseljenicima u Americi a pisac je negde napisao da je želeo da da sliku duševnih stanja ovih ljudi, suočenih sa sredinom drukčijeg ritma i sensibiliteta. Međutim, taj konflikt sa sredinom u drami nije izražen, osim u nekoliko deklarativnih replika, pa nismo u stanju da pratimo surovo zadiranje takve sredine u duše junaka. Uskoro dolazimo do zaključka da drama još jednom varira temu o bračnom trouglu jer se jedini dramski konflikt odvija između oca i sina u ljubavnoj sferi. Jezik drame je uz to nedorečen, iskidan i sličan filmskom dijalogu, a iz piščevih reči ne zrači lepota i veličina dubokog unutrašnjeg života. Karakteri komada su preterani a motivi koji ih pokreću suviše upušteni.

U režiji Minje Dedića ovaj tekst nije dobio na sceni neke nove dimenzije. Radnja se odvijala sporo i razvučeno a reditelj je, prihvatajući shvatanje da komad slika iščekivanje naših iseljenika, povremeno hitno zanemarivao jedini dramski sukob oko mlade žene. Na potencijalno najdramatičnijim mestima reditelj je ubacivao stihove Koče Racinca, snimljenih na magnetofonsku traku, prekidajući tako zbiljanje i presecajući glumčeve unutrašnje radnje, najvažnije sredstvo izražavanja u ovakvim kamernim dramama.

U glumi Sime Janičevića i Vlastimira Stojiljkovića bilo je isušeno patetičnih gestova i govornih intonacija, kojima su glumci pokušali da prikriju odsustvo stvarnog sadržaja, no u trećem činu Janičević je ostvario, znatno uzdržanim postupkom, nekoliko uzbudljivih trenutaka.

Radmila Radovanović trudila se da njena gluma bude što neposrednija.

Pri prilazju domaćin drama mladim piscima osnovna dužnost kritike je da strpljivo ukaže i na ono jedno zрно lepote koje postoji u njima. Takvo zрно nesumnjivo postoji u Torkarovoj drami „Na ivicama rasti male jelke“ no to nas ne sme sprečiti da se upitamo: zašto mladi dramatičari tako rado pribegavaju, pre nego što su savladali zanat dramskog pisanja, komplikovanoj tehnici i konstrukcijama. Tokom pretstave gledalac se neprestano čudio zašto se Torkar poslužio retrospekcijom kad je očigledno da bi u nekoj uprošćenoj formi ubedljivije demonstrirao mentalnu i fizičku propast mlade žene, koja je u otusdom času života pomogla odbeglom logoru. Gledaocu je takođe bilo jasno da ubačeni pasazi, koji objašnjavaju da se radi o retrospekciji, samo prekidaju tok centralnog zbiljanja i progiravaju postignuto dramsko zgušnjavanje.

S druge strane Torkar ima i znatnih sposobnosti da nagovesti karakter sa svega nekoliko poteza, kao i znanja da ubedljivo ocrtava atmosferu.

Kao i uvek reditelj Jovan Putnik ostvario je dinamičnu pretstavu u koju je, ovog puta, bila uključena doslovna realistička akcija, naturalistička karakterizacija i groteskni efekti. Reditelj nije zahtevao od glumaca da stvaraju dosledne realističke likove pa im je često dopuštao i karikaturni postupak (neki elementi u glumi Kruma Stojanova). Povremeno je upečatljivo stvarao atmosferu no dosta je rasplinuo radnju nepotrebnim dugačkim fizičkim akcijama.

U naslovnoj ulozi nastupila je Olga Stanisavljević.

Jutros...

Jutros sam sama
Kao planinski bor
I niko neka mi ne prilazi
Ni čovek
Ni vihor.
Jutros sam sve svoje tuge poubijala
I sada u samoći
Usamljen bor u planini
Umiret uspravno
Bez tuge i uzdaha.

Kada mi grane postanu crne
Noću će biti za ptice strah
Ne lomite ih
Same će istruliti na stablu
Vetar će ih razneti u prah.
Danica PANIĆ

Znatno više od prethodnih komada pruža drama Miodraga Đurđevića „Pogled unatrag“. Ovaj zanimljiv pisac još jednom je potvrdio da njegova umetnost izvire iz našeg tla i vremena. Đurđević je i u ovoj drami prišao živom i aktuelnom problemu: u „Pogledu unatrag“ sa retkom iskrenošću obrađuje posmrtnu akorde braka nekadašnjeg borca, sada običnog karijeriste, i mlade propale žene iz bivšeg visokog društva. Pred nama se ustvari završava životni put čoveka koga je život nemilosrdno korumpirao i moralno srozavao. Đurđevićeva tema ima, dakle, etičko-sociološke aspekte i verovatno su njenidaleki uzori u sličnim nordiskim dramama druge polovine XIX veka.

U pogledu forme „Pogled unatrag“ je dobar realistički komad sa čvrstom osnovnom situacijom koja dopušta logično spontano ispoljavanje karaktera kroz otkrivanje njihovih motiva i prošlosti. U drami su dobro dati neki svakodnevni tipovi ljudi a njen jezik gotovo nikad nije trivijalan i odlikuje se posebnom naglašenom naturalističkom nijansom.

To svakako ne znači da je drama bez ozbiljnih nedostataka. Nesumnjivo najvažnija slabost predstavlja nedovoljno proračunat ritam komada: tokom prve dve trećine drame ne srećemo se sa etičko-sociološkim aspektima i neosetno podležemo utisku o vodviljskoj osnovi centralne situacije. Zatim, uviđamo da se etička drama Dušanova, najvažnijeg junaka komada, odigrala u prošlosti, davno pre početka zbiljanja, i da prisustvujemo samo psihološkom razrešenju njegove drame. Odlazak Dušanov, na kraju komada, tako ne deluje kao moralno razrešenje već samo kao psihološki čin. I najzad, kako drama počinje dramskim klimaksom pisac teško uspeva da održi stalnu napetost, pogotovo što je centralna ličnost, Dušan, pomalo patetičan karakter pa gledalac ne veruje uvek u ozbiljnost njegovih pretnji.

Pred premijeru ovog komada došlo je do nesvakidašnjeg spora: mladi reditelj Darko Tatić iznenada je osporio da je autor režije, ističući da je tokom rada neprestano sputavan od uprave pozorišta. Spor ostaje otvoren no činjenica je da je Đurđevićeva drama pretvorena u

gotovo bulevarsku lakrdiju. Prema rediteljevom shvatanju centralnoj ličnosti drame — Dušanu — nije suprotstavljen ciničan, moralno unakažen ljubavnik njegove žene, već unezvereni slabi, nativna dobričina, komična figura koju je sa puno šarma igrao Mića Tomić. Tako su i svi odnosi postali komično deformisani: prvenstveno odnos Dušanove žene i takvog ljubavnika, kao i sukob muža i ženinog ljubavnika. Patetičnost Dušanova prestala je da deluje kao autentičan podatak iz života i preobrazil se u vodviljsku karakteristiku. Istovremeno, zamenaren je odnos muža i žene koji proizvodi atmosferu napetosti a komadom je zagospodario komičan sukob muža i ljubavnika uz neprekidno narastanje lakog površnog humora.

U glavnoj ulozi nastupila je Danica Mokranjac. Njena igra, zasnovana na nekoliko intonacija, na dva-tri gesta, i na suvernom mirnom prelazju preko scene, vreme koje je postala silno upečatljiva i pred nama se formirala plastična potpuna ličnost.

U ostalim ulogama nastupili su Mira Dinulović, Vera Stefanović i Žika Petrović.

ILIJEM FOKNER

rodu Crnkjinog čina i celu Templinu budućnost. Na taj način iz drame je odstranjena jedina direktna akcija pa se komad pretvorio u prepričavanje odigranih događaja.

Senk je bitno skraćivao Foknerov tekst i odbacio oko dve petine dijaloga koji je Kami upotrebio. Istovremeno, nije pronašao kompenzaciju za izgubljeni fini ritam francuske adaptacije u kojoj posle prvog čina uzarelih ispovedi dolazi neposredna akcija. Dijalog drame u potpunosti je podredio Templinoj ispovedi i napetom otkrivanju gotovo detektivske priče: takva skraćivanja nisu ostala bez posledica i umnogom je izgubljen gorući intenzitet Foknerova dela, njegova poetska lepota, unutrašnje bogatstvo ličnosti kao i filofska dubina. Umesto ovih kvaliteta reditelj je naglasio, naročito u prvom delu, društvene i rasne momente koji nisu bitni za Foknerovu istoriju. Mora se istaći i to da u Senkovoj režiji nije realizovana ona zgusnuta, tipično foknerovska, atmosfera koja se postaje neprestanim gomilanjem uzasavajućih događaja.

S druge strane reditelju se mora odati priznanje za solidan rad sa glumcima koji su ostvarili značajne uloge. To je, uostalom, razlog zbog koga treba preporučiti gledaocima da odu na pretstavu u Atelju 212.

Kreacija Marije Crnobori, kao g-d-e Stevens, dominirala je ovom pretstavom. Na vrhuncu umetničke zrelosti ona nas je zapanjila virtuosnom tehnikom i u svakom njenom i najbeznačajnijem gestu ili grimasi lica osećali smo prisustvo velikih stvari koje određuju sudbinu čovekovu. U času evociranja smrti deteta dosegla je one retke trenutke kreativne punoće izraza: u prigušenom sjaju oka treperile su senke noći bez kraja, lepljiva ljubav za prokaženu zločinicu i prostitutku, strahovita pretnja konačne katastrofe.

No u interesu drugih glumica koje će možda igrati ovu ulogu neophodno je spomenuti da je M. Crnobori isušivo konfrontirala dve osobe koje postoje u jednoj ličnosti — g-du Stevens i Templ Drejk — umesto da ih spoji u jedinstven lik. Isto tako, nedovoljno je vodila računa da su i g-da Stevens i Templ Drejk podjednako lepršavo frivoine, bez mnogo mozga, patološki opterećene doživljajem seksa a pre svega masohistički podatne zlu.

U ostalim ulogama odlično su igrali M. Milošević, S. Žigon i S. Petrović.

Vladimir STAMENKOVIĆ

Bora COSIĆ

U ATELJEU 212

NEOBIČNA ISTORIJA TEMPLE DREJK

Vilijem Fokner: »Rekvijem za kaludericu«

„Rekvijem za kaludericu“ (1951 godine) je najčudnije i na svoj način najosobitije Foknerovo delo. U „Rekvijemu“ Fokner se ponovo vraćio Templu Drejk — junakinji romana „Svetilište“ — u času kad je ona u braku sa svojim prijateljem iz mladosti Gauenom Stevensom. Stevens se oženio Templom osećajući se odgovornim za njeno moralno propadanje jer je osam godina pre početka „Rekvijema“, u događajima opisanim u „Svetilištu“, i sam uzrokuje učešća u njenom padu; u braku, međutim, guši ga sleđena građanska korektnost Templina. Tempa i Gauen imaju dvoje dece čija je dadija crnkinja Nensi Manigo, bivša prostitutka, koju je Temp uzela u službu da bi sa njom delila svoje skrivene čežnje za prošlošću provedenom u podzemlju Memfisa. Nensi je ličnost iz Foknerovog romana „Zvuk i bes“ i u „Rekvijemu“ je vaskrsnula da bi kroz zločin doživela emotivno pročišćavanje i uzdizanje do moralnog zadovoljstva. No u grad iznenada dolazi brat ubijenog Templinog ljubavnika sa namerom da je ućeni: Temp mu, nadražena mogućnošću da pobegne od vrline, predlaže zajedničko bekstvo. Na vrhuncu drame Nensi ubija Templino mlade dete, duboko ubijena da vrši svoju dužnost jer time sprečava Tempu da se vrati na put greha i „obežbeduje bar jednom detetu njegov pravi dom“.

Kao Prust ili Džojls, i Fokner pre svega traga za momentima koji određuju psihološku uslovljenost njegovih junaka. U većini svojih dela pokušava da otkrije i objasni motive koji pokreću njegove ličnosti a osnovna tema mu je neprilagodnost modernog čoveka svetu koji ga okružuje. U čovekovim dubinama ta neprilagodnost ispoljava se u prihvatanju krute, neshvatljive životne sheme ili svrhe, čijem se ostvarenju intenzivno stremi i koja uskoro određuje suštinu egzistencije. Takva životna shema nameće se bilo u vidu svesnog intelektualnog poimanja bilo u obliku nesvesne (tačnije rečeno potsvesne) težnje. Uprkos svojim potencijalnim vrednostima čovek ubrzo postaje „demon“ — Foknerov termin — jer postepeno gubi slobodnu volju i mogućnost izbora dok naturena shema trijumfuje. Nametnuta shema postaje mučan teret i čovek ga nosi nesvestan da je izgubio slobodu. S vremenom shema ga prinudava na niz neizbežnih postupaka a vrhunac patnje predstavlja saznanje da nikad neće živeti u miru sa sobom ukoliko ne ispuni zahteve koje mu postavlja ta prinudna shema.

Da bi se Foknerove ličnosti sagledale u pravoj svetlosti ne smeju se posmatrati izolovane epizode — a to je svaki Foknerov roman, — već se moraju imati pred očima i okolnosti iznete u drugim delima. Na neki način to je duboko opravdano jer su Foknerove prevashodne teme — uprkos njegovom grozničavom zanimanju za individualne istorije — život i vreme koji nemaju pravo početka ni kraja. Foknerova priča može da počne ili da se završi ma kada na na svaki način mora

biti sagledana u celini. Ako želimo da razumemo Tempu Drejk neminovno je da se vratimo „Svetilištu“. Na početku tog romana Temp je samo lepršavo naklonjen uživanjima, no ubrzo otkrivamo u njoj i dubok potsvestan otpor protiv sredine opsednute časnom istorijom. Ona ustaje protiv cele istorije rodnog Džefersona, suprotstavlja se konzervativnom ocu, i traži priliku u kojoj bi posrnula. Njen osnovni unutrašnji čin je podavanje zlu što se jasno manifestuje u sceni silovanja kad u njoj nema pravog, odlučnog otpora. Docijnje, u braku sa Gauenom, Temp teži da se vrati u prošlost (u toj težnji ogleda se shema o kojoj govori Fokner). Čežnja za povratkom u oskrnavljenu prošlost je najdublji čin u kome se potvrđuje njena individualnost suprotstavljena dugom nizu činjenica koje su je determinisale bez njenog znanja. Suštinu njene egzistencije određuju, dakle, dva faktora: patnja prouzrokovana nesposobnošću da se oslobodi prošlosti i prihvati život kakav se nudi u sadašnjosti; i duboko unutrašnje zadovoljstvo koje oseća u času predavanja zlu.

Možda je najveća vrednost Foknerovog dela što Temp Drejk nije ništa manje u sukobu sa sudbinom nego Orest ili Elektra: i njen tragični konflikt razrešice se samo prihvatanjem nekog višeg opredeljenja. Tragična sudbina savremenog čoveka, kako je Fokner formulisao, počiva u njemu samom: u prošlosti koja ga determinisuje bez učešća njegove volje. Dok sve teče u redu, prošlost je samo daleka nestvarna opomena, no kad se događaj neki ili slepi slučaj iznenada ispreče pred nama, nesreća začas plane zato što čovek nema snage a ni potrebe da se odupre podmlukim društvenim teretima. U tom času definitivno se podleže životnoj shemi i ubrzo se gubi slobodna volja. Tada se obično stupa na trag zla i to je cena koja se plaća da bi se povrtila harmonija sa samim sobom.

Ovakvo formulisanom tragičnom principu odlično odgovara konstrukcija Foknerovih dela. Njemu se često prebacuje da neguje „stil zagonetki, zbudujućih trikova i zaobilaznog prilazanja u kome je zanemaren hronološki red, jednom rečju stil koji treba da nadraži i zaveđe čitaoca“. No da li je ustvari tako? Tačno je da Fokner utvrđuje osnovnu dramu a da pri tom ne otkriva odmah sve motive iz prošlosti. Fokner ne objašnjava prošlost sve do trenutka kad to imperativno zahteva neka specifična situacija a tada, u pravom času, pruža određeno opštenje siguran da postize najveći efekat. Teško ćemo razumeti Temp Drejk ako ne pratimo njenu ispovednu od kraja sa podjednakom pažnjom. Još bolje ćemo je shvatiti ako pročitamo „Svetilište“. Neprestano mešanje prošlosti i sadašnjosti za mnoge je zamorno i uzbudujuće, no drugi čitaoci upravu u tome nalaze kvalitet izuzetne životne. Takav posturak služi i za održavanje stalne napetosti što nije mali kvalitet u stoleću pretežno

dosadnih ozbiljnih umetničkih dela. Istovremeno, Fokneru se ne može prebaciti da stvara napetost tipičnu za trilere jer su u njegovim delima činjenice ubistva, silovanja i palikuštva kao i njihovi učinci otpočeta dobro poznati dok se pisac trudi da objasni zašto je nešto učinjeno, zašto je moralo biti urađeno i kakve su posledice takvog delanja.

U vezi sa ovim je i Foknerovo posmatranje neobičnih situacija kao i njegov osećaj za preterane, gotovo groteskne događaje, koji šokiraju čitaoca. Izvesno je da autor ne postupa tako zato što je podlegao sopstvenim mračnim opsesijama već u želji da izbor između pravde i nepravde, hrabrosti i kukavičluka, sažaljenja i požude izrazi u što uočljivijem dramatičnom konfliktu. Svi uzasi koji su izvršeni u Foknerova dela služe višem sagledavanju stvari a njegova preterana svest o postojanju zla plemenitije je vrste nego što se obično misli. U mračnim dubinama Foknerovih romana nikad se ne začinje nemilostiva osuda čovečanstva. Naprotiv, Fokner strasno i predano veruje u čoveka i oko svakog njegovog dela lebdi tužan blagoslov razumevanja i praštanja.

Pre dve godine „Rekvijem“ je doživio velik uspeh u Parizu u adaptaciji Alberta Kamijsa. U Atelju 212 igran je u adaptaciji i režiji Jazana Šenka. Ako je čovek imao u rukama obe adaptacije neminovno se nameću neki poređenja. U beogradskoj verziji eliminisane su tri ličnosti među kojima i Crnkinja Nensi. Zatim, iz komada su izostavljene i dve scene koje su zadržane u Kamijsvoj adaptaciji, a koje određuju pravi smisao zbiljanja. Tako je izostavljena scena retrospekcije u kojoj se odigrava centralni dramski konflikt (Nensino ubistvo deteta) i u kojoj se ispoljava Templino uživanje u zlu. Najzad, u Senkovoj adaptaciji nema ni scene u zatvoru uoči Nensinog pogubljenja, koja određuje u višem etičkom smislu pri-

LION FOJHTVANGER:

„MUDROST LUDAKA“

(Izd.: »Naprijed«, Zagreb, 1958 g.)

U nizu velikih evropskih pisaca bistavni monografija kao što su „Dizraeli“, „Marija Antoaneta“, „Erasmus Roterdamski“, „Zorž Sandoz“, itd. — a pisci ovih knjiga su Moroa i Cvajg, pored niza drugih, ime i delo nemačkog pisca Fojhtvanger a nalazi se pri vrhu niza imena onih stvaralaca u književnosti koji su sa zanimanjem za prošlost ubedljivo mogli da pruže jednu sliku ili jedan određen lik iz te prošlosti, lik državnika, naučnika ili pesnika. Knjiga „Mudrost ludaka“ jedna je od najkvalitetnijih romansiranih biografija; dakle uje je ostvarene koje može da stane u isti red sa najboljim delima ove vrste u opusu Cvajga ili Moroa. Podnaslov knjige „Mudrost ludaka“ je: Smrt i apoteoza Zan Zak Rusoa.

Ustvari, po svojoj fakturi i po na-

čini tretmana materije koju nam pisac želi da približi, — ovaj roman je moderan u svome najboljem značenju te reči, a nikako slatunjavo, sentimentalna i sa didaktičkim ciljevima ispričana biografska slika velikog francuskog mislioca i revolucionara u oblasti filozofskog umovanja. Sa bravuroznom stilskom tehnikom autor iznosi niz reljefnih slika francuskog društva u vreme koje neposredno prethodi velikoj Francuskoj revoluciji, a prve godine ovog velikog i po ljudsko društvo sudbonosnog događaja date su dramatično, te svaka stranica Fojhtvangerove povesti nije manje nego izraz oslobodilačke i po ljudsku misao emancipujuće uloge Francuske revolucije. Zaista, ono što je subjektivan element u ovoj povesti, kada se piše o Zan Zak Rusou, tvorcu slavnog »Društvenog

govora«, pisac povezuje sa zbiljanjima i elemente ličnosti u mnogočemu obrađuje sa stanovišta društvene uslovljenosti jednog ovakvog ili onakvog postupka i nastanka Russovih dela. Na stranicama ove knjige čitamo dramatičnu povest radanja jedne nove, tada vanredno napredne i revolucionarne misli, misli buržoaske klase; a u centru svih ovih zbiljanja i porodajnih bolova nove filozofije i jednog više emancipovanog shvatanja sveta, — ne nalazi se tragična, usamljenička ličnost Russova, ne samo ona, dakle, već njegovo grandiozno delo i borbe koje su oko tog dela vodene kao što se vode, uopšte, oko svih literarnih i mislićkih tekstova koji su izraz savesti svoga vremena i pokretači, stimulatori novih društvenih pokreta.

B. P.

Nagrade beogradskim književnicima

Savez književnika Jugoslavije i Udruženje izdavačkih preduzeća i organizacija FNRI dodelili su, povodom Sajma knjiga, 22 ovog meseca, nagradu za životno delo književniku Milanu Bogdanoviću.

Dok je zaključak da se nagrada dodeli Stevanu Raičkoviću bio jednoglasan, književnici članovi žirija (A. Vučo, M. Bogdanović i V. Gligorić) razišli su se u mišljenju i u odluci o nagradivanju romana Oskara Daviča — i to na jednoj strani Vučo i Bogdanović, a na drugoj Gligorić.

Kako smo obavestili, Gligorić se izjasnio protiv dodeljivanja nagrade Oskaru Daviču, zahtevajući da se to i zapisnički konstatuje. Takođe smo obavestili da je u užem izboru za roman bilo i delo Mihaila Lalića „Lelejska gora“.

Na zajedničkoj sednici žirija za umetnost i žirija za nauku, održanoj 15 ovog meseca, zaključeno je da se Oktobarske nagrade grada Beograda dodele književniku Stevanu Raičkoviću za zbirku pesama „Kasno leto“ i književniku Oskaru Daviču za roman „Radni naslov beskraja“.

NOVI ČLANOVI SAVEZA KNJIŽEVNIKA

Na svojoj sednici od 22 oktobra uprava Udruženja književnika Srbije primila je za članove Saveza književnika Jugoslavije sledeće pisce: Radovana Blagojevića, Berislava Kosiera i Mladena Markova.

Knjiga posvećena T. S. Eliotu

Povodom sedamdesetog rođendana čuvenog pesnika Eliota, u Americi je izdata jedna zanimljiva zbirka eseja i prikaza koji se odnose na njegovo pesničko delo. Tu ima i povoljnih i nepovoljnih mišljenja o njegovoj poeziji i dramati, ali su izabrana samo najobjektivnija. Tako se dobija jedan potpuni rezime njegovog dela, koji zvuči pomalo i kao epitaf velikom pesniku. U uvodu knjige sam Eliot daje za pravo i onima koji ga hvale, kao i onima koji kuđe njegovo delo. Ima svega u mojoj poeziji, kaže Eliot, i dobrog i rđavog, ali ona mala količina dobrog u njoj, mogu neskrpomno da dodam, ostaviće spomen na mene još dugo vremena.

T. S. ELIOT

I dalje podeljena mišljenja

Roman Džemsa Ejdzija „Smrt u porodici“ koji je prošle godine dobio Pulicerovu nagradu za prozu, štampan je nedavno i u Engleskoj. Pojavu ove knjige propratile su različite kritike. Dok ovom delu književni kritičar londonskog „Tajmsa“ daje atributu najboljeg romana koji se pojavio u poslednjoj deceniji, kritičar uglednog lista „Observer“ ima sasvim suprotno mišljenje. On tako smatra da je delo prilično vulgarno po temi i načinu obrade i da ne zaslužuje neku veću pažnju. Međutim, diskusija o ovom delu Džemsa Ejdzija koja se vodi u engleskim literarnim krugovima dovoljno govori o njegovom značaju.

čar uglednog lista „Observer“ ima sasvim suprotno mišljenje. On tako smatra da je delo prilično vulgarno po temi i načinu obrade i da ne zaslužuje neku veću pažnju. Međutim, diskusija o ovom delu Džemsa Ejdzija koja se vodi u engleskim literarnim krugovima dovoljno govori o njegovom značaju.

HEMINGVEJ U ŠPANIJI

KNJIŽEVNE NOVINE

List za književnost, umetnost i društvena pitanja

Redakcioni odbor: Bora Čosić, dr. Mihailo Marković, Peda Milosavljević, Tanasije Mladenović, M. Panić-Surep, Vladimir Petrić, Duza Radović, Vladimir Stamenković, Risto Tošović

Urednici: CEDOMIR MINDEROVIĆ, PREDRAG PALAVESTRA

Direktor: TANASIJE MLADENOVIC

List izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće „Književne novine“, Beograd, Francuska 7. Redakcija: Francuska 7, tel. 21-000, tek. račun: 101-707-3-208

List izlazi svakog drugog petka. Pojedini broj Din. 30. Godišnja pretplata Din. 600, r-lu-godišnja Din. 300, za inostranstvo dvostruko.

Tehničko-umetnička oprema: DRAGOMIR DIMITRIJEVIĆ

Odgovorni urednik: CEDOMIR MINDEROVIĆ

Stampa „GLAS“, Beograd, Vlakovićeva 8

Hemingvej se odrekao nekih svojih pripovedaka?

U Americi je trebalo da se uskoro pojavi jedna zbirka pripovedaka Ernesta Hemingveja čije su teme uglavnom iz Španskog građanskog rata. Te pripovetke su već bile objavljene u periodu od 1937-39 godine u časopisu „Eskvajer“. Sada je redakcija ovog časopisa spremala izdanje jedne knjige koja bi sadržavala samo te pripovetke. Međutim, u poslednjem trenutku Hemingvej je zahtevao od izdavača da ne objavi tri pripovetke u ovoj zbirci. Ova njegova odluka je izazvala veliko interesovanje u književnim krugovima i govorilo se da je Hemingvej promenio svoj stav prema Španskom građanskom ratu. Kao što je poznato u tom ratu Hemingvej je učestvovao na strani republikanaca protiv Franka. U tim svojim pripovetkama Hemingvej piše sa velikim simpatijama za sve republikance, bili oni demokrati ili komunisti. Tek kasnije u svom čuvenom romanu „Za kim zvono zvonči“ razočaran u dvojni ulogu koju je Sovjetski Savez imao u Španiji, on se kritički obara na vođe Kominterne i njihovu delatnost u Španiji. Treba se setiti samo epizode u romanu sa Andre Martijem. Zbog toga se uveliko govorilo da je povlačenjem ovih pripovedaka iz štampe Hemingvej po-

kazao da je izmenio i svoj stav prema Republikanskoj Španiji. Međutim sve te priče je najodlučnije demantovao sam Hemingvej. U jednoj izjavi novinarima on kaže da ne pripada onima koji pljuju na ono za što su proivali svoju krv i da je priče povukao iz štampe samo zbog toga što smatra da im je potrebno izvesno glačanje da bi bile na nivou ostalih pripovetki u zbirci, a ne iz političkih razloga.

Čudnovato izdavačko preduzeće

U Parizu je jedan mladi i preduzimljivi kritičar osnovao pre dve godine izdavačko preduzeće „Olimpija“, koje ima čudan način poslovanja. Naime ono se bavi samo izdanjima na engleskom jeziku. Izdaje sve knjige engleskih i američkih autora koje su odbili izdavači u Engleskoj i Americi bilo iz kojih razloga. Naravno da ovo preduzeće ne štampa dela bez književne vrednosti, već ona koja svojom avangardističkom i vrlo slobodnom sadržinom nisu mogla da pobeđu uhođenju ukuse cenzora i kritičara u svojim zemljama. To daje izvesnu draž ovim knjigama i one su obično razgrađene, tako da su američki i engleski izdavači često prinuđeni da na zahtev publike otkupe izdavačka prava od „Olimpije“ baš za ona dela

koja su ranije sa prezirom odbacili. Ovih dana „Olimpija“ je proširila svoju izdavačku delatnost time što je počela da izdaje dela francuskih

autora, koja su proskribovana u njihovoj zemlji, u engleskom prevodu. Tako su kao prvo delo u toj ediciji izdala dela francuskih štampana celokupna dela markiza De Sada. Na taj način se ovo kosmopolitsko izdavačko preduzeće pojavilo kao „korektor dobrog ukusa“ na Zapadu.

MILO DIMITRIJEVIĆ: SENKE U PEJZAZU

PRIČA „KNJIŽEVNIH NOVINA“

Branko PRNJAT

Vatre u travi

Resko, uljano pucketanje žiška zanjihalo bi tamu desno i lijevo a zatim bi se opet povratilo ujednačeno svjetlosno isparenje. Kroz razmekšalu tamu prolazilo je ono što je bilo uvijek živo i gipko, sjenke su zastajale za trenutak kao obamrle na usko osvijetljenom prostoru tavanice, ali bi se onda naglo i nezadrživo salomile i iščezle zauvijek. A i sam vazduh postajao je težji, gušći, stariji. Nešto kratko, neopipljivo i trulo ispunjavalo je njegove čestice. Osluškiivala sam kako se to kreće, lagano i uporno, kako od zdravih zrna zraka pravi hrpice prašine. U jednom trenutku učini mi se da se talog vremena zaustavio i ostao između ta četiri zida. Svi tokovi bili su naopake okrenuti kao žile oborenog drveća koje gledaju u nebo. Vraćala sam se svim tim stvarima kojima je bilo nekad ispunjeno vrijeme na ovom mjestu. Ne sa kajanjem, ne sa bolom, nego samo predano, sa jednim velikim mirom u sebi.

Jer otac govoraše: Takva je i majka bila, gledajući ogroman zapaljeni stub ljeta. On je samo gledao nepomično u ljeto, i u tome je bilo sve njegovo uzbuđenje, sva bol i nesreća. Izgledao je razoren i izgubljen i nije nalazio mira čitavo vrijeme dok je trajao juli, kada je Lela, moja mlada sestra otišla, kao da je otputovala, malo nepripremljeno i ubrzano. Otišla ili otputovala prema tom svom ljetu koje ju je vuklo, puno bljeska i bjeličaste magle.

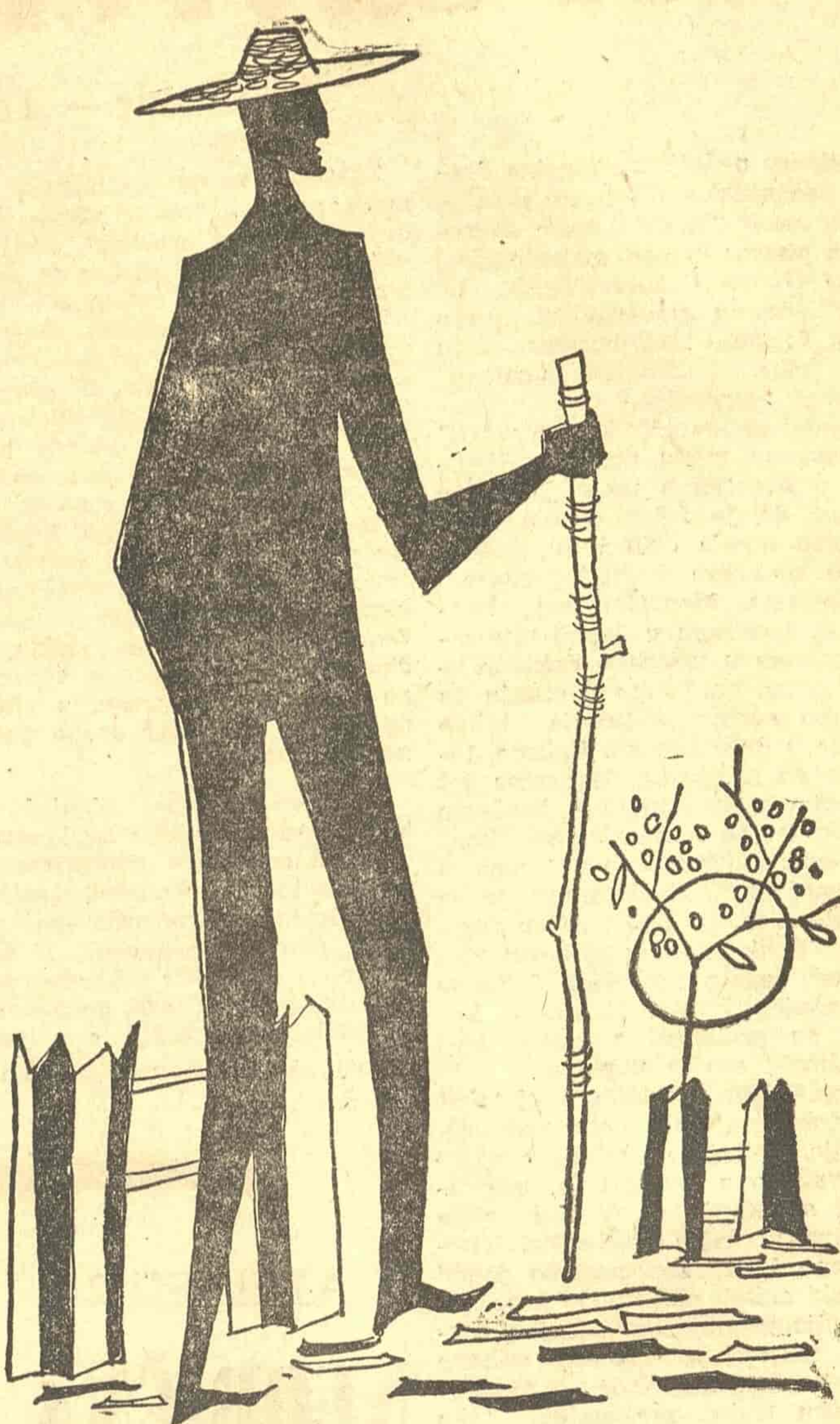
Ljeto je bilo plodno i veliko, nudilo je svoje voće putnicima. Svi su znali: juli je. A otac je još znao: juli je i nesreća je. Povratila se jedna nesreća kao ona od prije petnaest godina. Držeći u rukama slannati šešir bio je slomljen i ogorčen. Činilo mu se: sve je pored njega proticalo ne dotičući ga i on nije imao šta da radi, izgubio je poslove, pobrkao mnoge stvari, gledao je krug jula i bio ponižen. Očajanje njegovo bilo je veliko kad je shvatio da je čitav život proveo držeći se za jednu metalnu, zeleno otfarbanu ogradu preko koje su bujale ruže, i u iluziji. Da je život tako i protekao: kraj ograde, kraj ruža, u iluziji. Potom izgubi san. Reče: Nemam više šta da sanjam.

Pošto se u njoj nastavljala čitava naša majka, ona koja nas je rodila i ostavila i zbog koje je otac čitavog života patio. Oni koje je volio, ostavljali su ga. I Lela, čim je postala žena odmah je bila kao i majka i otac je znao: ljeto dolazi. Znao je to po suncu i brdima, po moru i vjetru. Dolazilo je ono pravo ljeto kao velika plima sa svih strana odjednom, nebo je tiho gorjelo, a zapaljeni oblaci topili su se. Nicalo se vatre u travi, a požari u brdima. Otac govoraše: Veliki su plamenovi prirode i velik je oganj nebeski. A nekad opet: Velika je patnja čovjeka. Na očevim usnama saszrevale su istine. On je tugovao, gledajući oblake i more i smanjivao se u toj tuzi. A ja, njegova starija ćerka, koja sam bila njegov sin, čutala sam naslutivši u ocu tu istu krv kako je na isti način pokošena, iznenadena, prevarena, i između mog i očevoeg šuma krvi gotovo da i nije mogao stati drugi znak, sem znaka poraza ili čuđenja ili sramote. Ali sam u tim beskrajno uveličanim trenucima samo osjetila da je i očevo srce ispod poluotkopčanog prsluka na isti način pomjereno, i to ne prvi put. Na isti način ostavljen je prvo od jedne a onda od druge, od jedne žene i jedne djevojke koju je on sedamnaest godina hranio da bi poslije ostao bez nje, čim je u njoj progovorio glas majke koji on nikada nije mogao da shvati nego samo kada je sve bilo prekasno.

Zatim je uvidio da su i boja kose i kože, vrsta pokreta i osmjeha bivali svakim danom sve sličniji sa majčinim ukoliko se u djevojčici sve više budila žena. U glasu i očima ostalo je samo još nešto suvo, nepoznato i samo to ju je razlikovalo od majke: nešto što se sa izvjesnom usamljenošću i očajanjem pokretalo u njoj koži. I što je sve više oživljavalo i uspravljalo se da bi stalo jednom na noge pri prvom samostalnoj odluci. Ona je počela da preuzima majčino nasljedstvo sa jednom uigramom lakoćom i smjelošću.

A otac je počeo da očekuje. Ne nešto određeno, samo je satima stajao kraj ograde sa dugim štapom u rukama kojeg je iščupao iz svoje bašte jer je voćka koju je štap podupirao usahla, a on je izvukao taj štap i nosio ga sobom žalostan što mu nije pošlo za rukom da vrati u život jednu nježnu biljku. Čekao je s izvesnom upornošću, ne znajući određeno šta čeka i u kom vidu to može da se pojavi. To je mogao da bude oblak, vjetar, plima ili dim. Počelo mu je izgledati da samoća dolazi iz suprotnog pravca, da će doći s leđa: kao da je došao jedan stranac da njegovoj kćerci da neki bolji hljeb. Ili: kao da hljeb kojeg je imala nije valjao. Čovjek iz drugog kraja, iz drugog grada, kome se očigledno žurilo tako da nije mogao ni da pruži neki hljeb, nego samo da ga obeća, da ga izmisli i prikaže.

Sve izlislale boje patnje, sumraka i života, sva slast omamljujućeg isparenja, sočna blistavost dana i želja, sva beskrajna pustoš noći punih mjesecine i nerazumnost korova koji koči misli i obavija udove, sve to prolazilo je čudnim i nestvarnim predjelima usamljene raskoš koja je dodirivala samo jedno srce i jednu kožu penjući se prema visokim kulama koje su sijale gore, na mladozelenom brdu.

ILUSTRACIJA SLAVOLJUBA BOGOJEVIĆA

Otac je ostao skoro opljačkan i to plaho, lakomo, nepromišljeno, vraćajući se nekim svojim knjigama i računima, zbrajajući nanovo kolone cifara stare barem deset godina, kolone brojeva okupljene oko usijane crvene crte, tražeći svoju grešku, ime svoga poraza. U njemu je već bila ona samoća koja je kao smrt, samoća kao zemlja u grudima, kao busenje trave u mislima. Proveo je ostatak života čitajući knjige davno kupljene, čvrstih smeđih korica, čije su stranice bile još nerazsječene, prosto želeći da ustanovi da li je novac koji je dao za njih bio uzaludno bačen, da li je pogriješio sa tim knjigama, kao da je to bilo najvažnije od svega što je činio cijelog života i najvažnije od onoga što je još htio uraditi, tako da ih je čitao do posljednjeg dana sa sve većim interesovanjem, ne primjećujući kako je pri tome sve manje pomišljao na jednog trgovca, pa čak i na neki novac.

Onda je ona došla ne da bi je vidio, jer to već nije mogao, nego samo da bi zastala pred jednim kamenom. Bilo je možda malo neobično u tome što je položaj njenog tijela nagovještavao da je samo posrnula i to u velikoj žalosti na parčetu zemlje gdje je rasla čvrsta divlja trava koju ništa nije paslo. Stojeći ispod ograde od bijelog kamenog zida koji je zadržavao zemlju da ne otiče sa bujicom, ona je samo izgledala jedna vrlo mlada žena izgubljena među ovim kamenom, među talasima od duboke tame, odupirući se na izvjestan način toj kamenoj dubini svojom ustalasalom svijetlom kosom, svježim zubima i mirisom svoje kože, i okrećući lice prema vjetru, imala je opet vječnost pred očima pomiješanu sa nekoliko čistih oblaka koji su plovili prema sjeveroistoku.

Zatim je Lela nanovo otputovala. Dani koji su dolazili bili su od nekog leđa koji se širio, koji je zamrzavao crijep po crijep, okno po okno na takav način da sam osjećala to približavanje njegovo prvo gore, po krovovima gdje je bio nečujno uporan. Željela sam samo da sačuvam ono što je bilo miran ugašen sjaj boje, dah metala, gipsa, morske školjke, suvog lišća pomorandže. Sve unaokolo kao da je počinjalo da biva vlasništvo neke druge nevidljive osobe, koja je zavladala, koja je pretraživala odaje, skrininge, fijeke, tražila zaboravljene likove u uglovima oštećenog ogledala, na ivicama bronze, kraj malih kamenih statua, preturajući po ispeglanom složenom rublju, neupotrebljivom, po onome koje je obavljalo kožu.

Uvijek tako kada to dođe, tama počne da me guši, da vlada zrakom koji dišem. Onda polazim prema prekidaču, prema jednom izvoru negdje skrivenom u zidu, jer osjećam da mi treba svjetlost ravna i mirna, da je udahnem punim grudima, da mi skupi zjenice i oživi vid.